

**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

Факультет гуманітарних та соціальних наук

Кафедра української філології та журналістики

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітньо-кваліфікаційного рівня МАГІСТР

напряму підготовки **01 Освіта/Педагогіка**

спеціальності **014 «Середня освіта»**

спеціалізація **014.01 «Середня освіта (українська мова і література)»**

на тему: **ОБРАЗНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ПРО МОВУ В СУЧАСНОМУ
ЛІНГВІСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ**

Виконала: магістрантка групи СОУМ-20дм П. Ю. Федуркіна _____
(ініціали і прізвище) (підпис)

Керівник І. Я. Глуховцева _____
(ініціали і прізвище) (підпис)

Завідувач кафедри Г. П. Бондаренко _____
(ініціали і прізвище) (підпис)

Рецензент О. В. Максименко _____
(ініціали і прізвище) (підпис)

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет гуманітарних та соціальних наук

Кафедра української філології та журналістики

Освітньо-кваліфікаційний ступінь магістр

Напрямок підготовки 01 Освіта/Педагогіка

спеціальність 014 «Середня освіта»

спеціалізація 014.01 «Середня освіта (українська мова і література)»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

к. пед. н., доц. Бондаренко Г. П.

«___» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Федуркіної Поліни Юріївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **Образні висловлювання про мову в сучасному лінгвістичному дискурсі**

Керівник роботи к. філол. н., доц. Глуховцева Ірина Ярославна,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджений наказом університету від «___» _____ 20__ року № _____

2. Строк подання магістрантом роботи 15 грудня 2021 року

3. Вихідні дані до роботи систематизація та опис образних висловлювань про мову передових культурних діячів минулого та сучасності

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

- проаналізувати стан розкриття поняття «дискурс» у працях видатних філологів;

- на основі аналізу наукової літератури з'ясувати, окреслити поняття лінгвістичного дискурсу та його класифікацію;

- проаналізувати, систематизувати та описати зібраний матеріал;

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслеників)

- Додаток А. Вислови про мову

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
РОЗДІЛ I	Глуховцева І. Я.		
РОЗДІЛ II	Глуховцева І. Я.		
Висновки	Глуховцева І. Я.		
Список літератури	Глуховцева І. Я.		
Додаток	Глуховцева І. Я.		

7. Дата видачі завдання 15 вересня 2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного дослідження	Строк виконання етапів	Примітка
1	Затвердження теми. Призначення наукового керівника	15.09.2020	Виконано
2	Пошук і аналіз наукової літератури з обраної теми з використанням каталогів бібліотеки СНУ ім. В. Даля та інтернет-ресурсів.	21.09.2020	Виконано
3	Добір фактичного матеріалу. Накопичування фактажу шляхом роботи з художнім (науковим чи офіційно-діловим) текстом.	20.10.2020	Виконано
4	Складання детального плану (змісту) магістерської роботи та погодження з науковим керівником	01.02.2021	Виконано
5	Написання вступу, формулювання мети, завдань, наукової новизни та практичної цінності роботи.	15.02.2021	Виконано
6	Написання I розділу роботи (аналіз літератури з досліджуваної проблеми).	02.03.2021	Виконано
11	Написання II розділу роботи (систематизація наявного фактичного матеріалу, зіставлення різних позицій, виділення можливих суперечностей та причин їх виникнення)	27.05.2021	Виконано
13	Структурування тексту магістерської роботи.	1.09.2021	Виконано
14	Формулювання висновків до роботи, узгодження з метою та завданнями.	15.09.2021	Виконано

15	Редагування магістерської роботи, дотримання вимог до мовного оформлення, стилю викладу матеріалу, структурних компонентів, урахування технічних вимог.	1.10.2021	Виконано
16	Упорядкування списку використаної літератури відповідно до Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015	1.11.2021	Виконано
17	Оформлення додатку до роботи	22.11.2021	Виконано
18	Перевірка на плагіат, отримання рецензії та відгуку від наукового керівника, підготовка доповіді й презентації до захисту магістерської роботи.	16.12.2021	Виконано

Студент

(підпис)

Федуркіна П. Ю.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Глуховцева І. Я.

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. СУЧАСНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ ДИСКУРС ТА МІСЦЕ ОБРАЗНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПРО МОВУ В НЬОМУ	9
1.1. Сучасні напрями вивчення лінгвістичного дискурсу	9
1.2. Особливості образних висловлювань передових культурних діячів про мову	16
РОЗДІЛ II. СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ ОБРАЗНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПРО МОВУ В СУЧАСНОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	20
2.1. Питання особливостей розвитку і функціонування української мови в образних висловлюваннях передових культурних діячів минулого та письменників-класиків	20
2.2. Проблемні питання української мови в образних висловлюваннях передових культурних діячів	40
2.3. Мовні питання в сучасному художньому дискурсі	63
2.3.1. Мова як об'єкт розгляду сучасної поезії	63
2.3.2. Мова як об'єкт розгляду сучасної прози	67
ВИСНОВКИ	75
ЛІТЕРАТУРА	78
ДОДАТОК А. Вислови про мову	87

ВСТУП

Мова посідає особливе місце в житті кожного українця. Саме 1996 року Верховною Радою України прийнято Конституцію України. Десятою статтею в ній українській мові надано законодавчу конституційну силу. Це великий крок на шляху становлення сильної та незалежної держави із щасливими та натхненними громадянами.

Сотні тисяч українців не лише на території нашої держави, але й у діаспорі кожного року 9 листопада святкують День української писемності та мови, проголошений Указом Президента України у 1998 році. Об'єднуючись в єдине ціле, вони одночасно пишуть радіодиктант національної єдності, демонструючи світу свою повагу та любов до рідної мови.

В образних висловлюваннях про мову порушено низку питань, які були раніше і є тепер предметом обговорення. І сьогодні науковців турбує проблема сутності мови, важливості головних її функцій (комунікативної та когнітивної), які пов'язані з фатичною (мова є засобом встановлення контакту), волюнтативною (волевиявлення, впливу), кумулятивною та історико-культурною (мова здатна зберігати все те, що виробила нація за всю свою історію в духовній сфері – національну самосвідомість, культуру, історію).

При формулюванні цих думок передові культурні діячі підкреслюють, що *«кожне слово – це ніби діамантова намистинка на величезному разку нашої пребагатої мови»* (І. Цюпа), що *«мова є найважливішим, найбагатшим зв'язком, що єднає віджилі, сучасні та майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле»* (К. Ушинський).

Українську мову ми називаємо рідною. Сутність цього поняття допомагає досягнути нам поет Микола Пироженко, який підкреслює: *«Рідна мова, Чи в радості, а чи в журбі, Ти поклонися знову й знову тому, хто виплекав в тобі оцю співучу рідну мову. Народ цю мову прикрашав, беріг від роду і до роду. І в ній відбилася душа Мого великого народу»*.

Відомий український письменник, майстер образного слова, великий мовотворець Олесь Гончар, у романах якого вчені нараховують по вісім неологізмів на одну сторінку, не випадково стверджував: *«Кожен із нас має гордитися своєю чудовою мовою, адже вона того варта»*.

Відомо, що мова ідентифікує народ, є ознакою будь-якої держави, тому *«скільки української мовної території, стільки й української державності»*, зазначає Іван Заєць. Але берегти й збагачувати свою мову має сам народ, бо це його самобутність і неповторність, це обличчя нації: *«Мова – вільний орган духу... доля української мови і літератури залежить від самого народу»* (Павло Житецький).

Актуальність обраної теми зумовлена потребою дослідження сприйняття української мови як засобу спілкування передовими культурними діячами різних епох.

Мета дослідження – систематизувати образні вислови про мову передових діячів минулого та сучасності; розглянути, які проблемні питання порушено в них.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**: розглянути лінгвістичні праці, прозові та поетичні твори, інтерв'ю з відомими культурними діячами; виділити вислови про мову; систематизувати їх відповідно до епохи, у яку жив передовий діяч.

Об'єкт дослідження – сучасний лінгвістичний дискурс.

Предмет дослідження – образні висловлювання про мову. Теоретико-методологічною основою дослідження стали положення українських та зарубіжних учених про мову як засіб спілкування, скарбницю духовних надбань народу; про зв'язок мови і свідомості, мови і думки; про відтворення ментальності народу в його мові. Цьому підпорядкована символіка мови, лінгвокультурами, що мають глибокий філософський зміст. Це виявлено також на текстовому рівні при аналізі лексичного фону тексту.

Методи дослідження. У магістерській роботі ми користувалися прийомами накопичення фактичного матеріалу шляхом його виписування та карткування.

Методологічне забезпечення магістерського дослідження ґрунтувалося на використанні таких загальнонаукових методів:

– описовий, за допомогою якого ми мали змогу описати аспекти дослідження мови в науково-популярному дискурсі лінгвістичної тематики на прикладі енциклопедичних словників для школярів, науково-популярних видань;

– за допомогою зіставного методу нам вдалося порівняти, яким чином дослідники характеризують напрямки мовознавства, що дало нам можливість повною мірою досягнути місце мови в науково-популярному дискурсі.

Новизна дослідження полягає у дефіциті розвідок на тему образних висловлювань про мову, як і загалом про науково-популярний дискурс лінгвістичної тематики, що робить наше дослідження унікальним, актуальним та новим серед розвідок подібного спрямування.

Практичне значення дослідження. Одержані результати дослідження можуть бути використані під час викладання таких дисциплін, як «Сучасна українська літературна мова», «Методика навчання української мови» (в якості прикладів до уроків), а також для написання курсових, дипломних і магістерських робіт.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку літератури, додатка.

Робота належним чином **апробована** на двох конференціях (Слобожанська бесіда – 13. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Старобільськ, 9 листопада 2020 р.) та Леся Українка в національному та європейському контексті : збірник тез студентської конференції до 150-річчя від дня народження Лесі Українки (25 лютого 2021 р., м. Сєверодонецьк)), що відображено у двох публікаціях у збірниках матеріалів конференцій.

РОЗДІЛ I

СУЧАСНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ ДИСКУРС ТА МІСЦЕ ОБРАЗНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПРО МОВУ В НЬОМУ

1.1. Сучасні напрями вивчення лінгвістичного дискурсу

Французьке слово *discours* походить від латинського «*discursus*», що перекладають як «міркування», «довід». Це одне з тих понять, котрі важко піддаються визначенню понять сучасної лінгвістики, семіотики і філософії. Широкого поширення воно набуло в англо- і особливо франкомовних культурах. Значення слова «дискурс» у цих культурах подають як мову, виступ, міркування. У багатьох європейських мовах ця лексема не має еквівалента. Воно перекладається як дискурс, дискурсія, мова, слово, текст, міркування, а предметом теоретичного вивчення дискурс став відносно недавно.

Вивчення поняття «дискурс» у сучасному мовознавстві реалізоване чотирма основними аспектами.

По-перше, дискурс розглядають як мову вищого рівня спілкування від словосполучення і речення. Так, В. Звєгінцев визначає дискурс як два або більше речень, які мають між собою смисловий зв'язок [30, с. 58]. Прибічниками цього підходу були й Т. ван Дейк, Ю. Караулов, І. Штерн та інші.

По-друге, дискурс – це когнітивний процес, який складається власне із самого акту мовлення, з його оцінок учасниками, а також його наслідків. Такого погляду дотримувалися Н. Арутюнова, Г. Кук, К. Пайк.

По-третє, дискурс є результатом сприйняття тексту у свідомості читача. Прибічниками цього підходу були Н. Бурвикова та В. Костомаров.

По-четверте, дискурс розуміють як послідовну мовленнєву діяльність, яка відбувається в конкретній сфері (інформаційне повідомлення, інтерв'ю, коментарі, обмін думками тощо). Такі погляди поділяли А. Греймас, М. Фуко й інші.

Відомий лінгвіст Т. ван Дейк пропонує розмежовувати два визначення дискурсу.

У широкому розумінні *дискурс* – це комплексна комунікативна подія, що відбувається між тим, хто говорить, та тим, хто слухає, у певному часовому, просторовому та інших контекстах. Ця комунікативна дія може бути мовленнєвою, письмовою, мати вербальні та невербальні складові. Типові приклади – повсякденна розмова з другом, діалог між лікарем та пацієнтом, читання газети [25].

У вузькому розумінні *дискурс* – це усний чи письмовий текст. Зазвичай, виділяють тільки вербальну складову комунікативної дії та говорять про неї далі як про «текст» чи «розмову». У цьому значенні термін *дискурс* означає завершений «продукт» комунікативної дії чи такий, що триває, його письмовий чи мовленнєвий результат, який інтерпретується реципієнтами [25].

Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією В. Т. Бусела дає таке визначення поняття *лінгвістика*: «наука про мову, мовознавство», а отже, *лінгвістичний* – «пов'язаний із мовою» [ВТССУМ, с. 620]. *Дискурс* же трактується як «розмова, словесна розправа» [ВТССУМ, с. 299]. Тож, на основі цих визначень, можемо окреслити *лінгвістичний дискурс* як розмова про мову; письмовий чи усний контакт, що стосується мови.

Класифікація дискурсів нині перебуває ще на стадії розробки. Представники різних галузей гуманітарного знання пропонують широку гаму типологій дискурсів, котрі не тільки відрізняються за критеріями, покладеними в їхню основу, але й залежать від самого функційно-діяльнісного навантаження цього терміна в інтерпретації вчених. Так, Р. Лакофф виділяє такі типи дискурсу, як «звичайна розмова» та «персуазивний дискурс» [93, с. 25]. Г. Крес пропонує розмежовувати медичний, політичний, юридичний та інші типи дискурсу, фактично асимілюючи їх із жанрами [92, с. 81]. Схожою є класифікація Н. Миронової.

Відштовхуючись від сфери комунікативного спілкування, вона виділяє поетичний, естетичний, науковий, критичний, педагогічний, юридичний та інші теми дискурсу [42, с. 42]. У свою чергу, В. Красних виділяє англійський, іспанський, французький та інші типи дискурсу, віддаючи перевагу класифікації типів дискурсу за національними ознаками. У зв'язку із тим, що усі тексти різножанрові, В. Р. Бурбело, Р. І. Комар, О. М. Островська виділяють художній дискурс, а В. І. Карасик, О. С. Колесник – поетичний.

На думку О. М. Кожина, О. О. Кирилової та В. В. Одинцова, дискурс та функціональний стиль є тотожними поняттями. Беручи до уваги позамовні чинники, цілі спілкування в різних сферах суспільної діяльності й характеристики текстів, учені виділяють науковий, офіційно-діловий, газетно-публіцистичний і розмовно-повсякденний дискурси.

Зокрема, сучасний вітчизняний лінгвіст Ф. С. Бацевич класифікує дискурс як комунікативне явище за такими розмовними ознаками: виявами комунікації в суспільстві (комунікативний дискурс, мовний, вербальний, невербальний, сучасні дискурсивні практики, дискурс мовчання); комунікацією у межах окремих каналів (візуальний, слуховий, тактильний); виявом правил спілкування, способів викладу та втілення прагматичної мети мовців (етикетний, лайливий, дидактичний) [3, с. 153].

Дискурс постає як найважливіша категорія комунікації, тому, як бачимо, має широкий поняттєвий діапазон.

Привертають увагу критерії для розрізнення типів дискурсу, запропоновані І. С. Шевченком та О. І. Морозовою:

- 1) за формою: усний і письмовий;
- 2) за видом мовлення: монологічний або діалогічний;
- 3) за адресатним спрямуванням: інституційний і персональний (буттєвий);
- 4) за умов різних настанов і комунікативних принципів: аргументативний, конфліктний та гармонійний дискурси;

5) за соціально-ситуативним параметром: політичний, адміністративний, юридичний, військовий, релігійний, медичний, діловий, рекламний, педагогічний, спортивний, науковий, електронний (інтернет-дискурс), медійний дискурс (засобів масової інформації) тощо;

6) за різноманітними характеристиками адресанта і адресата: соціальнодемографічний критерій (дитячий, підлітковий дискурси та дискурс людей похилого віку, дискурс жіночий і чоловічий, дискурс мешканців міста й села); соціально-професійний критерій: дискурс моряків, будівельників, шахтарів); соціально-політичний критерій (дискурс комуністів, демократів);

7) за функційною та інформативною складовими: спілкування інформативне (емотивний, оцінний, директивний дискурси) та фатичне;

8) за критерієм формальності та змістовності у функціонально-стильовому аспекті відповідно до жанрів і реєстрів мовлення: художній, публіцистичний, науковий та інші, офіційний та неофіційний [86].

Одна із найповніших на сьогодні класифікацій дискурсу є класифікація Георгія Почепцова. Він виділяє *теле-* та *радіо дискурс, газетний, театральний, кінодискурс, літературний, дискурс у сфері публік релейшнз (PR), рекламний, політичний та релігійний дискурси.*

Теле- і *радіодискурс* передбачає невимушеність, неофіційність. Автори теле- і радіопередач створюють знаковий образ живого мовлення. Мовець (диктор) і слухач (глядач) перебувають у різних точках простору і часу, не можуть коригувати мовлене і почуте – наприклад, *перепитати*. Темп подавання/відбору інформації не залежить від слухача/глядача. Статус мовця – офіційний, слухача/глядача – неофіційний. Теледискурс поєднує слово і зображення, що є особливим семіотичним «синтаксисом» зі складними правилами [27].

У *газетному дискурсі* існує розрив у просторі й часі для автора та читача. Його основною ознакою є те, що, на відміну від усної комунікації, він розлогіший, повніший, аргументованіший. Так як його форма фіксована (друкована), відбір слів, конструкцій відбувається за законами писемного

(друкованого) спілкування. Велику увагу приділяють формі викладу. Словниковий запас газетного дискурсу приблизно 20 тис. (розмовного – 2-3 тис.) номінативних одиниць.

У цього типу дискурсу межі індивідуального стилю розмиті, адже над ним працює одразу декілька осіб (редактори, коректори впливають на його формування). Він ґрунтується на двох моделях подачі змісту – фактичній (головним є виклад факту) і авторській (факт слугує лише приводом для викладу авторського погляду на подію). Газетний (як і теле-, і радіо) дискурс має потенційну небезпеку маніпуляції людською свідомістю.

Театральний дискурс особливий, бо комунікація в театрі специфічна, адже актори та глядачі знаходяться, умовно кажучи, у різних світах. Під час виступу актори сконцентровані на певній дії й працюють по сценарію. У свою чергу, глядачі спостерігають за ними зі сторони та, за деякими винятками, не можуть втручатися в дію. На сцені мають місце не дії, а знаки дій. Знаковими системами в театральному дискурсі виступають декорації, одяг та освітлення. Усе це має символічний характер. Театральний дискурс виник на основі ритуального дискурсу, а тому ритуал живе в театрі.

На відміну від звичайної комунікації, шлях інтерпретатора у *кінодискурсі* пролягає від тексту до мови. Як і в театральному дискурсі, глядачі не мають можливість брати участь у кінодії. У межах кінодискурсу спостерігається складний «синтаксис» зображення і слова. Кінодискурс збагатив людську ментальність новим типом семіотичної одиниці, яка будується за законами невідповідності (монтажу), кадри, розташовані поряд, вимагають віднайдення зв'язку між ними, творчої уяви. Кіно, як і театр, знає лише теперішній час; це поєднує глядача з дією.

Літературний дискурс є одним із найстаріших. У літературній комунікації форма має важливіше значення, ніж зміст, а тому в його межах істотну роль відіграють засоби полегшення сприйняття: ритм, рима. Літературний текст будується з урахуванням принципів порушення законів автоматизму руху звичайного спілкування. Художній текст стає

деавтоматизованим, великою мірою завдячуючи своїй багатозначності: кожен читач знаходить власний зміст. У художній комунікації найважливішу роль відіграє особа автора. Нині літературний текст індивідуалізований. Однак так було не завжди: у середньовіччі автор намагався не демонструвати індивідуальної манери, «ховався» за традицію, канон. У сприйнятті й «дешифруванні» художнього тексту вагоме значення має читач, який надає йому особистісних смислів, перетворює на дискурс [27].

Дискурс у сфері публік релейшнз (PR), на противагу попередньому типу дискурсу, вважається більш молодим. Його мета – встановлення зв'язків між суспільством та інституціями, партіями, окремими політиками тощо.

Рекламний дискурс має на меті виділити один з багатьох подібних товарів, який приверне увагу потенційних покупців, запам'ятається їм на якнайбільший проміжок часу. Рекламний дискурс спрямований не на товар, а на продаж типових психологічних уподобань людей. Продається не сам товар, а його символічний відповідник.

Політичний дискурс спрямований на майбутній контекст (тоді як літературний – на минулий, ЗМІ – на теперішній). Майбутні контексти вигідні: їх важко заперечити, неможливо перевірити. Свої ідеї політичний дискурс проголошує найкращими. Зазвичай, творить образ і навіть модель ворога. Саме ворог увесь час винен у тому, що ситуація є не такою, як планувалося. Ворог завжди цементує суспільство, яким легко керувати. Політичний дискурс моделює інтереси суспільства, тобто він формується авторами і «споживачами», оскільки їх очікування і бажання «вмонтовані» в нього. Часто дискурсивні вміння політика важать більше, ніж його особистісні риси.

Релігійний (фідеїстичний) дискурс деякі вчені подають як рівнозначний іншим, а деякі вказують на відмінність фідеїстичної комунікації від інших типів спілкування. Сучасний американський соціолог Роберт Белла визначав релігію як особливу систему комунікації – «символічну модель, яка формує людський досвід – і пізнавальний, і емоційний» – у розв'язанні

найважливіших проблем буття. Основою релігійної комунікації є передавання життєво важливих для людини і суспільства етичних смислів. Вони сприймаються як заповіді, які Абсолют (Бог) відкрив людям. Боже одкровення сприймається як дароване священне знання – повне, бездоганне і найголовніше серед усіх знань [27].

Нині точаться суперечки навколо питання розмежування понять «дискурс» та «текст». Існує думка, що поняття «дискурс» та «текст» іноді не виправдано розмежовують за двома формами комунікативної діяльності – використовується чи не використовується написання тексту. Однак, комунікативна подія може бути і усною, і письмовою, адже дискурс є «текст + ситуація». Не можна сказати «біблійний дискурс» чи «дискурс Достоєвського». Існує «релігійний дискурс», але не існує «біблійного дискурсу», бо немає конкретної соціальної ситуації, портрета автора та діалогу (взаємодії автора та адресата).

Частина дослідників зазначає, що ці поняття дуже близькі, проте дискурс динамічний, це комунікативне явище, що розгортається в часі. Текст, на відміну від дискурсу, статичний об'єкт, що є результатом мовлення. Існує думка, що дискурс може включати одночасно два компоненти, зокрема, динамічний процес мовної діяльності, вписаний у соціальний контекст, і результат такої мовної діяльності.

Іноді вважають, що «дискурс» включає одночасно два компоненти: і динамічний процес мовної діяльності, вписаної в її соціальний контекст, і її результат, тобто текст. Саме таке розуміння є загальноприйнятим.

Отже, досі немає єдиного визначення поняття дискурсу та його класифікації. Найбільш поширеною є класифікація Георгія Почепцова, у якій він виділяє теле- / радіо дискурс, газетний, театральний, кінодискурс, літературний дискурс, дискурс у сфері PR, рекламний, політичний та релігійний дискурси.

1.2. Особливості образних висловлювань передових культурних діячів про мову

У науково-популярних працях, критичних статтях передові культурні діячі, науковці нерідко порушують питання сутності мови, її природи. Образні висловлювання актуалізують їхні думки щодо ролі рідної мови в житті кожної людини та нації загалом. Зокрема, відомий український письменник, літературний критик та громадський діяч Олесь Гончар слушно зауважував: *«Мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова – це ще й музика, мелодика, фарби, буття, сучасна, художня, інтелектуальна і мисленнєва діяльність народу»*. Цю думку розділяє й видатний український історик і письменник, мовознавець, видавець, педагог, громадський, політичний і церковний діяч Іван Огієнко, підкреслюючи, що *«мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб»*. Тому не випадково одним із символів нашої держави називають її мову, а в образних висловлюваннях про неї порушують низку питань, які були і є тепер предметом обговорення.

Одне з них – питання про збідніння, вихолощення мови: *«Збідним, знищимо українську мову й культуру – знищимо Україну. На одну велику культуру збідніє цивілізація»* (Павло Гриценко), *«Епідемія неволодіння мовою загрожує перерости в пантемію національної безмовності»* (Павло Гриценко), *«Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків»* (Костянтин Ушинський), *«Коли зникає народна мова – народу нема більше!.. Відберіть у народу все – і він усе може повернути, але відберіть мову, і він ніколи більше не створить її; нову батьківщину навіть може створити народ, але мови ніколи: вмерла мова в устах народу – вмер і народ»* (Костянтин Ушинський), *«Людина, яка втратила свою мову, – неповноцінна, вона другорядна порівняно з носієм рідної мови»* (Павло Мовчан).

За визначенням «Словника української мови», висловлювання – це дія за значенням висловити; те, що висловлене (про думку, погляд, міркування і т. ін.) [СУМ; с. 489]. При формулюванні думок в образних висловлюваннях про мову передові культурні діячі підкреслюють, що *«кожне слово – це ніби діамантова намистинка на величезному разку нашої багатой мови»* (І. Цюпа).

Відомі культурні діячі стверджують, що мова дуже давня, це наше першоджерело, яке ввібрало в себе багатовікову історію народу, його традиції та надбання наших предків: *«Наша рідна українська мова – це основа нашої безмежної багатой культури. Це наш дух, наша душа, наша пісня...»* (Олесь Гончар), *«Мова – це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плекатимемо її»* (Олесь Гончар), *«Мова – духовне багатство народу»* (Василь Сухомлинський), *«Мова – це глибина тисячоліть»* (Микита Шумило), *«Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості»* (Іван Огієнко), *«Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб»* (Іван Огієнко), *«Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. У такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я... І поки живе мова – житиме й народ, як національність... От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань»* (Іван Огієнко), *«Мова – коштовний скарб народу»* (Іван Франко), *«Мова – коштовний скарб, набутий віками нашим народом, його невичерпне духовне багатство. У той же час це й наша зброя в ідейній боротьбі, що постійно точиться між двома світами. Дбаймо, щоб ця зброя завжди була гостра і гнучка, як шабля, ясна, як сонце»* (Петро Панч), *«Рідна мова – найбільш своєрідна форма виявлення духовної культури кожного народу. Вона є акумулятором багатовікового досвіду людей, у ній втілюється плоть і кров, розум і психологія, честь і гідність її»*

носіїв» (Вадим Ілленко), «**Мова** – це кров, що оббігає тіло нації. Виточи кров – умре нація» (Юліан Дзерович).

У великій кількості висловлювань про мову порушено питання про надзвичайну важливість мови в житті українців: «Той, хто дивиться на **мову** тільки як на засіб спілкування, позбавляє себе найдорожчого в житті – голосу природи» (Петро Панч), «Руйнування **мови** – основи національної культури – це вже не просто вина, а злочин держави перед народом» (Анатолій Мартиненко), «Раби – це нація, котра не має **Слова**. Тому й не зможе захистити себе» (Оксана Пахльовська), «**Мова** мстива: будь-яка наруга над нею призводить до душевної ущербності» (Павло Мовчан), «Без поваги, без любові до рідного **слова** не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури» (Василь Сухомлинський).

До когорти відомих учених, культурних діячів України приєднуються митці Луганщини, які також люблять і шанують рідне слово. Василь Голобородько про роль української мови в його житті говорить так: «Я народився і прожив майже все життя у тому краю України, де панувала можливість вибору: говорити українською або російською. Обставини підштовхували до переходу на домінуючу тоді російську, що й зробило багато моїх односельців та знайомих. Я ж залишився вірним українській мові, якою говорили мої батьки та дідусь і бабуся. Потім виявилось, що то був не лише вибір мови спілкування, але й вибір своєї подальшої долі. Багато зазнав прикроців та випробувань через той мій свідомий вибір, але ні хвилини не сумнівався у правильності свого вибору. На тому й стою...» [22].

Цей вибір розуміє кожен свідомий українець, адже, як слушно казав Іван Малкович: «Українською **мовою** розмовляти натхненно, бо наша абетка починається із Ангела та закінчується Янголом, від А до Я».

Отже, образні висловлювання про мову актуалізують думки відомих лінгвістів щодо ролі рідної мови в житті кожної людини та нації загалом. Відомо, що мова ідентифікує народ, вона є ознакою будь-якої держави. Тому «скільки української мовної території, стільки й української державності»

(Іван Заєць). Саме тому, як говорив Василь Голобородько, мова вмирає, коли наступне покоління втрачає розуміння значення слів. Тож ми повинні любити рідне слово. *«Щоб любити – треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як мова, треба її любити»* (Василь Сухомлинський).

У роботі ми подаємо висловлювання передових діячів і тих, хто працював у минулому, і тих, творчість яких пов'язана з сучасністю.

РОЗДІЛ II

СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ ОБРАЗНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПРО МОВУ В СУЧАСНОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Питання особливостей розвитку і функціонування української мови в образних висловлюваннях передових культурних діячів минулого та письменників-класиків

Мова – генетичний код будь-якого народу, серцевина його культури, історії та й загалом людської цивілізації. Про велике значення мови писали багато видатних людей, філософів, письменників, чия творча діяльність не абияк збагатила нашу українську культуру.

Видатний український мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, педагог, громадський діяч Олександр Потебня велику увагу приділяв проблемі мови; дослідженню, чим є мова для конкретної людини та для цілого народу, для його способу мислення, неповторного сприйняття навколишнього світу та його духовних пріоритетів. Він досліджував мовні категорії у взаємодії з такими соціокультурними категоріями, як нація, народ та інші. Так, він писав: *«Мова – є не тільки одна зі стихій народності, але й найбільш досконала її подоба. Як немислима точка зору, з якої було б видно всі сторони речі, як у слові неможливе уявлення, що виключало б можливість іншого уявлення, так неможливою є всеохоплююча, безумовно, найкраща народність. Якби об'єднання людства за мовою й узагалі за народністю було б можливим, це було б смертельним для загальнолюдської думки, як заміна багатьох відчуттів одним, хоча б це одне було б не дотиком, а зором. Для існування людини потрібні інші люди; для народності – інші народності»* [54].

Ранньою концепцією Потебні є теорія божественного походження мови. Він висунув дві тези: 1) в образі людини Бог був учителем перших людей; 2) мова відкрилася першим людям через їх власну природу. Якщо дотримуватися першої концепції, виникає суперечність, адже аби розуміти

мову Бога, люди повинні розуміти її, а значить, вони вже володіли нею, або створили власними силами. Мовознавець писав: *«Мудрість, дарована колись людині без всяких зусиль з її боку, а водночас і невід’ємні від неї високі якості мови могли тільки забуватися і розгублюватися в наступних мандруваннях людини по земній долі. Історія мови повинна бути історією її падіння»* [54]. І далі: *«Якщо мова, яка була надихана людині Божеством, менш досконала, ніж мова людей, яким дана свобода помилитися згідно з їх природою, то роль, яка відводиться Божеству в сотворенні мови, бліда в порівнянні з участю людини, що не може бути узгоджена з чистотою релігійних вірувань»* [55, с. 229].

Відомий український письменник, літературний критик, публіцист, перекладач, науковець, громадський і політичний діяч Іван Франко у численних мовознавчих студіях, літературно-критичних статтях, замітках, рецензіях та листах висвітлював питання формування й розвитку української мови. Він вважав: *«Мова росте елементарно, разом з душею народу і мало дбає на граматичні правила»* [77, с. 246 – 247], *«У якій мові вродився і виховався, тої без скалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою»* [75, с. 265].

Мова, на думку Івана Яковича Франка, аби бути найбільш зрозумілою для людини, треба звертатися до неї її рідною мовою: *«Аби для народу все було зрозуміле, повинен використовувати його власну мову, часто навіть діалекти або жаргони»* [90, с. 5], *«Виражаючи якісь думки в певній мові, це не обов’язково будемо зрозумілими для народу, який розмовляє цією мовою. Потреба вміти пристосуватися до розуміння, уявлень і способу мислення цього народу, – потреба сформувавши загальнолюдські думки в якусь спеціальну, доступну та своєрідну форму для цього народу, так як музикант може змінити певну арію, не змінюючи її системи, а проводячи з однієї тонації в іншу, споріднену»* [90, с. 50].

Іван Франко відстоював право письменників на використання у творах елементів розмовного мовлення: *«Писатель мусить поперед усього владати*

добре **мовою** свого народу, і то не **мовою** одного села, одного повіту або одної губернії, але мовою такою, котра була б однаково своя, зрозуміла і люба всім повітам, губерніям та селам, мовою літературною, мовою школи і інтелігентного товариства» [80, с. 36 – 37], адже: «Здається, **мова** – се щось спільне нам усім, а проте нема сумніву, що як кожна дитина в перших роках виробляє собі свій окремий жаргон, так і кожний письменник, особливо талановитий, виробляє собі свою окрему **мову**, має свої характерні вислови, звороти, свою будову фраз, свої улюблені слова. Письменник, у кого немає своєї індивідуально забарвленої **мови**, – слабкий письменник, він пише безбарвно, мляво і не може числити на довшу, тривку популярність» (Іван Франко) [13, с. 49 – 50].

У статті «Літературна мова і діалект» І. Франко висловлює думку про те, що галицькі письменники повинні писати мовою І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького, тому що саме тут, «у **мові** тих письменників лежить основа того типу, яким мусить явитися вироблена літературна мова всіх українців. Уже хоч би тому, що та мова на величезному просторі від Харкова до Кам'яця-Подільського виявляла таку одностайність..., яка вповні відповідала українському національному типові...» (Іван Франко) [78].

«Тепер уже все вітчизняне здавалося дрібним і ганебним, інтереси простого народу не вважалися вартим уваги, розмовляти «селянською **мовою**», а, щобільше, класти цю **мову** в основу новостворюваних шкіл, літератури, використовувати її як засіб спілкування між інтелігенцією, оголошувалось божевіллям і нікчемністю, «бо в Росії вже маємо готову і багату літературу» [83, с. 188 – 189].

Леся Українка, відома українська письменниця, перекладачка, фольклористка та культурна діячка, справедливо вважається одним із творців сучасної української літературної мови. У її листах міститься велика кількість висловів про українську мову та культуру мовлення, з яких можна

зробити висновок про високий рівень володіння знаннями з мови та про її нереалізований потенціал як лінгвіста.

Початкову середню освіту майбутня письменниця отримала вдома, від відомої матері – Олени Пчілки. Вона прищеплювала дітям любов до «відбірної» української мови й хотіла, аби вона стала для них найближчою й щоб вони змалку пізнавали її якнайбільше. Саме тому, подорослішавши, Леся Українка писала: *«Ніколи іншою мовою, як тільки своєю, листів не писала і, певне, не писатиму»* [68] й була впевнена: *«Нація повинна боронити свою мову більше, ніж навіть свою територію»* [73]. Її основним кредо було: *«Хто нікчемну душу має, то така ж у нього мова»* [88].

«У нас велика біда, що багато людей думають, що досить говорити по-укр[аїнськи] (а надто вже коли писати децицію), щоб мати право на назву патріота, робітника на рідній ниві, чоловіка з певними переконаннями і т. п. Така легкість репутації приманює многих. Ще тепер можна у нас почути фразу: «Як се? От Ви казали, що NN дурень і тупиця, а він же так чудово говорить по-нашому!» «Говорить по-нашому» – се вже ценз! А послухати часом, що тільки він говорить по-нашому, то, може б, краще, він говорив по-китайськи» [67].

Видатного українського державного та церковного діяча, мовознавця, видавця та педагога Івана Огієнко заслужено вважають духовним лідером нації, адже саме він переклав Біблію українською, складав словники, керував міністерством освіти УНР, а потім Українською автокефальною православною церквою. Він був впевнений: *«Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування»* [59], *«Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. У мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання»* [43].

«Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. У такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного

я... *І поки живе мова – житиме й народ, як національність... Не стане мови – не стане національності. От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань»* [35].

Автор першого словника української мови, редактор низки українських періодичних видань, активний популяризатор української мови у школах та в установах Борис Грінченко, незважаючи на те, що народився у «найглухішу» пору суспільного життя, коли придушувалися спроби самоусвідомлення та самоствердження українців як народу, був певен: *«Треба поважати сю мову, як найдорожчі свої святощі!»* [24; с. 205].

Як поета з тонким і ніжним відчуттям людських переживань, Павла Грабовського особливо вабила українська народна творчість, фольклор. Саме тому він не стільки звертав увагу на літературність слів, скільки на те, чи народне воно: *«Що тичиться до мови, то це така річ, що не мусе різнити щирих діячів слова, істинних прихильників родини... Я ніколи не був повітовим патріотом з язикового погляду; я тільки кажу, що мова мусить бути – щиро народною, мусить стратити потроху полонізми та всякі другі «чужими», я не буду навіть допитуватись, якого вийстя те чи інше слово, мені треба лишень знати – вжите воно народом, чи ні. Народна мова так багата й широка, що затисняти її в рамки вузької граматичності та ще з крайового погляду – зовсім нерозсудна річ. По-моєму, мова поезій мусить бути граціозною, щоб, читаючи, не заплітався язик, щоб справляла естетичне враження»* [19, с. 93].

Невід’ємною частиною глибокої любові Панаса Мирного до поневоленого українського народу була любов до рідної мови. Вона є одним із основних мотивів його спеціальних статей, багатьох листів та філологічних висловлювань. Письменник вважав, що основою літературної української мови є жива народна мова: *«Найбільше і найдорожче добро кожного народу – це його мова, та жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в*

яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування» [57].

Так само вважав відомий лінгвіст Фердинанд де Соссюр: «*Врешті-решт мене приваблює лише мальовнича, майже етнографічна сторона мови, що відрізняє її від усіх інших мов як таку, що властива певному народові певного походження*» [64].

Справжнім заповітом любові до рідної землі є поезія Володимира Сосюри «Любіть Україну». У ній він майстерно переплітає та об'єднує Україну та її мову, роблячи єдиним цілим та закликаючи до щирої та самовідданої любові до них: «*Любіть Україну у сні й наяву, Вишневу свою Україну, Красу її вічно живу і нову, І мову її солов'їну*» [39].

Павла Житецького, українського мовознавця, лексикографа, педагога, громадського діяча та вченого за його цілеспрямовану діяльність і любов до української мови колеги називали «гросмейстером від філології» та «видатним українським вченим». Саме він започаткував і розвинув новий напрям лінгвістики – історію української літературної мови. Це пояснює його особливе ставлення до української мови: «*Мова – вільний орган духу.... доля української мови і літератури залежить від самого народу*» [64].

Олександр Пешковський наголошує на винятковій важливості знання рідної мови за для того, аби бути розвиненою та інтелігентною людиною: «*Якщо для спілкування людей взагалі потрібна мова, то для культурного спілкування потрібна мова наче в квадраті, що культивується як своєрідне мистецтво – мова нормована*» [64].

Видатний український письменник Михайло Коцюбинський казав: «*Я ще можу не противитись, коли ображають мене як людину, але коли ображають мій народ, мою мову, мою культуру, як же я можу не реагувати на це?*» [84]. Він був палким прихильником чистої української мови й навіть, коли йому пропонували вищий гонорар за те, щоб він писав російською, відмовлявся й був вірним ідеалам «Братства Тарасівців», до якого належав у молодості. У рамках товариства він, разом із однодумцями, мав намір йти

шляхом великого Кобзаря й підтримувати та пропагувати українську мову, аби вона запанувала в кожній оселі, у кожній родині та по всій Україні.

Сам Тарас Шевченко має велике значення в історії української літературної мови, він перший глибоко зрозумів вагу літературної мови в письменстві та творив її, постійно пильнуючи, аби вона була якнайкращою. Він щиро вірив, що справжній українець неодмінно має володіти рідною мовою, аби жити у злагоді з миром та собою: *«Возвеличу малих отих рабів німих. Я насторожі коло них поставлю слово»*.

Після знайомства у 1903 році на відкритті пам'ятника Івану Котляревському з Борисом Грінченком, Михайлом Коцюбинським, Лесею Українкою та Володимиром Самійленком Олександр Олесь почав писати українською, а його поезії сповнилися любов'ю до рідної землі та мови: *«Бринить-співає наша мова, чарує, тішить і п'янить»* [89], *«В землі віки лежала мова І вреїті вибилась на світ // О мово, ночі колискова! Прийми мій радісний привіт»* [89].

Такою ж любов'ю пронизані твори Івана Багряного та Павла Тичини: *«Ти велична і проста. // Ти стара і вічно нова. // Ти могутня, рідна мово! // Мово – пісня колискова. // Мово – матері уста»* (Іван Багряний) [58], *«До мови доторкнешся – м'якше // м'якше м'яких вона тобі здається. // Хай слово мовлено інакше – // та суть в нім наша зостається»* (Павло Тичина), *«Бо то не просто мова, звуки, // Бо словникові холоди – // в них чути труд, і ніт, і муки, // чуття єдиної родини»* (Павло Тичина).

Відомому письменнику, культурному, громадському і політичному діячу Олесю Гончару із самого дитинства бабуся та шкільний учитель мови та літератури прищеплювали любов до рідної мови; він бачив, як під час Другої світової війни рідне слово давало нові сили бійцям та зміцнювало патріотичні почуття, що призвело до формування у письменника суспільно-політичних поглядів на місце мови в культурному житті народу. Мова для нього особлива: *«Мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його*

історична пам'ять, найцінніше надбання віків, **мова** – це ще й музика, мелодика, фарби, буття, сучасна, художня, інтелектуальна і мисленнєва діяльність народу» [16, с. 118]. Він вважав, що: «Щоб **мова** тобі повністю відкрилася, маєш бути залюбленим в неї» [11] та «Кожен із нас має гордитися своєю чудовою **мовою**, адже вона того варта» [36].

Образні висловлювання про мову Олесь Гончар розкривають читачам неоціненну її роль у житті і кожної окремої людини, і цілого народу: «Позбавити народ його **мови** – підірвати в ньому почуття власної гідності» [17, с. 338], «**Мова** – це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плекатимемо її» (Олесь Гончар), «**Мова** вдосконалює серце і розум народу, розвиває їх» [6].

Для українського поета-класика Максима Рильського мова – великий скарб, котрий він плекав, тримав у серці та доносив його важливість до свідомості громадян. Він був упевнений: «**Мова** – наша зброя, якою ми служимо народові, що нас породив, вигодував і викохав» та закликав до усвідомлення її важливості й необхідності оберігати: «**Мова** – втілення думки. Що багатша думка, то багатша **мова**. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її! Борімося за красу **мови**, за правильність **мови**, за приступність **мови**, за багатство **мови**» [9] (Максим Рильський).

Незважаючи на те, що Микола Гоголь писав російською мовою, рідною він вважав саме українську. Підтвердження цьому можна знайти в листі письменника до Михайла Максимовича від 20 квітня 1834 року, у якому Гоголь аналізує функціонування деяких слів, ужитих Михайлом Олександровичем у російській та українській мовах. При цьому другу з них Гоголь називає «нашою мовою». Не дарма він писав: «Дивуєшся дорожочності **мови** нашої: в ній що не звук, то подарунок, все крупно, зернисто, як самі перла» [15].

Філолог та лінгвіст, котрий знає велику кількість мов, серед яких баскська, санскрит, китайська, індіанська та інші, Вільгельм фон Гумбольдт як ніхто інший розуміє неоціненну роль рідної мови в житті кожного народу:

«**Мова** – це засіб не виражати вже готову думку, а створювати її, [...] вона не відображення готового світосприйняття, а діяльність, що його формує», особливо для кожного народу, адже вона містить в собі генетичний код народу: «*Рушієм національного є дух, а екзистенцією духу є мова*».

Філософську думку, що «чужу **мову** можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя» висловлює французький письменник, історик і філософ Франсуа Вольтер. Вона демонструє глибину саме рідної мови, її неосяжність та велич. Порівняно з іншими мовами, вона більш цінна, особлива.

Справжній поціновувач краси, неповторності, людина, котра відчуває світ на особливому рівні, Ілля Рєпін також не оминув тему мови. Він говорив: «*Відчуваю й усвідомлюю, яка це красива й легка мова*» [8], підкреслюючи виняткову її особливість.

Під час подорожі до столиці відомий турецький мандрівник XVII століття Евлія Челебі із захватом відгукнувся про українську мову та народ у цілому: «*Українці – стародавній народ, а мова їхня багатша і всеосяжніша, ніж персидська, китайська, монгольська і всілякі інші*» [89]. Ці думки підтверджуються висловом Юліана Дзеровича: «**Мова** – це кров, що оббігає тіло нації. Виточи кров – умре нація», адже єдиного могутнього народу не може бути без мови, вона об'єднує та консолідує.

Такої самої думки Магатма Ганді: «*Наші мови – це наше відображення, і якщо ви говорите мені, що наша мова занадто бідна, щоб точно висловити найкращі думки, тоді вже скажіть: що швидше ми зникнемо з лиця землі, то краще*» [89].

Звідси актуальним стає вислів відомого філософа Карла Маркса: «*Чужою мовою розмовляє у державі або гість, або найманець, або окупант, який нав'язує їй свою мову*».

Слушно говорять про мову й такі діячі, як Бодуен де Куртене, Сааді Ширазі, П'єр Буаст, Вільгельм Швебель, Генріх Лайбе та Андре Мартіне: «**У мові, як загалом у природі, все живе, все рухається...**» (Бодуен де Куртене),

«Людина вища за тварину здатністю до **мови**, але нижча за неї, коли негідно поводить з **мовою**» (Саади Ширазі) [64], «Найдосконаліша **мова** та, що висловлює найбільшу кількість понять найменшою кількістю слів» (П'єр Буаст) [64], «Гарна **мова** надає пристойної форми навіть дурним думкам» (Вільгельм Швобель) [64], «Нападати на **мову** народу – це означає нападати на його серце» (Генріх Лайбе) [5], «Мова перемагає своїх суперників не завдяки якимось внутрішнім якостям, а тому, що її носії є войовничіші, фанатичніші, культурніші, заповзятливіші» (Андре Мартіне) [64].

Рідна мова є предметом розгляду багатьох видатних діячів. Їй виділяють почесне місце серед інших суспільно важливих тем.

Відомий Каменяр був переконаний, що суспільний розвиток може відбуватися лише за умови повноцінного функціонування мови, тобто все, що повинно служити народу, повинно бути для нього зрозумілим і доступним мовою, яку сприймає серце, тобто батьківською. Якщо виховання, навчання, праця та наука співіснують із мовними процесами, то українськомовний прогрес неминучий, тому в одній із своїх статей в газеті «Przegląd społeczny» Іван Франко зазначає: «Не пишучи зовсім **рідною мовою**, не матимемо наукової літератури в українській мові» [91. с. 180]. Саме тому правдиво звучать слова Олександра Олесья та Мікалоюса Дакуши: «Без усякої іншої науки ще можна обійтися, без знання **рідної мови** обійтися не можна» (Олександр Олесь), «**Рідна мова** – мати єдності, батько громадянства і сторож держави» (Мікалоюс Даукша).

Про роль рідної мови для громадян писав Олесь Гончар: «Наша **рідна українська мова** – це основа нашої безмежної багатой культури. Це наш дух, наша душа, наша пісня...». Як логічне продовження впливають слова Павла Грабовського та Гердера Йоганна Готфріда: «**Рідна мова** на чужині / Ще милішою стає» (Павло Грабовський) [10], «Хто не любить своєї **рідної мови**, солодких святих звуків свого дитинства, не заслуговує на ім'я людини» (Гердер Йоганн Готфрід).

У словах Івана Франка *«Тільки вглубляючися в духа мови, ми можемо вияснити собі процес естетичної уяви»* [77, с. 138], написаних у трактаті «Із секретів поетичної творчості», «дух мови» постає як «жива струна» народу, що вбирає усі його частинки; лише осягнувши мовний світ нації, можна оцінити проблеми та перспективи її розвитку.

У статті «Літературна мова і діалекти» Іван Франко наголошував на тому, що без діалектів, без мовного багатства кожного регіону України літературна мова не може розвиватися: *«Кожна літературна мова доти жива і здібна до життя, доки має можливість, з одного боку, всисати в себе всі культурні елементи сучасності, значить, збагачуватися новими термінами та висловами, відповідними до прогресу сучасної цивілізації, не тратячи при тім свого основного типу і не переходячи в жаргон якоїсь спеціальної верстви чи купи людей, а з другого боку, доки має тенденцію збагачуватися чимраз новими елементами з питомого народного життя і з відмін та діалектів народного говору. Ті діалектичні відміни, залежні від географічного положення, етнографічного сусідства, більш або менше відокремленого способу, життя даної частини народу, є у кожного народу, а декуди доходять до того, що одна часть народу перестає розуміти другу часть, коли обі сторони говорять кожда своїм діалектом. От тут літературна мова, мова школи, церкви, уряду і письменства робить ся справді репрезентанткою національної єдності, спільним і для всіх діалектів рідним огнивом, що сполучує їх в одну органічну цілість»* [38, с. 225]. Також він був певен, що саме діалекти та народна мова роблять ближчими до літературної письменників, які пишуть російською: *«Цураючися української літературної мови, яку чули довкола себе і якою переважно говорили й самі, не чуючи себе в силах писати російською літературною мовою, якої не знали гаразд, деякі молодші письменники-москвофіли в Галичині кинулися писати місцевими галицькими діалектами, лемківським та бойківським. Розуміється, ми можемо лише благословити їх на тій дорозі, в тім переконанні, що чим глибше вони вникатимуть не лише в людський говір, але*

також у суть людського життя і чим більші між ними проявляться таланти на тім полі, тим ближчі вони будуть до нас і до нашої української літератури». Хоча найкращим шляхом стати ближчим до літературної мови залишається порада: «Кожний, хто брався писати тою [українською] мовою, наскільки черпав із книжної традиції, мусив зачинати від Котляревського, Квітки, Шевченка, Марка Вовчка, Нечуя-Левицького, мусить бачити, що тут, у мові тих письменників, лежить основа того типу, яким мусить явитися вироблена **літературна мова** всіх українців. Уже хоч би тому, що та мова на величезному просторі від Харкова до Кам'яця-Подільського виявляла таку однотайність, такий брак різкіших відмін, який вповні відповідав українському національному типові, також вимішаному і вирівняному в цілій масі, як мало котрий подібний тип у світі. І от кожний, галичанин чи українець, хто бажає друкованим словом промовити до найбільшої маси українського народу, мусить уживати мови тої найбільшої маси, а до того мови виробленої найбільшим числом талановитих та популярних письменників» [81].

Статтю «Літературна мова і діалекти» Іван Франко присвятив темі взаємодії літературної мови та місцевих діалектів. У ній він торкається джерел формування літературної мови: «Кожна **літературна мова** доти жива і здібна до життя, доки має можливість, з одного боку, всисати в себе всі культурні елементи сучасності, значить збагачуватися новими термінами та висловами, відповідними до прогресу сучасної цивілізації, не тратячи при тім свого основного типу і не переходячи в жаргон якоїсь спеціальної верстви чи купи людей, а з другого боку, доки має тенденцію збагачуватися чимраз новими елементами з питомого народного життя і з відмін та діалектів народного говору» [60]. Такої ж думки дотримується Леся Українка: «**Літературна мова** мусить витворитись з усіх діалектів, без жодного насильства, сварки й колотнечі. Погляд цей дуже цікавий, тим цікавіший, що він – зовсім правдивий, коли мати на увазі слова, лексику, за яку, власне, і йшла тоді ця боротьба. Розвиток української літературної

мови йде в напрямі стабілізації, нормування структуральних її законів – фонетичних та морфологічних, і тут усі діалекти грати ролі не можуть» (лист до Маковея із 16. I. 1894) [62].

Мова народу є органічною частинкою життя кожного громадянина та невід’ємною частиною літературної мови. Цю думку І. Франко послідовно обґрунтовував та писав: *«Писатель мусить поперед усього владати добре мовою свого народу, – пише він, – і то не мовою одного села, одного повіту або одної губернії, але мовою такою, котра була б однаково своя, зрозуміла і люба всім повітам, губерніям та селам, мовою літературною, мовою школи і інтелігентного товариства»* [60].

Тієї ж думки Олександр Потебня: *«Якщо мова народу не розвивається, то не може розвиватися й народний інтелект. Творчі сили народу вмирають»*.

Шарль де Бернар упевнений: *«Якщо людина не знає мови народу, на землі якого проживає, то вона є або гостем, або окупантом, або не має розуму»*, адже *«Мова – містичне ядро нації, тобто щось об’єктивно дане, що живе у підсвідомих глибинах етнографічної маси, те, що може видобутися на поверхню свідомості й стати керманічем усіх національних змагань у всіх ділянках життя»* [85, с. 3].

Про розходження розуміння поняття «народна мова» писала Леся Українка: *«Дехто теж нарікав, що я ховаюсь від «народних» тем і складу мови народної, лізу в літературицину та «інтелігентствую», але тут, певне, вся біда в тому, що я інакше розумію слова «народність», «літературність» та «інтелігенція», ніж як їх розуміють мої критики. Ну, та es ist eine alte Geschichte і, певне, вона Вам так вже сприялась досі, але мене жаль бере, що у нас на Україні ніяк не скінчаться одвічні сії спори, та й як мають скінчитись, коли сперечники одно одного не розуміють. Мені вже самій страх обридли оці теми: чи треба писати чисто народним чи не чисто народним складом, тенденційно чи нетенденційно, чи Галичина та Волинь все одно що Україна, чи ні, чи треба писати наукові праці по-українськи, чи*

краще, може, по-російськи, і т. і. Отак люди, певне, варитимуть сю воду, поки вона вже сама не википить до решти. Шкода тільки, що невідь над чим стільки часу люди уводять, та видно, що не для всіх він такий дорогий, той час. Та от я бачу, що і я не знала ціни часові та марнувала його без пуття, а тепер мені все здається, що він від мене втікає, і не знаю, як би його затримати» [37].

Іван Франко аргументовано накреслив історичну траєкторію залежностей соціолінгвістичного розвитку: належність різних частин України до різних імперій спричинилися до відсутності єдиної літературної мови [76, с. 396]. Про староукраїнську мову – символ нашої історичної тожсамості без держави – висловився хрестоматійно: «... ця мова була своєрідним і органічним витвором тогочасних політичних і національних відносин, а також засобом освіти та жвавого духового розвою протягом майже чотирьох століть» [83, с. 171 – 172], вона «попередила новочасне відродження південноруської нації, розпочате Іваном Котляревським при кінці 18 віку» [79, с. 226 – 227]. Ці міркування мислителя – фактично виведена формула мовно-суспільного детермінізму з пріоритетною й визначальною функцією мови в суспільному поступі – функцією націєтворення й соборності: «От тут літературна мова, мова школи, церкви, уряду і письменства робиться справді репрезентанткою національної єдності, спільним і для всіх діалектів рідним огнивом, що сполучає їх в одну органічну цілість» [78, с. 207].

Олександр Потебня писав: «**Слово** лише тому є органом думки та неодмінною умовою всього наступного розуміння світу й себе, що спочатку є символом, ідеалом і має всі властивості художнього твору». Через слово ми пізнаємо себе та навколишній світ, можемо передати свої почуття й навіть зародити в людині певні емоції. Підтвердження цієї тези знаходимо й у вислові великого Кобзаря («Ну що б здавалося, **слова**... Слова та голос – більш нічого. А серце б'ється – ожива, Як їх почує!..») та інших діячів: «**Слово**, те марне летюче слово, найбільше, бачилось би, хвилиний і

нетривкий витвір людського духу, проявило чудодійну силу, починає двигати з упадку ту масу, якій, бачилося, не було рятунку» (Іван Франко) [76, с. 396], «Якби ти знав, як багато важить **слово**, // Одно сердечне, тепле **слівце!** // Глибокі рани серця як чудово // Вигоює – якби ти знав оце! // Ти, певно б, повз болю і розпуки, // Заціпивши уста, безмовно не минав, // ти сіяв би **слова** потіхи і принуки, // Мов теплий дощ на спрагли ниви й луки, – // Якби ти знав! («Якби ти знав, як багато важить слово...»)» (Іван Франко), «**Слово**, чому ти не твердая криця, // Що серед бою так ясно іскриться? // Чом ти не гострий, безжалісний меч, // Той, що здійма вражі голови з плеч?» (Леся Українка), «Немає магії сильнішої, ніж магія **слів**» (Анатоль Франс). У той же час воно здатне причинити душевний біль та навіть відбити жагу до життя.

Леся Українка вважає слово найкращою зброєю проти противників. Як відомо, письменниця зростала у середовищі, де її вчили рафінованої української мови. Із самого дитинства вона була справжньою патріоткою рідної землі та захищала українську в умовах постійних заборон, дотримуючись заповіту великого Кобзаря: «Не одцуравсь того **слова**, // Що мати співала, // Як малого повивала», саме тому мову вона розглядала як дієву зброю проти утисків: «**Слово**, моя ти єдина зброе, // Ми не повинні загинуть обоє! // Може, в руках невідомих братів // Станеш та кращим мечем на катів».

Не менш важливо сприймати мову не лише як засіб комунікації, але як душу народу, одну із основ успішної нації. З цього приводу слушно писав Олександр Потебня: «**Слово** – то не просто мовний засіб, а засада мовної свідомості нації, у якій закладено наочне та абстрактне бачення буття».

Тему великого значення рідного слова для народу не оминає значна кількість діячів. Воно є визначальним у вибудові світогляду, що влучно підкреслив Олександр Потебня: «**Слово** лише тому є органом думки та неодмінною умовою всього наступного розуміння світу й себе, що спочатку є символом, ідеалом і має всі властивості художнього твору». Рідне слово

виробляє уявлення про навколишній світ, передає пам'ять предків та консолідує націю: *«Спасіння нашого краю в нашому **слові**»* (Пантелеймон Куліш). Воно ввібрало в себе знання предків та історію. Через нього ми можемо знайти відповіді на хвилюючі запитання й користуватися надбанням наших попередників: *«**Слово** – то мудрості промінь, **слово** – то думка людська»* (Олена Пчілка). Воно може допомогти у скрутні для України часи, у часи занепаду й намагань знищити народ.

Ще одним спасінням від загарбання української мови та її асиміляції є вислів Тараса Шевченка: *«А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і **слово**. А чие краще, нехай судять люди»* [65]. Обравши рідну мову спілкування та притримуючись, відстоюючи її, громадяни не просто зробили усвідомлений вибір на користь того, якими словами передавати думки, але стали на шляху боротьби за рідну культуру, нелегкий та тернистий шлях підтримки та примноження культурних надбань. Не дарма Лев Толстой писав: *«**Слово** є вчинок»*.

У сучасних реаліях все більше українців робить цей усвідомлений вибір, прислухаючись до слів видатних діячів минулого та погоджуючись із тим, що *«**Слово** – перше дзеркало духу, а дух – не останній водій **слова**»* (Петрарка) та *«Яке прекрасне рідне **слово**! Воно – не світ, а всі світи»* (Володимир Сосюра).

Слова про мову Т. Шевченка актуальні й досі. Вони слугують кредо для справжніх патріотів, так само, як слова Франка: *«[Народе мій,] // Задармо в **слові** твому іскряться // І сила, й м'якість, дотеп, і потуга, // І все, чим може вгору дух піднятися?»*.

Лише людина, котра знає та шанує рідну мову, може зватися повноцінним громадянином. Не достатньо лише жити на території певної держави. Задля процвітання України та виведення її на вищий рівень, їй потрібна міцна опора в особі справжніх патріотів. Про це Олесь Гончар пише так: *«Доля нашої мови залежить і від того, як відгукнеться на рідне слово*

наша душа, як **рідне слово** бринітиме в цій душі, як воно житиме в ній» [12]. Тож обов'язком народу є підтримка мови та прищеплення любові до неї майбутніх поколінь.

Діалекти є невід'ємною частиною народної мови. Вони увібрали в себе усі історично зумовлені особливості певних регіонів та є унікальними. Не дарма Іван Франко підкреслює: *«Аби для народу все було зрозуміле, повинен використовувати його власну мову, часто навіть **діалекти** або жаргони»* [90, с. 50]. Цими словами він демонструє важливість використання письменниками різних діалектів, аби бути ближчим для народу та більш зрозумілим.

Тієї ж думки Леся Українка. Вона вважала діалекти органічною частиною мови та розмірковувала: *«Я тільки думаю, що зовсім нема чого ставити питання про перемогу того чи іншого **діалекту**, адже літературна мова мусить витворитись з усіх діалектів, без жадного насильства, сварки й колотнечі. Я не такий завзятий лінгвіст, щоб так уже «Переломляти копьє» за мову. Маю надію, що мене розуміють усі добрі люди і в Галичині, і на Україні»* [63, с. 33].

На думку Івана Франка, місцеві діалекти треба не тільки пам'ятати й використовувати, але й давати їм друге життя, аби робити нашу мову неповторною та близькою: *«**Діалект**..., а ми його надишем // Міццю духа і огнем любові. // І нестертий слід його запишем // Самостійно між культурні мови»,* адже без нього народ втрачає частину своєї історії. Він вважає роздуми, що ігнорування діалектів є несуттєвим й безглуздим: *«**Діалект** чи самостійна мова? // Найпустіше в світі се питання – // Мільонам треба того слова // І гріхом усяке тут хитання».*

У Словнику української мови за редакцією І. Білодіда знаходимо застаріле значення слова *язик* – мова. Незважаючи на складні часи заборон, самоствердження українців як нації, жорсткого утискання усього українського, на які припав період становлення Бориса Грінченка як письменника, його позиція була чіткою та непохитною. Разом із

однодумцями він вів боротьбу за українську національну справу й проголошував необхідність збереження мови задля проголошення себе як незалежної та могутньої нації: *«Хоть і не можем заперечити, що **язик** народу не є виключно його єдиним добром, признати мусимо, що **язик** єсть одним із найважливіших прикмет і скарбів народу. Стратить народ свій питоменний **язик**, перестає бути народом, перетворюється, нікчемніє, розпливається, як слина на воді, між іншими народами. То теж кожний нарід, що почуває себе народом, дорожить рідною бесідою. Хто ображає річ народну, той ображає святощі народні, ображає весь народ»* [66, с. 156].

Великий Кобзар також закликав берегти та примножувати національні багатства, описуючи мову як диво: *«І возвеличимо на диво // І розум наш, і наш **язик**...»* (Тарас Шевченко).

Іван Франко возвеличує українську мову й прирівнює її до справжньої коштовності: *«**Мова** – коштовний скарб народу»* [82]. При цьому не ставить її на вершину, визнаючи велику необхідність інших галузей: *«**Мова**, хоч і який коштовний скарб, не є все-таки найвищим скарбом; придбання економічності, громадські і духовні є скарби далеко важніші»*.

Олександр Опанасович Потебня розглядав мову в тісному зв'язку з історією народу і еволюцією людської думки. У його вченні історія людської мови є історією людської свідомості, а порівняльний аналіз у поясненні фактів розвитку мовної свідомості допоміг йому показати, як вона неоднаково виявляється в різних народів. Єдність спілкування визначається єдністю мови: *«Правильна, єдина прикмета, за якою ми пізнаємо народ, і водночас єдина, незамінна нічим і неодмінна умова існування народу є **єдність мови**... Вона є інструментом свідомості й елементарного оброблення думки, і, як інструмент, зумовлює прийоми розумової праці... Тому народність, тобто те, що робить відомий народ народом, полягає не в тому, щоб висловлюватися мовою, а в тому, як висловлюватися»* [55, с. 229], *«... Не тільки найкраща, але і найпевніша ознака, за якою ми пізнаємо народ,*

і разом з тим єдина, незамінна нічим і безсумнівна умова існування народу – це єдність мови» [56, с. 118].

Двомовність, яку ще називають білінгвізмом, є гострою проблемою, яка існує не один десяток років та на яку звертають увагу видатні культурні та політичні діячі і минулого, і сучасності. Вона привертає увагу не тільки лінгвістів, істориків та політиків, але й освітян, адже на їхніх плечах надзвичайно важлива місія – прищеплення справжнього патріотизму та любові до рідної землі, поваги до історії та мови народу.

Відомий український мовознавець та педагог Олександр Потебня відстоював пріоритет рідної мови для розвитку підростаючого покоління, адже школи, котрі навчають чужою мовою, погано впливають як на свідомість учня, так і на засвоєння ним знань: *«Знання двох мов у ранньому віці – це не є опанування двох систем висловлювання й передавання одного й того ж кола думок, а лише роздвоєння цього кола, що стає на заваді одноцільного світогляду та перешкоджає науковій абстракції»* [54, с. 178]. Він був певен, що *«Людина, яка говорить на двох мовах, переходячи від однієї мови до іншої, разом з тим змінює характер і напрям впливу своєї думки... І навпаки, якщо дві або кілька мов є доволі звичними для того, хто ними говорить, то разом з переміною змісту думка мимоволі вдається то до однієї, то до іншої мови»* [18, с. 178].

Українська мова є основою нації, невід'ємним її елементом. Вона є уособленням України, гарантією збереження самобутності та унікальності українців, єдності усієї держави. Кожен громадянин нашої держави має докладати усіх зусиль задля її захисту, відродження та популяризації, бо *«Без знання її [української мови] українські устремління виявляться збудованими на піску»* (Олександр Потебня). Лише люди, котрі неповноцінні як особистість, можуть зневажливо ставитися до рідної мови: *«Запашна, співуча, гнучка, милозвучна, сповнена музики і квіткових пахоців – скількома епітетами супроводяться визнання української мови... Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати поваги до себе»* (Олесь

Гончар), адже *«Навіть така сувора наука, як кібернетика, і та знайшла в українській мові свою першодомівку, адже маємо факт унікальний – енциклопедія кібернетики вперше в світі вийшла українською мовою в Києві»* (Олесь Гончар).

Проте, як влучно зазначив Павло Тичина у вислові *«Усі ми любимо нашу співучу та дзвінку українську мову. Та це аж ніяк не означає, що нам є чужими чи далекими мови інших народів»*, ми маємо любити та захищати рідну мову, але поважати й за необхідності використовувати інші також є необхідністю. Під час перебування за кордоном, аби бути зрозумілим, слід використовувати мову народу, який там мешкає. Так само поважають нашу мову й жителі інших держав. Так, відомий польський поет Адам Міцкевич схвально відгукується про українську: *«Я був вражений українською мовою. Українські простори є столицею ліричної поезії»*, а класик російської літератури Лев Толстой ділився враженнями: *«Я дуже люблю... народну українську мову, звучну, барвисту й таку м'яку»*.

Найважливішою основою літературної мови є мова народна. Вона є найдавнішим та найвагомим джерелом. Базовою основою став один говір, котрий історично переважає над іншими. Спочатку він задовольняв потреби нації, але із плином часу виявилася нестача елементів інших говірок, що привела до поповнення мови. Отже, народна мова відіграє велику роль у мові літературній та є її невід'ємною частиною. Це слушно зауважив Павло Грабовський: *«Народна мова така багата й широка, що затиснути її в рамки вузької граматичності та ще з крайового погляду – зовсім не розсудна річ»* [20, с. 295].

Отже, у розділі зібрані образні вислови про мову передових культурних діячів минулого та письменників-класиків, таких як Олександр Потебня, Іван Франко, Павло Житецький, Борис Грінченко, Олесь Гончар, Іван Огієнко, Фердинанд де Соссюр та інших, котрі розкривають роль мови минулого. Вони проголошують важливість рідної мови, її чистоти та піднімають проблему двомовності.

2.2. Проблемні питання української мови в образних висловлюваннях передових культурних діячів

Лінгвістика – це наука про мову, отже, лінгвісти, як ніхто, зацікавлені дослідженням розвитку та функціонування рідної мови, її місцем у житті народу.

Мова та нація – одне ціле. Вони доповнюють одна одну й не можуть існувати окремо. У світі немає народу, котрий розмовляє різними мовами. Щодо цієї теми Іван Огієнко говорив: *«Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості»* (Іван Огієнко). Цю думку підтримує й Ольга Федик: *«Мова – найважливіший національний ідентифікатор, завдяки якому кожна нація вирізняється з-поміж інших, усвідомлюючи себе самодостатнім та самочинним суб'єктом історії»*. Тому, за словами Павла Гриценка, *«Епідемія неволодіння мовою загрожувє перерости в пандемію національної безмовності»*.

Кожен громадянин держави має, беззаперечно, використовувати багаті мовні ресурси, дотримуватися загальноприйнятих мовних норм, грамотно підбирати мовно-виражальні засоби, враховуючи ситуацію та пропагувати любов до рідної мови, адже саме ці дії приведуть країну до неминучого зростання політичної сили й виведуть її на новий рівень: *«Велика мовна культура конче веде й до великої сили політичної»* (Іван Огієнко).

Як казав Нурмагомед Гаджихмедов, *«Бог створив народи різними і рівними. Він наділив кожного з нас не тільки розумом, але й призначив бути представником тої чи іншої нації, народу, зі своєю мовою і національною культурою»*. Кожен народився у країні, котру ми маємо любити та шанувати, поповнювати культурні надбання, зокрема, шляхом дотримання засад мовної культури.

Оксана Забужко на противагу рідній мові ставить термін «позичена мова». Вона впевнена, що *«Нація, котра мислить про світ і себе в ньому категоріями позиченої мови, неминуче мислить несамотійно»*, адже чужа

мова містить в собі чужорідну історію, нав'язує сторонні думки й асимілює з іншою національністю.

Іван Огієнко створив науку про рідномовні обов'язки, використання яких повинне стати законом кожного громадянина. У четвертому розділі «Науки про рідномовні обов'язки» міститься десять мовних заповідей, серед яких: *«Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови»* [48, с. 15]. Він яскраво демонструє впевненість у тому, що лише духовно зрілий народ невпинно працює над підтриманням та розвитком своєї мови, відшліфовує свої знання та постійно самовдосконалюється.

Палкий прихильник української мови, Іван Огієнко впевнений, що соборна літературна мова неминуче об'єднає окремо взятих особистостей в один народ та прищепить патріотизм: *«Соборна літературна мова, заціплюючи народіві шляхетне почуття одності, сильно допомагає йому творити національно міцну інтелігенцію й національно міцні характери»*. Саме тому *«Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу»* (Іван Огієнко) [48, с. 15]. В іншому випадку нація зітреться з політичної карти світу й неминуче асимілюється з іншими: *«Народ, що не сотворив собі соборної літературної мови, цебто не має почуття всенаціональної одності, звичайно не визнає своїх авторитетів і тим позбавляється доброго проводу й нидіє в анархії. Але чужих «авторитетів» такий народ визнає по-рабському й некритично, й по-рабському клониться їм»* (Іван Огієнко), *«У народу, що не знає соборної літературної мови, а тим самим не знає й почуття всенаціональної одності й карности, панує політична й культурна анархія, що приносить йому безсилля, ліпшезнайство, продажність, хрунівство, винародовлення, зраду»* (Іван Огієнко).

Аби не дати мові занепасти, необхідно виховувати в молодого покоління любов до української та прищеплювати саме соборну літературну

мову. На цьому у численних висловах наголошує Іван Огієнко: *«Уся молодь мусить добре усвідомити собі, що її найперший обов'язок перед своїм народом – навчитися **соборної літературної мови** й вимови й тим зацетити собі почуття національної одности»* (Іван Огієнко), інакше *«Юнак чи юнка, що не знають своєї **соборної літературної мови**, стають зайві для свого народу, як нації»* (Іван Огієнко).

Це можна пояснити тим, що прийдешні покоління у майбутньому – культурні та політичні діячі, які працюватимуть на благо держави; майбутні письменники, котрі нестимуть у маси непохитну впевненість у світлому майбутньому держави та в свою унікальність. До них Іван Огієнко висуває серйозні умови. Так, він певен: *«Особа, що не знає добре своєї **соборної літературної мови** та своїх рідномовних обов'язків, не може бути робітником пера»*. Ще суворіше він розмірковує про роботу редакторів: *«Мовним редактором, як і коректором при виданні, мусить бути тільки особа, що досконало знає свою **соборну літературну мову** й вимову та свій соборний правопис, як також глибоко розуміє свої рідномовні обов'язки»* та публічних осіб: *«Кожен інтелігент, що публічно промовляє: зо сцени, в церкві, в суді, в школі, на зборах, на відчитках і т. ін., обов'язаний промовляти тільки **соборною літературною мовою** й вимовою»* [14].

Отже, задля того, щоб бути успішним та приносити благо державі, за Іваном Огієнко, варто бути прихильним до своєї літературної мови. Саме тому *«При розмовах... виправляють один одному помилки супроти своєї **соборної літературної мови**. Ображатися за ці поправки невільно»* (Іван Огієнко). Вона обов'язково віддячить за це: *«Таланти й генії звичайно не виховуються в народі, що не став свідомою нацією, цебто що не знає **соборної літературної мови**, найродючішого ґрунту для великих творців. А коли часом і виховуються, то звичайно пропадають для нього, йдучи на службу чужим»* (Іван Огієнко).

Мова, у якій дитина зростає, якою її виховують батьки, відіграє вирішальну роль у становленні її як особистості. Як педагог, Іван Огієнко

давав настанову усім батькам: *«Пильнуйте всіма силами, щоб **перша мова** вашої дитини була справді матірня, – своя рідна. Не забувайте, що дитина вважатиме тільки ту мову за рідну, якою говоритиме перші п'ять років свого життя»* [48, с. 27], адже саме мова, котру дитина вчить змалечку, у котрій зростає, є найціннішим ґрунтом для духовного виховання сильного характеру, для прищеплення любові до рідної землі та виховання справжнього патріотизму.

За словами Любові Мацько, *«Мова є тим чинником, що встановлює «природні» межі **нації**, при цьому, будучи унікальною системою світобачення й самовираження окремої нації, виступає не лише засобом спілкування, а й дає змогу представникам цієї спільноти розуміти одне одного на глибокому, підсвідомому рівні»*. На підтвердження цих слів знаходимо вислів Івана Огієнка: *«**Сила нації** – в силі її культури, тому треба конче dbати про розвиток рідної мови»*, що стимулюють до рішучих дій та вибору на користь усього українського.

Книжною мовою називають ту, яку використовували при написанні книг. Також її прирівнюють до літературної та писемної мови.

Словами *«Скільки **книжних мов**, стільки й народів. Не робімо з свого єдиного народу кількох народців!»* Іван Огієнко говорить, що жителі країни, маючи спільне коріння, повинні берегти пам'ять про предків, цінувати й розвивати свою неповторну культуру, працювати над розвитком власної держави. Це усе закладено в мову, через що вона повинна бути спільною для всіх.

Питання якості мови, котру ми використовуємо, надзвичайно актуальне, адже мало її просто знати, потрібно постійно вдосконалювати свої знання та слідкувати за її оновленням. За словами Івана Огієнка: *«Театр, що ставить п'єси з нечистою літературною **мовою**, сильно шкодить тим культурі своєї рідної мови»*. Нечиста літературна мова, використання русизмів спотворює загальне уявлення про мову, робить її неповноцінною та стає на заваді розвитку культури народу.

Розкриваючи тему рідномовних обов'язків по відношенню до незнайомих людей, Іван Огієнко радить у будь-якій ситуації розмовляти рідною мовою: *«Коли до тебе на твоїй землі звернеться хто з запитом чужою мовою, а ти не маєш переконання, що він твоєї мови не розуміє, відповідай йому своєю рідною мовою»*.

Іван Огієнко був справжнім патріотом рідної мови. Його слова звучать як настанови та застереження для несумлінних громадян. Так, зрадою він вважає, що *«Якщо урядник ... в своїм приватнім житті не виковує всіх рідномовних обов'язків свого народу, то він дошкульно зраджує свою націю й уже не є її членом»*. Також зрадою він називає невідповідальність батьків у питанні виховання дітей. Це підтверджує вислів: *«Мати, що не навчить своєї дитини рідної мови й не зацупить їй правдивої любови до неї, є зрадниця своєї нації. Цей найбільший гріх супроти свого народу непокоїтиме таку матір ціле життя, й вона не зазнає правдивого щастя до могили»*.

Єдиним народом можна назвати однодумців зі спільними цінностями, ідеалами та устремліннями. Не випадково Іван Огієнко говорить, що *«Коли батьки соромляться своєї рідної мови, будуть її ціле життя соромитись і їхні діти, а тим стануть чужі для і свого народу»*. Ті, хто сторониться мови народу, автоматично не можуть вважатися повноцінною частиною нації, так само, як і ті, хто ріс та виховувався в оточенні чужої мови: *«Дитина, вихована не рідною мовою, ніколи не буде для свого народу національно сильною й морально міцною»*.

Віталій Радчук з'ясовує та відстоює місце української мови на лінгвогеографічній карті світу. Він пише: *«Двомовність, отже, має не лише плюси. Двомовність – це зло, якого всякий здоровий суспільний організм намагається так чи інакше позбутися. Інша справа – як саме це робиться: спроквола чи рішуче, нервовим сіпанням угору свіжих невражених паростей чи твердим і терплячим переконанням і особистим прикладом, дикою війною чи цивілізованою еволюцією. Але терези двомовності ніколи не завмирають, позаяк мова взагалі не є величина стала. Тож спитаймо себе: якою мовою*

Галичині вітатися з Донбасом? Якою мовою сивоголовий досвід має передатися юній зміні? Якою мовою селу порозумітися з промисловим містом?», «Нам пропонують **офіційну двомовність**, тобто, по суті, рівні права вовка і зайця з'їсти одне одного».

Справжні патріоти рідної землі, не розмірковуючи активно використовують рідну мову, постійно удосконалюють свої знання та впевнені: «Цитуючи з **чужої мови**, не зловживайте довгими цитатами з оригіналу, – перекладайте їх на рідну мову» (Іван Огієнко), адже «Добра літературна вимова – то ознака правдивої інтелігентності людини» (Іван Огієнко).

Актуальними нині є слова Анатолія Мокренка: «**Руйнування мови** – основи національної культури – це вже не просто вина, а злочин держави перед народом», адже якщо не буде мови – не буде держави, а значить, її громадяни позбавлені майбутнього.

На думку Павла Гриценка, міцність структури і перспективу розвитку в майбутньому української мови, окрім іншого, забезпечує традиція до переймання здобутків інших мов, запозичення іншомовних елементів та їх «фільтрування», приписування до структури рідної мови: «**Структурна розвиненість, стабільність і водночас змінність – це ті якості української мови, які забезпечують їй роль інтегратора поліетнічного і різномовного соціуму України**» [71].

Майбутнє української мови кожен бачить по-своєму: одні втрачають будь-які надії, а інші вірять у світле майбутнє. Щодо перспектив нашої мови Павло Гриченко стверджує: «Я бачу **майбутнє української мови** зовсім не в темних тонах. Тому що за роки незалежності ми маємо надзвичайної, я б сказав, вибухової, вулканічної сили доплив нових талановитих письменників, поетів, драматургів. Їхні пошуки постійно тривають, часом – у неперспективному ключі, коли вдаються до різних мовних експериментів. Але в цілому кількість і дуже часто – якість того, що прийшло в літературу й доступне сьогодні українському читачеві, вражає. За всіх наших негараздів,

які затуляють нам перспективу бачення, повноту картини, ми маємо те, що стверджує українську мову, культуру й, відповідно, націю» [45], адже «Українська мова дедалі повніше набирає на силі, живлячи своєю енергією творення і творців Української Держави» (Павло Гриценко).

Натомість Нурмагомед Гаджихмедов бачить майбутнє мови у світлих тонах лише за умови природного її розвитку та невтручання в цей процес: «Усі розмови чиновників про «прагматизм» і «врахування реальних можливостей», а також судження і навіть теорії про те, що процеси вмирання **мов** нібито носять «природній» характер і що їм не потрібно перешкоджати, по суті означають намагання обґрунтувати ідеологію лінгвоциду та етноциду».

Павло Гриценко приділяє надзвичайну увагу боротьбі за місце української мови в серцях народу, закликає вчити її, любити та працювати над збагаченням. На його думку, цим питанням має опікуватися держава: «Необхідно домогтися, щоб економічним забезпеченням **розвитку мови**, мовної ситуації держава займалася предметно, не декларативно чи за залишковим принципом, уділяючи на потреби мови незначну часточку того, що чиновники випадково ще не встигли заофшорити. Держава не має права обіцяти, що належну підтримку мови буде надано за розквіту економіки: підтримка потрібна вже сьогодні. Тому піднесення громадського зацікавлення проблемами мовного життя України, прагнення нарешті подолати наслідки русифікації, доконечна потреба створення умов для нового етапу українізації й гармонійного мовного буття держави – сьогодні особливо на часі» [61]. Так само вона має постійно слідкувати за безпекою мови та вільним шляхом її розвитку: «Якщо хтось хоче стояти на заваді **розвиткові мови**, то тут на сторожі мови має бути держава» [61], адже «Українська незалежність наскрізь пройнята ідеями вільного **розвитку української мови** з повнотою і декларованих, і реально забезпечених її функцій. Питання української мови, її безперешкодного розвитку виявилися напрочуд сильним, дієвим каталізатором суспільних змін у країні,

енергетичним осердям національного відродження: прагнення утвердити державний і державотворчий статус української мови єднали народ у пориві до незалежності» (Павло Гриценко).

Павло Гриценко наголошує про необхідність якнайширшого поширення мовних законів, розуміння важливості української для кожного громадянина. Процес донесення засад мовобудови держави, основ культури спілкування має бути піднесений на найвищий щабель: *«Громадянське суспільство тоді зможе розв'язувати нові складні завдання, гідно відповідати на нові виклики часу, коли його мовно-національне обличчя буде чітко профільоване, вирізьблене-викарбоване; аморфна й безлика маса ні в чому не досягає високостей, бо не доросла до суспільства вільних громадян!» [61].*

Під час використання двомовності своєрідність української мови стирається, уподібнюючись до другої мови. На думку Юрія Шереха, таке втручання в розвиток тенденцій мови більш небезпечне, ніж застосування поодиноких іншомовних слів та елементів: *«Викривлення глибинної структури мови може легко приректи її розвиватися так само, як мова, з якої ці розвиткові тенденції переймаються» [87, с. 238].*

Ми маємо уникати дво- та багатомовності й берегти свою унікальність, бо *«Усі до єдиної мови в світі – надбання всього людства. Вони дозволяють на основі порівняння всіх рівнів мовної структури кожної мови виявити універсальні її властивості, які дали можливість виділитися із живої природи в homo sapiens» (Нурмагомед Гаджихмедов).*

Іван Огієнко велику увагу приділяв проблемам розвитку та функціонування української мови. У своїх працях він торкається теми ролі української літературної мови в повсякденному житті громадян. Так, він певен, що *«Кожний громадянин, що хоче щастя своєму народові, мусить повсякчасно працювати й для збільшення культури своєї літературної мови» [41]* та що *«Ніхто не може знати своєї літературної мови, не вчившись її» [41]*, адже *«Кожний учений мусить бути зразком доброго*

знання *своїї літературної мови*» [41]. Як церковний діяч, не оминає Огієнко й проблеми використання мови в житті церкви: *«Богослужбовою мовою церкви мусить бути жива українська літературна мова, або мова староукраїнська»*.

Правопис закріплює норми української літературної мови та повинен бути для народу настільною книгою. Роль закріпленого за мовою правопису для громадян певної держави надзвичайно велика. Правопис слугує законом з використання певної мови, й не дозволяє нав'язувати певні норми інших мов. У вислові *«Необхідно скинути «наукові лінгвістичні плащики», за висловленням Михайла Грушевського, які прикривають проросійські або пропольські чи якісь інші теорії підкорення українства і вдягнути український правопис у національні шати, як це прийнято в цивілізованих країнах»* [53, с. 12]. Цю думку підтверджує видатний мовознавець Левко Полюга.

За кожною мовою закріплені свої унікальні особливості вимови, яких мають дотримуватися громадяни, проте дво- та багатомовне середовище вносять свої корективи та викривлюють унормовані правила. Проблему двомовності розкриває Алла Коваль. У своєму вислові: *«Величезна кількість населення України користується, поряд з українською, також і російською мовою. Багато хто з цих мовців, говорячи по-російськи, послугується, власне кажучи, лише російською лексикою, вимовляючи слова за українськими нормами вимови, до яких вони звикли з дитинства і які підтримуються в них мовним середовищем. У кожній мові є свої, властиві лише їй, особливості вимови голосних і приголосних звуків. Навіть такі споріднені мови, як російська і українська, теж помітно відрізняються вимовою звуків»* [32, с. 128]. Вона зосереджує увагу на впливі російської мови саме на вимову українських слів, що є великою проблемою двомовних громадян і з якою ми маємо активно боротися.

За даними соціологічних досліджень мовної поведінки емігрантів, вони, навіть якщо більшість із них не володіє рідною мовою, все одно

використовують окремі слова, фрази та вирази, властиві їй. Це дає можливість об'єднатися, відчутти себе одним цілим та національно свідомими. Цієї теми торкається Михайло Кочерган: *«Якщо етнічна група усвідомлює свою мовну єдність та своєрідність і пов'язує з цим усвідомленням позитивні емоції, мова буде прищеплювати її носіям почуття патріотизму»* [33, с. 3 – 10]. Загалом не має значення, де знаходиться людина, а головне, якою мовою вона розмовляє. Лише свідомі громадяни не забувають та продовжують плекати рідну, зароджуючи своїм прикладом патріотизм і в оточуючих.

За усю історію українська мова зазнала велику кількість викликів, заборон та намагань її знищити. Питання мови було і є надзвичайно гострим і викликає велику кількість суперечок. Павло Гриценко пояснює, чому для українців досі надзвичайно актуальним є мовне питання, незважаючи на те, що українська писемність була вже у XIV столітті: *«Причина в тому, що тривалий час існувала ситуація, коли говорити про українську мову на повний голос забороняли, коли не було держави, а була «держава» УРСР – було напівзаборонено. Де провели більшість часу наші дисиденти? І чи не найбільше їх було саме зі сходу, з Донеччини, з Луганщини – Олекса Тихий, Василь Стус, Іван Дзюба. Їхній український дух було погамовано, і вони відчували, що народ фактично бездержавний і безмовний. Відновлення України як держави значною мірою було поєднане з питаннями мови. Українська нація виростала і продовжує виростати саме завдяки осмисленню ролі української мови. Через мову йшли до національної свідомості, до національної пам'яті, до осмислення своїх коренів. Було згадано про XIV століття, а я кажу більше: у текстах XI століття уже є риси української мови, нині нам притаманні, і ми ними користуємося. І збереглися пам'ятки, які це доводять»* [26]. Нині ведеться боротьба за право використовувати українську у всіх сферах суспільного життя. Держава усіляко підтримує рідну мову та веде до незаперечного витіснення мови російської.

Справжня патріотка рідної мови, Оксана Забужко, вбачає серед основних місій мови не тільки комунікативну, але й набагато важливішу: *«Мова – далеко не тільки «засіб спілкування», тобто передачі «вже готових думок», як нас усіх учили в імперській школі. Куди серйозніша її місія – бути способом народження тих думок: коли «нема мови», людині просто-напросто «нема чим думати»»* (Оксана Забужко).

Ще однією місією можна назвати консолідуючу, адже мова об'єднує народ. Оксана Забужко виокремлює мову як «маркер ідентичності», котрий перебуває у взаємозв'язку із народом. Народ, у свою чергу, підпитує та підтримує мову: *«Я говорю українською тому, що я українка, і це моя рідна мова. Мова є одним із дуже важливих маркерів ідентичності. Мова живе доти і остільки, доки, і оскільки нею говорять. Якщо мовою не говорять, вона завмирає. Я говорю українською для того, щоб моя мова жила, розвивалася, ширилася і мала майбутнє»* [49].

У психології термін «свідомість» означає відображення об'єктивної дійсності у психіці людини, тож не дивно, що національна свідомість вибудовується на використанні спільної мови, яка є відображенням навколишнього світу. Про це писав Іван Огієнко: *«Без добре виробленої рідної мови немає всенародної свідомості, без такої свідомості немає нації, а без свідомості нації – немає державності як найвищої громадянської організації, в якій вода отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення»* [48, с. 12]. Отже, можна зробити висновок, що *«Народ, що не розуміє сили й значення рідної мови й не працює для збільшення культури її, не скоро стане свідомою нацією й не стоїть на дорозі до державності»* (Іван Огієнко) [39].

Для кожного справжнього патріота своєї держави рідна мова найкраща, найкрасивіша та найсильніша серед інших мов світу. Слова Оксани Забужко *«Українська дуже сильна мова. Той факт, що я в ній народилася, для мене особисто велика творча удача і, можна сказати, привілей»* є кред для багатьох свідомих громадян. Кожен українець має поділяти думки

письменниці: *«Я говорю українською, тому що я українка, і це моя рідна мова. Мова є маркером ідентичності, одним з дуже важливих. І мова живе доти і остільки, доки і оскільки нею говорять. Якщо мовою не говорять, вона завмирає. Я говорю українською для того, щоб моя мова жила, ширилася, розвивалася і мала майбутнє. Українська взагалі дуже сильна мова. Я думаю, що той факт, що я з нею народилася – для мене особисто велика творча удача і, можна сказати, привілей. Українська на відміну від англійської, російської чи польської – мова, яка в модерний період за останні 200 років практично не мала, навіть на відстані одного покоління, постійного політичного даху. Це мова, якої не прикривали армії і флоти, а навпаки – це мова, за яку розстрілювали, як у Києві 1918 так і в Донецьку 2014 року. І те, що в цих умовах найменшого сприяння – ця мова не просто вижила і збереглася, а створила прекрасну літературу, спадкоємицею якої честь себе почувати – це показник того, що це – надзвичайно сильна і потужна мова. Мова, за якою, що б там не було, – майбутнє. Не бійтесь говорити українською! Думайте про майбутнє»* [23], адже лише за усвідомлення цього факту якнайбільшою кількістю людей призведе до неминучого збільшення могутності української та прокладе шлях до світлого майбутнього.

Розмірковуючи над тим, чи може українська мова розвиватися лише за рахунок обмеження іншої, тобто російської, Павло Гриценко доходить висновку, орієнтація мови є вирішальним чинником, котрий спрямовує народ у певне русло: *«Зрозуміло, якщо зміцнюється в суспільстві орієнтація на українську мову, то, відповідно, зменшується кількість тих, хто й далі шукатиме для своїх дітей лише російськомовні школи, а згодом – російськомовні університети. Тому не можемо говорити про якусь ідеальну ситуацію, коли українська мова розширюватиме поле свого функціонування, а при цьому російська мова зможе зберегти свої старі позиції»* [61].

Директор Інституту української мови НАН України Павло Юхимович Гриценко заявив, що національні меншини мають підпорядковуватися

загальним законам, котрі діють на території України: *«На що зорієнтовані закони нашої країни? На інтеграцію, об'єднання всіх народів і українців як титульної нації у єдине державне, політичне ціле. Для того, аби досягти такої єдності, необхідно, щоб були відповідні **важелі впливу**. І одним з таких важелів є саме мова – українська мова як державна, яка є інтегратором усіх народів в Україні»* [69].

Не можна не погодитися зі словами Павла Гриценка *«Мова, культура, нація, ми у світі, ми в часах прийдешніх – усе це взаємопов'язане, взаємозумовлене. Тому таке важливе. Непроминальне...»*, адже культура – це частинка пам'яті наших предків, так само, як і наша мова, вони взаємопов'язані. Із цього випливає, що *«Збіднимо, знищимо українську мову й українську культуру – знищимо Україну. На одну велику культуру збідніє цивілізація»*. Це не дивно, адже без мови, як частини культури, немає нації, народної пам'яті.

Павло Гриченко називає культуру, разом із мовою, багатством. Він певен, що за великий проміжок часу становлення українців як нації пророблена колосальна робота, допущено багато помилок, зроблено висновки. Ми пережили як злети, так і падіння, котрі відбилися на наших культурі та мові. Він певен, що усе це необхідно знати, аби за необхідності враховувати та гідно використовувати: *«Маємо бути дуже оцадливими, розуміючи, яким багатством ми вже володіємо сьогодні, та спиратися насамперед на власні інтелектуальні й культурні ресурси, на свою історичну традицію. Кожен українець повинен мати бодай мінімальні знання про історичне минуле української мови, якою в різні часи було написано й видано величезні зібрання текстів різного спрямування – богословських, поетичних, наукових»*.

Асиміляція мови – найстрашніше, що може трапитися з нацією. Невтомний борець проти зросійщення української мови Олександр Пономарів великим злочином проти народу вважає його мовну асиміляцію, що веде за собою знищення культури та нав'язування хибних та чужих

статутів: *«Інакше навіщо здобувати незалежність усім колишнім колоніальним народам? Бо завжди усі колонізатори перше, що робили, намагалися **асимілювати** корінний народ: відібрати у нього мову».*

Про важливість мови пише й Нурмагомед Гаджихмедов, підкреслюючи, що саме вона формує наше майбутнє: *«Доля народу нерозривно зв'язана з долею мови. У свою чергу, **мова народу** є тим стержнем, на якому формується культурна самобутність цього народу»* [8].

За багато віків кожен народ вибудовував свою націю, примножував культурні надбання й не має права перекреслити усю історію. Навпаки, важлива місія – примножувати усі надбання та надалі вибудовувати самобутність свого народу.

Серед висловів відомих культурних діячів не рідко можна знайти спонукання, котрі підштовхують до дії, до пропагування рідної мови та поваги до неї. Так, Оксана Забужко закликає українців розмовляти українською, плекати рідну мову та активно популяризувати її: *«**Не бійтеся** говорити українською. Думайте про майбутнє».*

Іван Огієнко тієї ж думки, але також він наставляє охороняти честь рідної мови та не давати чужинцям її зіпсувати та асимілювати. Ми усіляко маємо дбати про українську: *«На кожному кроці й кожної хвилини **охороняй** честь своєї рідної мови як свою власну, більше того – як честь своєї нації. Хто не береже честі своєї рідної мови, той підкопує основи своєї нації»* [48, с. 14].

Не менш рідко у висловах можна зустріти тире між підметом та присудком. Така конструкція речень окреслює уявлення про мову різних культурних діячів, асоціації, котрі вона викликає.

Надзвичайно багато асоціацій із рідною мовою в Івана Огієнко. Він її прирівнює до форми життя, душі національності, виразу психіки та сторожа психічного життя: *«**Мова** – це **форма** нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування. **Мова** – **душа** кожної*

національності, її святощі, її найцінніший скарб. У мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання. **Мова** – це не тільки простий **символ** розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, у певній традиції. У такому разі **мова** – це найясніший **вираз** нашої **психіки**, це найперша **сторожка** нашого психічного я... І поки живе мова – житиме й народ, яко національність... Не стане мови – не стане національності. От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань». Ці аналогії є свідченням глибокої любові та поваги до української мови, про розуміння її важливості для усієї України.

Ця думка продовжується у вислові: «**Рідна мова** – це найважливіша **основа**, на ній зростає духовно й культурно кожен народ. У житті кожного народу рідна мова відіграє найголовнішу роль: рідна мова – то сила культури, а культура – сила народу. Тому зрозуміло, чому всі культурні народи ставляться до своєї рідної мови з найбільшою святістю, з найчудлішою опікою. Рідна мова глибоко пересякає наше духовне життя – приватне й державне. Давно вже стверджено, що тільки рідна мова приносить людині найбільше і найглибше особисте щастя, а державі – найсильніші патріотичні характери. Без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомості нації – нема державності, як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку і виявлення» [44]. Автор підкреслює виняткове значення мови для становлення нації та для щасливого життя кожного свідомого громадянина, адже «**Мова – то серце народу; гине мова – гине народ**» (Іван Огієнко).

У свою чергу, Павло Гриценко певен, що «**Українська мова** – не тільки **засіб щоденного спілкування**, а насамперед камертон духовності народу й запорука незалежності й вічнобуттєвості, збереження в віках» та що «**Мова – це те, що єднає людей саме як людей**». Також він додає: «Сьогодні з тих багатьох ідентифікаторів, які ще можуть ідентифікувати Україну як

окремішність у світовій культурі, у світовому просторі залишається мова. Це по-перше.

По-друге, сьогодні, як ніколи, важливим є зберегти українськість як оцю окремішність, тому що ми можемо ократи світову цивілізацію, призвівши до редукації, до нищення українськості як такої. І тому треба виходити із засади найважливішої, що **українська мова** – це єдиний **шлях** збереження української державності» (Павло Гриценко) [70].

Підтримує думки попередніх діячів й Олександра Сербенська. Вона впевнена, що без мови нація втрачає свою індивідуальність, багатовікову історію та культурні надбання, котрі підносять українців на вищі щаблі. Не дарма вона називає мову частиною особистості: **«Мова – найважливіша частина нашої особистості, нашої поведінки, нашої думки, вона тіло цієї думки, визначає ступінь нашої свідомості, є своєрідним її мірилом. Мова якнайтісніше пов'язана з духовним світом, сферою почуттєвого, з «розумом серця» – і усвідомлення того, що таке мова, як і за якими ознаками вона живе, що зберігає, а що руйнує її організм, яка її роль у житті людини і народу, виробляє здатність не піддаватися впливам середовища, якщо воно затягує. І насамперед за мовною ознакою людина шукає собі подібних, або, як кажемо, ідентифікує себе»** [44].

Так само певен Іван Хом'як. Він вважає українську мову найрозвиненішою та найдосконалішою серед мов світу, наголошуючи на її винятковій індивідуальності та унікальності: **«Наша мова – одна із найрозвиненіших і найдосконаліших мов світу. Про це свідчать результати численних лінгвістичних конкурсів. Уявіть, чого б ми могли досягнути, якби додати до передових позицій мови авторитет нашої держави, яка тільки-но стає на ноги»**.

Алла Коваль літературну мову вважає народним скарбом: **«Літературна мова є засобом здійснення найвищих громадських і культурних завдань. Нею користуються державні й громадські організації**

та установи, школа, наука, художня література, газети, журнали, театр, радіо, кіно...

Літературна мова – неоціненний народний скарб, і ставитись до неї треба творчо, уважно, дбайливо, особливо при спробах категоричного визначення деяких закономірностей її розвитку, зокрема становлення деяких норм» [32, с. 8].

Отже, у розділі зібрані образні вислови про мову сучасних лінгвістів, таких, як Алла Коваль, Олександра Сербенська, Павло Гриценко, Оксана Забужко, Микола Кочерган, Левко Полюга та інші. Вони розглядають мову як «силу нації», «національну ознаку», «зрілість народу», підносячи її на вищі щаблі.

На сучасному етапі мовне питання набуло особливого значення. Вислови передових діячів сучасності відображають розвиток мови в наш час, зміни, які в ній відбулися, та ставлення до неї українців.

Питання природного розвитку мови надзвичайно актуальне. Ірина Фаріон впевнена: *«Не ми вибираємо час, а навпаки – нас він випробовує. І тільки сильні індивідуальності стають реальним знаком часу, відчуваючи силою свого духу та глибиною інтелекту його нагальну потребу: себто природний розвиток мови у сув'язі внутрішньо- та позамовних чинників на противагу політичному диктатові»* [74], адже будь-яке штучне втручання в розвиток мови несе загрозу викривленню та навіть її знищенню. Мова має розвиватися поступово, йдучи в ногу із часом, вбираючи нові віяння та пристосовуючись до світових змін. Нестабільна політична ситуація, котра диктує свої правила, лише пригнічує розвиток мови та робить його шлях хибним.

Як писав Кіндрат Кропива: *«Мова – це великий дар природи, розвинутий і вдосконалений за тисячоліття з того часу, як людина стала людиною»*. Невпинний борець за українську мову, щирий патріот Борис Антоненко-Давидович був закоханий в рідну мову й відстоював її. Він із захватом говорив: *«Якої великої ваги надавав наш народ у своїх приказках і*

повір'ях мові, людському слову! У народі вірили колись, що певним словом, яке мало хто й знає, можна й скарби в землі знаходити, й хвороби та всякі недуги лікувати, й від лихої людини та звіра оборонитись. «Ласкавим словом й гадюк чарують», – каже одна українська приказка, а друга додає: «Слово – не стріла, а глибше ранить», «Гостре словечко коле сердечко», «Сказаного й сокирою не вирубаєш», «Що вимовиш язиком, того не витягнеш волом», – запевняє народна мудрість».

Через відмову зросійщувати словники був репресований та засуджений до смерті Б. Антоненко-Давидович, але його це не лякало, він продовжував говорити, співати й думати українською. У статті «Літера, за якою тужать», щодо питання використання літери г після її вилучення, він писав: *«Мене мало турбує правопис іноземних слів і прізвищ, а от написання слів із звуком g на початку чи в середині слова раз у раз змушує гостро відчувати брак скасованої літери при нескасованому звуці, який, звісно, скасувати в **живій мові** не можна, хоч би як того хотілося задля спрощення чи для якоїсь ще мети»* [1, с. 210]. Він доходить до думки, що немає потреби реформувати правопис, адже це призведе до появи чогось нового, але не вирішить проблему використання літери г.

Існування сучасного суспільства без мови неможливе, адже вона – найважливіший засіб спілкування, засіб вираження думок та передачі досвіду сучасникам і нащадкам. Мова – наше національне багатство, тому на перший план постає питання культури мови. Без глибоких знань вона стає неповноцінною й неминуче призводить до викривлення світосприйняття. Василь Сухомлинський писав про це так: *«Скалічена мова отупляє, оглуляє людину, зводить її мислення до примітива. Бо мова – це лад мислення, це віконця, через які людина бачить світ».*

*«Іноді ми замислюємося над тим, чи можна **знищити мову**. Ми відповідаємо на це: Знищити нашу мову неможливо – це те саме, що запломбувати Ніагару»* (Лесь Танюк), адже нею розмовляє ціла нація, тисячі свідомих українців; цією мовою навчають дітей, виховують прийдешне

покоління. Як казав Хосе-Марія Арце: *«Мова зникає не тому, що її не вчать інші, а тому, що нею не говорять ті, хто її знає».*

Тож для того, аби й надалі берегти мову, на думку Євгена Сверстюка, *«Нам потрібно боротися за українську мову в кожній сім'ї, в кожній родині. Це має стати нормою. Це вирішується на рівні людини. Жоден закон не погубить мови».*

Актуальними є слова Леся Танюка: *«Ми не дозволимо перетворити Україну на смітник інших культур і цивілізацій. Не уподібнюйтесь відомій тьоті Моті з комедії Миколи Куліша «Мина Мазайло», яка вважала, що «гораздо приємніше бити изнасілованной, чем українізірованной»».* Як відомо, 15 травня 2019 року Президент України підписав закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що ще на крок наблизило нас до глибокого усвідомлення своєї єдності, українізації населення. Не всі піддаються їй, вчиняючи як тьотя Мотя з відомого твору П. Куліша «Мина Мазайло». Такі громадяни, не усвідомлюючи цього, гальмують розвиток нації та перешкоджають шляху до кращого майбутнього.

Ураховуючи викладене вище, можна скористатися висловом *«Скільки української мовної території, стільки й української державності»* (Іван Заєць). Міцна та конкурентоспроможна держава будується за умови глибокого знання та поваги рідної мови. Не може бути нації, котра розмовляє різними мовами та підтримує різні культури. Держава там, де вибудована мовна територія та закріплені спільні для всіх цінності.

Велика увага приділяється питанню ролі мови для народу. Усі вислови, котрі торкаються цієї теми, об'єднує одна думка: без мови нема народу: *«Коли зникає народна мова – народу нема більше!.. Відберіть у народу все – і він усе може повернути, але відберіть мову, і він ніколи більше не створить її; нову батьківщину навіть може створити народ, але мови ніколи: вмерла мова в устах народу – вмер і народ»* (Костянтин Ушинський) [72].

Костянтин Ушинський у багатьох своїх висловах підкреслює нерозривний зв'язок мови та народу: *«Поки жива мова в устах народу, до*

того часу живий і **народ**. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народі спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків», адже, відібравши мову, зникне народ, зникне ціла культура, історія. Не дарма він каже: «У світлих, прозорих глибинах народної мови відбивається не тільки природа рідної країни, але й уся історія духовного життя **народу**. Покоління народу проходять одне за одним, але результати життя кожного покоління лишаються в мові – в спадщину потомкам. Мова є найважливіший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живуці та майбутні покоління **народу** в одне велике, історичне ціле. Вона не тільки виражає життєвість **народу**, але є саме це життя», адже в мові відбивається усе життя, пам'ять багатьох поколінь наших предків, їхні знання та світогляд. «Мова є найважливішим, найбагатшим зв'язком, що єднає віджилі, сучасні та майбутні покоління **народу** в одне велике, історично живе ціле» (Костянтин Ушинський), «Мова – духовне багатство **народу**» (Василь Сухомлинський).

Цієї ж думки Вадим Ілленко: «Рідна мова – найбільш своєрідна форма виявлення духовної культури кожного **народу**. Вона є акумулятором багатовікового досвіду людей, в ній втілюється плоть і кров, розум і психологія, честь і гідність її носіїв».

Не менш рідко у висловах можна зустріти тире між підметом та присудком. Така конструкція речень окреслює уявлення про мову різних культурних діячів, асоціації, котрі вона викликає.

Як педагог, Василь Сухомлинський вбачає у рідному слові могутній засіб, завдяки якому вибудовується міцний фундамент нації. Він впевнений, що лише прищеплюючи змалечку любов до рідної мови можна створити посправжньому сильну націю, здатну вистояти напади та перемогти ворогів, відстоюючи свої цінності. Тож важливою на шляху становлення громадян є школа, де педагоги майстерно прищеплюють любов до рідного слова: «**Слово** – це такий могутній **засіб**, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарба в руках живописці, як різець в руках скульптора. Як без скрипки немає

музики, без фарби і пензля-живопису, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи», адже «**Слово** – найтонший **різець**, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним – велике мистецтво, словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її. Тож оволодіваймо цим різцем так, зоб з-під наших рук виходила тільки краса!» (Василь Сухомлинський).

Органічним висновком до слів Василя Сухомлинського є вислів Оксани Пахльовської: «**Раби** – це **нація**, котра не має Слова. Тому й не зможе захистити себе». Без єдності, без спільних цінностей та без спільної мети нація стає рабами, котрі не мають права голосу й вибору та позбавлені себе.

Так само рабами можна назвати й тих, хто орієнтується на чужу мову, самостійно позбавляючи себе усіх цінностей: «**Взорованість** на чужі мови – це щоразу більше **нехтування** законами своєї» (Ірина Фаріон).

Мова – своєрідний літопис духовного життя народу, наставник для прийдешніх поколінь, адже увібрала в себе досвід предків, культуру та світобачення. Не дарма Костянтин Ушинський говорив: «**Засвоюючи рідну мову**, дитина засвоює не самі тільки слова, їх сполучення та видозміни, але безліч понять, поглядів на речі, велику кількість думок, почуттів, художніх образів, логіку і філософію мови» [34].

Василь Сухомлинський вважає: «Щоб любити – треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як **мова**, треба її любити». Із цього випливає, що «Хто не знає по-справжньому, а отже, й не любить рідної мови, той неук і в інших мовах», адже людина, яка не любить рідну мову, неповноцінна й не здатна по-справжньому зацікавитися, а тим паче, вивчити іншу мову.

Із мовою пов'язане усе наше життя. Вона супроводжує нас вдома, на роботі, у магазині та будь-де. Не дарма саме на зв'язок мови із навколишнім світом звертають особливу увагу.

Про зв'язок мови та держави говорить Лариса Нагорна. Вона впевнена, що *«Мова без своєї держави беззахисна і згасає. Держава без своєї мови втрачає істотні ознаки своєї суверенітності»* [47, с. 85]. У кожній державі закріплена офіційна мова, котрою послуговуються усі громадяни. Якщо в географічних межах держави народ спілкується різними мовами, його сила згасає. Це різні народи на одній території. Те саме відбувається, коли поодинокі особи використовують одну мову – держави як такої не може існувати, вона не могутня та не має ніякої опори. Відголоски цих думок знаходимо у вислові Павла Мовчана: *«Людина, яка втратила свою мову, – неповноцінна, вона другорядна в порівнянні з носієм рідної мови»*.

Проте *«Зараз нарешті має прийти той час, коли ми повинні перестати соромитись своєї мови, переходити на російську при спілкуванні з людьми, бо ми – українці, і не варто про це забувати»* (Володимир Іванишин) [31, с. 67]. Нині наш народ, як ніколи, згуртувався та докладає усіх зусиль задля перемоги нашої держави, задля збереження багатовікових цінностей. Усе більше громадян переходять на українську, демонструючи єдність, міць та справжній патріотизм, адже усвідомлює, що *«Народ, що не усвідомлює значення рідної мови для свого вищого духовного життя і сам її покидає й відрікається, виконує над собою самовбивство»* (Юрій Шафраник).

«Зараз нарешті має прийти той час, коли ми повинні перестати соромитись своєї мови, переходити на російську при спілкуванні з людьми, бо ми – українці, і не варто про це забувати» (Володимир Іванишин) [31, с. 67].

Ми маємо активно діяти. Не просто влаштовувати акції чи виставки, але й досягати мети й іншими способами: *«Найцікавіше та найособистіше – це виставка мовних плакатів, коли ми відродили жанр вуличного плаката: «Мова – твого життя основа». Ми почали це робити у 1998 році. Виставка тривала до 2006 року. Я думала, що ми тоді розв'яжемо це питання в такій культурологічній акції. Тепер розумію, яка я була наївна, ідеалістична, дитиняча. Не через плакати. Не через методички. Не через кошти української мови. Тільки через жорсткий наступ та через покарання тих,*

хто ніяк не може усвідомити, що Україна – самодостатня держава. Вона буде собою тільки тоді, коли по всій території пануватиме українська мова» (Ірина Фаріон) [4].

Беззаперечним є той факт, що є й такі громадяни, котрі все ж відхрещуються від рідної мови, пропагуючи та популяризуючи здобутки інших держав з їхніми мовами. Такі особи не мають права називатися українцями. Про це говорить Павло Мовчан: *«Мова мстива: будь-яка наруга над нею призводить до душевної ущербності» [46, с. 157].*

Василь Сухомлинський стверджує: *«Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури» (Василь Сухомлинський), адже «Кожне слово має свій зміст, невміння вибрати потрібне слово – те саме, що замість гостро заструганого олівця, на уроці малювання користуватися цвяхом...» (Василь Сухомлинський).* Саме тому надзвичайно важливо вміти правильно користуватися мовою та підбирати правильні слова. Особливо це стосується педагогів: *«Уміння виховувати словом було і – поки що, на жаль, залишається ахіллесовою п'ятою теорії і практики нашого виховання. Слабкість багатьох, дуже багатьох учителів у тому, що слова їх не доходять до тих, до кого вони звернені...» (Василь Сухомлинський).*

Загалом, якщо об'єктом розгляду передових культурних діячів є слово, то вони називають його найвеличнішим володарем людських душ (Горгій), найтоншим різцем (В. Сухомлинський), найрізкішим оком, наймогутнішою силою (І. Вихованець), зернами, що впали в родючу землю, хлібом насущним (О. Блик), дзеркалом духу народного (П. Мовчан), основним матеріалом творчості (П. Тичина), діамантовою намистинкою на величезному разку нашої пребагатої мови (І. Цюпа), зброєю (М. Рильський), підкреслюючи номінативну функцію слова, плив його на людину, зв'язок значення слова із народною культурою, особливостями світобачення і світосприйняття народу, значення при спілкуванні тощо.

Отже, вислови про мову передових культурних діячів сучасності демонструють складнощі на шляху становлення української мови як державної, але одночасно й впевненість у тому, що знищити мову неможливо.

2.3. Мовні питання в сучасному художньому дискурсі

Графова А. С. визначає художній дискурс як художній текст, де останній є фіктивним зображенням реальної дійсності; зображенням, створеним автором; таким, у якому чітко відображені авторські світогляд та світорозуміння, його досвід та фонові знання [21].

2.3.1. Мова як об'єкт розгляду сучасної поезії

Українська мова посідає почесне місце в житті українців. Її оспівують, нею захоплюються, її люблять, адже *«Українською мовою розмовляти натхненно, бо наша абетка починається із Ангела та закінчується Янголом, від А до Я»* (Іван Малкович). Більш того, на думку Леоніда Вишеславського, *«знання української мови безмежно збагатить кожну російську людину, яка проживає в Україні»* [2], адже наша мова унікальна, вона містить мудрість та унікальну пам'ять наших предків, котрим можуть позаздрити інші народи.

Ніби настановою виступає вираз Івана Малковича: *«Бачите, українську мову треба не лише оберігати мовними законами чи квотами, а й популяризувати. І мають це робити успішні люди, відомі культурними й спортивними досягненнями»*, адже *«Ми нарешті маємо зрозуміти, що в нашій країні все налагодиться лише тоді, коли українська мова лунатиме всюди»* [40].

Наша мова, за словами Мойсея Фішбейна, *«Українська мова – божиста, богодана, богообрана»*. Народ має боротися за неї до останнього, не даючи іншим мовам її асимілювати: *«Втям же, доню і сину, Знай, воячегерою: Мова – це наша сила, Мова – це наша зброя!»* (Любов Сердуніч),

адже «*Безсмертя нації у – слові, // А слово – Бог земних віків*» (Микола Руденко).

У вислові Любові Сердунич: «*От до якого стану було доведено психіку і свідомість українців! Без мови нації нема народу, – кажуть люди. Але ми – є, бо ми – народ! І ми маємо власну мову, яка втрималася завдяки нашій незалежності, відновленій 1991 року*», – підкреслена важливість для кожного українця проголошення незалежності у 1991 році. Саме з цього моменту Україна – самостійна держава, котра вибудовує свою особисту історію, популяризує та укріплює роль української мови по всій території та з кожним роком стає сильнішою.

Продовжуючи тему проголошення незалежності України, варто підкреслити виняткову необхідність збереження української мови задля збереження незалежності та укріплення найвищих позицій держави: «*Статус української як державної мови закріплено в Конституції України. Основний Закон береже українську мову. Бо мова – це незалежність, це безпека, це воля! А незалежність – це все українське, і мова – в тому числі!*» (Любов Сердунич).

Анатолій Бортняк вважає, що кожна мова унікальна та неповторна, цінна для її носіїв. Проте є особи, котрі зневажають інші нації та принижують їх, виділяючи одну конкретну. Про це Анатолій Бортняк пише так: «*Мов поганих не існує в світі, є лише погані язики*».

Нерідко у висловах про мову можна побачити тире між підметом та присудком. Така конструкція речень окреслює уявлення про мову різних культурних діячів, асоціації, котрі вона викликає.

Слушно говорить Іван Малкович, що «*Мова – це те, що об'єднує людей, а націю робить сильною. Це найважливіший маркер національної самоідентифікації*». У наші часи «*Мова – це також обличчя народу, воно тяжко спотворене*» (Ліна Костенко), адже йде протистояння двох мов: російської та української. Несвідомі українці зраджують державу та асимілюються із чужинцями. Не дарма Ліна Костенко говорить: «*У всіх*

народів **мова** – це **засіб спілкування**, у нас це – **фактор відчуження**. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоелемент літератури, а з важкої руки Імперії ще й досі для багатьох – це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм» [7], прирівнюючи мову до фактору відчуження.

До когорти відомих поетів України приєднуються митці з Луганщини, які також люблять і шанують рідне слово. Василь Голобородько про роль української мови в його житті говорить так: «Я народився і прожив майже все життя у тому краю України, де панувала можливість вибору: говорити українською або російською. Обставини підштовхували до переходу до домінуючої тоді російської, що й зробило багато моїх односельців та знайомих, я ж залишився вірним українській мові, якою говорили мої батьки та дідусь і бабуся. Потім виявилось, що то був не лише вибір мови спілкування, але й вибір своєї подальшої долі. Багато зазнав прикроців та випробовувань через той мій свідомий вибір, але ні хвилини не сумнівався у правильності свого вибору. На тому й стою...» і додає: «**Мова** вмирає, коли наступне покоління втрачає розуміння значення слів».

Так само можна сказати, що нація вмирає, коли їй відбирає мову. Влучно про це написала Ліна Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає **мову**. Ми повинні бути свідомі того, що мовна проблема для нас актуальна і на початку XXI століття, і якщо ми не схаменемося, то матимемо дуже невтішну перспективу». Цю думку розділяє й Любов Сердуніч, говорячи: «Відомо: є **мова** – є держава, є нація, а зникає **мова** – зникає держава і нація. В імперські й совєтські часи українська **мова** зазнала великого лінгвоциду, мало не зникнувши на рідній землі. Її тримало лише село. Проте селяни, приїхавши у місто, переходили на московинську (панівну) **мову**, соромлячись рідної, прабатьківської, материнської».

Якщо торкатися окремо взятої людини, доки вона використовує рідну мову (яка, на думку Григорія Фальковича, «Народна **мова** – **скринька**

золота»), вона може відчувати своє коріння, дух предків, для неї відкриті всі шляхи, але коли вона обирає для життя чужу мову, за словами Павла Мовчана: *«Людина, яка втратила свою мову, – неповноцінна, вона другорядна в порівнянні з носієм рідної мови»*. Мова її обов'язково помститься: *«Мова мстива: будь-яка наруга над нею призводить до душевної ущербності»*.

Не менш важливо не тільки жити в оточенні й любові до рідної мови, але й постійно її оберігати, навіть не дивлячись на те, що *«Мова наша не працює на повну потужність і не підпускає до себе багато нових слів. Англійська мова щороку поповнюється чи не 20 тисячами нових слів. І наша мова, якщо вона хоче виживати, мусить поповнюватися новими словами»* (Іван Малкович).

Такі письменники, як Ліна Костенко та Мойсей Фішбейн, у своїх поезіях із теплом відгукуються про мову й застосовують до неї епітет «свята»: *«Слова росли із ґрунту, мов жита. Добірним зерном колосилась мова. Вона як хліб. Вона свята. І кров'ю предків тяжко пурпурова»* (Ліна Костенко), *«І темрява клубочиться зимово, // І душі нам просотує сльота. // Горнись до мене, мовенятко, мово, // Неторкана, твалтована, свята»* (Мойсей Фішбейн).

Доволі часто у творах сучасних та письменників минулого знаходимо термін «слово» у значенні «мова»: *«Слово – це сама людина. Нас зіткано зі слів. Вони єдина наша реальність, принаймні єдине свідчення того, що ми існуємо. Без мови немає ні думки, ні того, про що мислити; і перше, що робить людина, стикаючись з чимось незнайомим, – присвоює йому ім'я, називає його»* (Октавіо Пас) [50]. Кожен має для себе вирішити, яка мова його рідна, якою він користуватиметься протягом усього життя, та боронити її, популяризувати. Лише за цієї умови можливо гідно жити у процвітаючій державі: *«Народи, явлені у слові, достойно жити можуть на землі»* (Ліна Костенко). *«Важко визначити, де зароджується слово – у словах чи у*

предметах, – проте коли **слова** роз’їдає іржа та їхній смисл стає приблизним, наші вчинки також втрачають сенс» (Октавіо Пас).

У своїй поезії «Сім’я вже ж вільна і нова. // Та тільки мати ледь жива. // Вона була і вмерла вже не раз, // Та все питає, і на смертнім ложі, // а де ж те Слово, // що його Тарас // коло людей поставив на сторожі?!» Ліна Костенко демонструє надзвичайну самовідданість рідній мові, про яку згадують навіть на смертнім ложі.

Народ повинен так само самовіддано любити рідну мову й бути у злагоді з ним: «Як добре на душі, // коли нема боязні // за **слово** праведне, // що визріло в тобі...» (Дмитро Павличко).

Отже, у висловах митців можна простежити прийняття української мови як державної, її становлення й зміцнення. Мова є невід’ємною частиною України.

2.3.2. Мова як об’єкт розгляду сучасної прози

Проблема дво- чи багатомовності на часі. Проблема друкування письменниками творів російською та українською мовами не втрачає своєї актуальності. Про це пише відомий сучасний письменник Сергій Жадан: «Погоджуюся з тим, що **мовний критерій** справді є важливим, і так само погоджуюсь, що він є одним із найсуперечливіших. Особливо для такої країни, як наша, де фактично література твориться двома мовами. І мовний критерій спрацьовує як певний кордон, подолати який неможливо. Саме тому література, писана в Україні російською мовою, автоматично зараховується до культурного надбання російської літератури, і сама можливість припустити, що цей корпус текстів є також частиною української культури – у більшості випадків навіть не розглядається. Себто, «мовний критерій» у наших реаліях є дійсно визначальним, тому сподіватися ближчим часом на «швейцарський варіант», мабуть, не доводиться. Хоча, на моє глибоке переконання, такий варіант може слугувати для суспільства важливим та дієвим аргументом на користь порозуміння та єдності. Бо

якщо письменники, котрі живуть в одній країні, одних містах, друкуються в тих самих видавництвах, не можуть подолати «мовних бар'єрів», то чого чекати від решти населення країни. Очевидно, що причиною такого жорсткого розподілу та принципового несприйняття є надмірна заполітизованість мовного питання. Адже дуже часто для українця вибір тієї чи іншої мови є питанням світоглядним та ідеологічним – у більшості випадків ти обираєш не просто мову комунікування, а приймаєш певний «набір цінностей», що включає в себе й політичну складову, й культурну, й історичну, й церковну. Можливо, це не так помітно, скажімо, на Західній Україні, проте якщо ти живеш на Сході й говориш українською – це, безперечно, багато ким сприймається як позиція. Що, мабуть, не дуже добре свідчить про культурні та мовні тенденції в нашій країні на двадцять другого році її існування. Себто, мова й надалі залишається ключовим моментом твоєї самоідентифікації. І що найпечальніше – саме це і є достатньою підставою для безкінечних мовних воєн. Ми в нашій країні є заручниками мови, якою спілкуємося, – з одного боку ми розуміємо, що мовне питання не повинно нас роз'єднувати, а з іншого – не можемо не реагувати, коли на нашу мову (українську чи російську) чиниться тиск. Тому змушені весь час боротися самі з собою за право говорити тією мовою, якою нам хочеться» [52].

На його думку, українцям варто дотримуватися правила написання текстів рідною мовою, не асимілювати свій народ з іншими та не дарувати власне культурне надбання іншим націям. Письменник вважає, що Україна не має права повторювати долю Швейцарії, визнаючи багатомовність нормою та не звертати увагу на мовний критерій, адже саме мова допомагає самоідентифікуватися та не стерти українців як націю.

У сучасному світі відбуваються глобальні зміни. Торкаються вони й мови, адже кожного року до її складу потрапляють сотні нових слів, вона вже не схожа на ту, котра була десять років тому. Це слушно помітив сучасний український письменник Сергій Жадан: «**Мова, як шкіра, має постійно**

оновлюватись, і те, що перекладалось 50 років тому, має перекладатись знову і знову. У цьому нічого поганого немає, навпаки, це свідчить про те, що література має потенціал і що мова розвивається, що якраз дуже добре» [28].

Питання україномовності завжди було та є актуальним. Попри усі утиски та заборони, завжди знаходилися ті, хто використовував українську мову та відстоював її: *«На цю тему говорити – як по мінному полю прогулюватися. Куди не ступиш, ризикуєш злетіти в повітря. І, чесно кажучи, я не розумію, чому мовне питання поробило з нас солдатів. Адже насправді все просто. Мова плюс спільна самосвідомість дорівнює за дуже небагатьма винятками поняттю «національний». Добре воно чи погано, я не знаю і знати не хочу. Я народилася україною, мій внутрішній світ – **україномовний**, і я нікуди від нього не втечу з банального інстинкту самозбереження. Я не можу прийти з клунками під двері іншої культури і сказати: привіт, я тепер буду вашою. А інший не прийде під двері мої. Мова – це природний бар'єр між людьми ще з часів Вавилону. І вона мала би залишатися там, у сфері культури, як засіб спілкування, думання, творення, щоб ми нею говорили, писали, читали, сперечалися, лаялися і любилися. Україномовний автор, хоче він того чи ні, автоматично належить своїй культурі, а іномовний – через переклад. Що більше перекладів, то багатша культура. Все ж просто.*

Але вавилонський дар відкриває своє друге, не зовсім привабливе обличчя, коли мову й культуру ототожнюють державі. Нинішня Україна не монокультурна, але жодна зі сторін не хоче з цим змиритися. Російське і українське – її найсильніші культурні гравці («культуру» хамства і бидлізму до уваги не беру, бо вона далека від національних характеристик). Ці дві сили можуть перебувати в стосунках, які я для себе умовно розділила так: асиміляція, протистояння, домовленість. До першого варіанту я сподіваюся ніколи не дожити. Останній варіант був би ідеальним, але чомусь нікого приклад Швейцарії з чотирма офіційними мовами і їх десятками діалектів

не надихає. Сусід сусіда не розуміє, але обоє домовилися, що мова – категорія не політична. Говори хоч ретрогерманською, але плати податки, ходи на вибори й не заважай іншому. Швейцарський письменник Петер Біксель сказав був: «Мене лякає, що швейцарці все частіше починають називати Швейцарію батьківщиною». Українського письменника за таке закопали б і привалили б згори залізобетоном, щоб не вирвався.

Є ще один варіант поводження, такий собі проміжний етап, до якого я особисто все більше схиляюся. Ігнорування. Передовсім, агресії, власної і чужої. Фраза «вчіть, б...ть, нашу мову» прекрасна, але ж усі розуміють, що ніхто, почувши її, не побіжить за словниками. Я чомусь думаю, що, свідомо уникаючи конфлікту, можна довести джерело конфлікту до сказу і в наслідку – до його самознищення. Який сенс вступати в дискусії на кшталт: «Мені по барабану, я Гоголя не читав, але він – український письменник». Або: «Шевченко ваш писав щоденники російською, значить думав російською!». І який сенс вишукувати розкидані по світу українські коріння лише для того, щоб скласти їх на купочку, сісти згори й під пивко ввімкнути ток-шоу «Самий умний?» (Таня Малярчук) [52].

У доробку сучасних письменників можна знайти велику кількість епітетів до іменника «мова». Вони розкривають задум автора, допомагають глибоко осягнути висловлену думку та оспівують українську. Прикладом можуть слугувати вислови Антоніни Листопад та Івана Цюпи. Антоніна Листопад у вислові: «**Мово** моя ясночоло! Скільки здіймається барв! Терен терновий – учора. Завтра – проміннячко чар» називає мову ясночолою, надаючи їй образ молодої дівчини зі світлим волоссям, підкреслюючи світло, котре йде від неї. А Іван Цюпа акцентує увагу на багатстві мови: «Кожне слово – це ніби діамантова намистинка на величезному разку нашої **пребагатої мови**». Кожне слово, за його словами, – намистинка на разку. Цією аналогією письменник демонструє різноманітність слів та унікальну кількість синонімів, яким позаздрить будь-яка мова.

Загальновідомо, що однією з основних функцій мови є комунікативна. Вона допомагає передавати свої думки та почуття іншим особам, ділитися досвідом та забезпечувати інформаційні процеси у сучасному суспільстві. Спілкування між людьми є однією з базових потреб. Проте відомий письменник Петро Панч акцентує увагу на важливості й іншої функції: *«Незаперечною істиною є те, що **мова** – це найважливіший і всеохоплюючий **засіб** передачі інформації, як тепер прийнято говорити. Але самим лише спілкуванням, самою тільки інформативністю не вичерпується суспільне значення мови. Для нас, письменників, мова – це могутнє і єдине знаряддя створення художньо-естетичних цінностей. Той, хто дивиться на **мову** тільки як на **засіб** спілкування, позбавляє себе найдорожчого в житті – голосу природи»* [51, с. 3 – 6]. Через неможливість письменників особисто підійти до кожної людини й донести потрібну інформацію, вони застосовують мову як засіб передачі необхідних думок великій групі людей, не контактуючи з ними особисто. Велика перевага такого способу в тому, що це торкнеться й наступних поколінь, навіть після смерті автора.

Українська мова досконала. На початку 20 століття у Парижі відбувся конкурс краси та мелодійності мов з усього світу. Міжнародне журі вибудувало рейтинг, у якому українська мова опинилася на другому місці, поступившись лише італійській. Це почесне місце не втрачає актуальності й зараз. Гості з інших країн захоплюються українською, хвалять надзвичайну милозвучність та легкість. Про один з таких випадків та про важливість досконалої мови для письменників розповідав письменник Петро Панч: *«Мова багатомільйонного українського народу належить до числа найбільш розвинених і **досконалих мов** світу. Цією мовою створені немеркнучі й величні художні цінності – українська дожовтнева і радянська літературна класика, якою ми пишаємося, бо це вагомий внесок нашого народу у всесвітню художню скарбницю.*

Українська мова серед інших мов відзначається особливою звучністю й мелодійністю, м'якістю й теплотою тону, що знаходить своє найповніше виявлення у народній пісні ...

У ліфті московського готелю ми з товаришем розмовляємо про свої справи. Крім нас двох, присутня ще ліфтерша. Молодиця якось мило усміхнулась, а коли нам треба було вже виходити, зауважила:

– Вы украинцы? Как мягко вы разговариваете, я бы так не смогла.

Почути таку оцінку української мови з уст народу дуже приємно, уже хоч би тому, що в народному поцінуванні бере участь не тільки розум, а й почуття.

Незаперечною істиною є те, що мова – це найважливіший і всеохоплюючий засіб передачі інформації, як тепер прийнято говорити. Але самим лише спілкуванням, самою тільки інформативністю не вичерпується суспільне значення мови. Для нас, письменників, мова – це могутнє і єдине знаряддя створення художньо-естетичних цінностей.

Той, хто дивиться на мову тільки як на засіб спілкування, позбавляє себе найдорожчого в житті – голосу природи. Коли слабує на це письменник, він засуджує до цієї кари ще й своїх читачів. Як це прикро, але є й такі ...

Мова – коштовний скарб, набутий віками нашим народом, його невичерпне духовне багатство. В той же час це й наша зброя в ідейній боротьбі, що постійно точиться між двома світами.

Дбаймо, щоб ця зброя завжди була гостра і гнучка, як шабля, ясна, як сонце» [51, с. 3 – 6].

У романі «Диво» Павло Загребельний вустах церковнослужителя говорить про виняткову особливість рідної мови, яку ми пізнаємо змалечку й вивчаємо протягом усього життя: *«Не грек ти і не варяг. Говори, користуйся своєю природною мовою. Не ти її вознесеш – вона тебе» [29, с. 678]* (Павло Загребельний). Мова дійсно є важливим інструментом для досягнення поставлених цілей. Тільки використовуючи «природну» мову людина може

не тільки чітко й правильно висловлювати власні думки, але й передавати їх осмислено й від душі.

Тема попереднього пункту продовжується й у вислові: *«Спробував я серед чужих, знаю, що то, коли тобі **своє слово** забивають назад у горло. То – смерть людини. Та й навчитися чужої мови до пуття хіба можна? Лиш од своєї матері візьмеш всю глибину і сутність, а чужого – самі вершки. Про хліб та воду ще спитати можна, а до душі ж – не сягнеш, не доберешся»* (Павло Загребельний) [29, с. 680]. Для справжнього патріота рідне слово завжди займає перше місце. Неможливо піддатися натиску іншої мови, інакше це означатиме неминучу смерть нації. Так само й говорити щиро, правильно й зрозуміло можна лише рідною мовою, котру передають батьки, бабусі й дідусі, котра у людей у крові. Інші мови є чужими, вони не закладені в певному народіві й вивчити їх можна лише поверхнево.

На важливості мови наголошує велика кількість як культурних, так політичних та інших діячів. Вона вміщує в себе історію багатьох поколінь наших предків, їхні поразки й перемоги, саме тому *«Мова для культури – те саме, що центральна нервова система для людини»* (Станіслав Лем) та *«Мова – це глибина тисячоліть»* (Микита Шумило).

Нашим обов'язком є збереження цього скарбу, примноження культурних надбань й популяризація рідної мови не тільки у своїй країні, але й далеко за її межами, адже втративши цю національну ознаку, втратимо й свою особливість та унікальність, знищимо історію та усі зусилля наших предків. Народ асимілюється. Чингіз Айтматов говорив: *«Кожний народ доти народ, доки володіє власною **мовою** і в цьому – його культурна суверенність. І тільки-но з тих чи тих причин він втрачає можливість вживати й культивувати свою мову, він перестає бути тим, ким він був і мусить бути»*.

Народ не має права дати мові асимілюватися. Він мусить всіляко підтримувати її, використовувати не лише на роботі, але і вдома, навчати нею своїх дітей та глушити будь-які спроби асимілювати її. У сьогоднішніх

реаліях ми бачимо ворожі спроби нав'язати інші мову, культуру та знищити український народ. Цю ситуацію влучно описує вислів Василя Захарченка: *«Рідна мова дається народові Богом, чужа – людьми, її приносять на вістрі ворожих списів»*. Зараз нам треба об'єднатися, докласти усіх зусиль та не дати ворогу здійснити його плани.

Отже, сучасні автори прози розглядають мову як засіб досягнення спільної мети – об'єднання нації в єдине ціле, укріплення нашої держави. Українська мова виходить на новий рівень, підноситься, оновлюється та все більша частина громадян переходить на українську, пропагуючи україномовність.

ВИСНОВКИ

З огляду на те, що мова завжди посідає важливе місце в житті кожного народу, питання сутності та значення мови в житті людини перебувають у центрі уваги передових культурних діячів минулого й сьогодення. Цьому присвячено й їхні образні висловлювання, у яких українська мова репрезентована як один із найважливіших елементів культурної свідомості, пам'ять предків, їхні традиції та світогляд. Митці переконливо доводять, що мова творить людину, культуру, націю.

Образні висловлювання українських мовознавців, літераторів передусім стосуються загальної характеристики мови, слова; фонетичних, морфологічних, синтаксичних, фразеологічних, діалектних особливостей української мови. Передові культурні діячі торкаються питання функцій мови, виділяючи комунікативну, мислетворчу, естетичну, культурологічну, магичну, метамовну. Нерідко в таких висловлюваннях функціонує лексема *слово*, сполучення *рідна мова*, *національна мова*, *літературна мова*, *діалектна мова*, що вживаються замість терміна *мова*. Ці поняття несуть у собі значний потенціал, їх розглядають як культурне надбання народу, багатство, скарб, який зберігається вже не одне століття поспіль.

Об'єктом розгляду передових культурних діячів є слово, яке вони називають найвеличнішим володарем людських душ (Горгій), найтоншим різцем (В. Сухомлинський), найрізкішим оком, наймогутнішою силою (І. Вихованець), зернами, що впали в родючу землю, хлібом насущним (О. Блик), дзеркалом духу народного (П. Мовчан), основним матеріалом творчості (П. Тичина), діамантовою намистинкою на величезному разку нашої пребагатої мови (І. Цюпа), зброєю (М. Рильський), підкреслюючи номінативну функцію слова, вплив його на людину, зв'язок значення слова із народною культурою, особливостями світобачення і світосприйняття народу, значення при спілкуванні тощо.

Багато уваги також приділено питанню зв'язку слова і поняття, адже слово, як стверджує О. О. Потебня, - прізвище думки, а частіше – її

псевдонім. Семантика слова, його внутрішня форма нерідко розглянута як душа мови, вона дає ключ до розуміння способу поєднання думки із звуковим комплексом.

Діалектне мовлення демонструє історичне підґрунтя сучасної мови, це, за словами С. Плачинди, пам'ять тисячоліть, відгомін далеких віків, свідки високої історичної культури й образного мислення наших предків. Характеризуючи діалекти, мовознавці відзначають, що воно багате на альтернативні засоби називання предметів і явищ, варіантні форми, схеми побудови речень тощо. Це мовне розмаїття.

Не оминали увагою культурні діячі сучасності й минулого суржик, вважаючи його спаплюженою версією мови. Діалект – не суржик: він не дратує і читається легко, приємно й зрозуміло (О. Забужко), проте суржик – це є нашарування чужизмів (Т. Береза), збіднена мова, що позбавлена і національного колориту, і виразності, «це мовна хвороба постколоніальної країни, це спадок, який ми дістали від попереднього періоду – це, власне, та форма змішаного мовлення, яка виникає внаслідок того, що російська витісняє українську мову, і виникає цей покруч» (Л. Масенко), кровозмінне дитя білінгвізму (Ю. Андрухович), вкраплення однієї мови в іншу (О. Авраменко).

У поетичному доробку Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Грабовського, В. Сосюри, В. Стуса, М. Руденка, А. Бортняка, І. Малковича, Ліни Костенко, В. Голобородька, Д. Павличка, А. Листопад немало висловів про українську мову, з яких ми можемо зрозуміти: «*Мова – це також **обличчя народу**, воно тяжко спотворене*» (Ліна Костенко).

До розгляду мовних питань зверталися М. Гоголь, Б. Грінченко, І. Багряний, В. Ілленко, І. Цюпа, Б. Антоненко-Давидович, Є. Сверстюк, П. Панч, П. Загребельний, О. Гончар, С. Жадан, Т. Малярчук. Ці та інші автори розглядають мову як засіб досягнення спільної мети – об'єднання нації в єдине ціле, укріплення нашої держави. Українська мова виходить на новий рівень, підноситься, оновлюється та все більша частина громадян

переходить на українську, пропагуючи україномовність: *Ти велична і проста. Ти стара і вічно нова. Ти могутня, рідна мово! Мово – пісня колискова. Мово – матері уста* (І. Багряний).

Загалом образні висловлювання про мову, написані науково-популярною мовою, мають важливе значення у процесі сприйняття мови як окремої цілісної системи, де кожен компонент, кожен розділ теоретично обґрунтований й практичне осмислений не лише вченими, філологами, а в першу чергу школярами. Влучні вислови про мову покликані подавати додаткову інформацію, взяту про певні мовні явища при зіставленні лінгвістичних і нелінгвістичних реалій. Здобувачі освіти, що черпають відомості про мову не тільки з навчальної літератури, а й науково-популярних праць, будуть мати можливість глибше осягнути лінгвістичні явища, поєднати стандартне мислення, яке подане у підручниках, з образним, використовуючи його як додатковий інструмент для засвоєння навчального матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ : Знання, 1997. 256 с.
2. Афоризми відомих людей про мову. URL: <https://vislovi.in.ua/aforyzmy-vidomyh-lyudej-pro-movu/> (дата звернення: 12.12.2021)
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид., доп. Київ : Академія, 2009. 376 с.
4. Букет Є. Ірина Фаріон: Ми отримали війну через те, що не змогли захистити своєї мови. URL: <https://uain.press/interview/iryna-farion-my-otrymaly-vijnu-cherez-te-shho-ne-zmogly-zahystyty-svoyeyi-movu-1061379> (дата звернення: 12.12.2021)
5. Вислови про мову відомих людей. URL: <https://mala.storinka.org/%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%83-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%85-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9.html> (дата звернення: 12.12.2021)
6. Вислови про мову. URL: http://grinchenkoju.blogspot.com/p/blog-page_80.html (дата звернення: 12.12.2021)
7. Вислови про мову. URL: <http://meria.sumy.ua/index.php?newsid=32252> (дата звернення: 12.12.2021)
8. Вислови про мову. URL: <https://smr.gov.ua/en/dovidka/pravilno-govorimo-ta-pishemo/390-vislovi-pro-movu.html> (дата звернення: 12.12.2021)
9. Вислови про мову. URL: <https://smr.gov.ua/uk/dovidka/pravilno-govorimo-ta-pishemo/390-vislovi-pro-movu.html> (дата звернення: 12.12.2021)
10. Вислови про мову. URL: <https://www.poznavayka.org/uk/nauka-i-svit/vislovi-pro-movu/> (дата звернення: 12.12.2021)
11. Вислови про українську мову. [URL: <https://coffeewithmilk.com.ua/3892/> (дата звернення: 12.12.2021)]

12. Вислови про українську мову. URL: <https://mala.storinka.org/%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%83-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%83.html> (дата звернення: 12.12.2021)
13. Возняк М. С. Про принципи видавання творів Івана Франка. *Вісник АН УРСР*. 1951. № 7. 60 с.
14. Гнатюк І. Ф. Мова – це квінтесенція нації... *Книжковий клуб плюс*. 2007. № 3. 92 с.
15. Гоголь М. URL: <http://www.mova.info/article.aspx?l1=137&DID=970> (дата звернення: 12.12.2021)
16. Гончар О. Т. Твори в шести томах / за ред. С. А. Захарової, вступ. ст. В. В. Фащенко. Київ : Дніпро, 1978. Т. 1: Фронтіві поезії; Прапорносії: роман; новели. 504 с.
17. Гончар О. Т. Щоденники: у 3 т. Київ : Веселка, 2002. Т. 1: 1946-1967. 445 с.
18. Горський В. С. Історія української філософії. Курс лекцій. Київ : Наукова думка, 1996. 287 с.
19. Грабовський П. А. Лист до І. Франка від листопада 1891 р. *Вибрані твори: у 2 т.* Київ : Дніпро, 1985. Т. 2. 280 с.
20. Грабовський П. А. Лист до Івана Франка: 1891 р. / П. Д. Тимошенко *Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови*: Т. 1. Київ, 1961 р. с. 93.
21. Графова А. С. Художественный текст vs художественный дискурс. URL: <http://rgf.tversu.ru/node/> (дата звернення: 12.12.2021)
22. Гречаник Ю. Мова – культурне надбання народу (Образні висловлювання передових культурних діячів про українську мову). URL: http://luguniv.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/04/ukrmova-chynnyk_grechanyk.pdf (дата звернення: 12.12.2021)

23. Григорій Омельченко: Україна починається там, де звучить українська мова. URL: https://antikor.com.ua/articles/432679-grigoriy_omeljchenko_ukrajina_pochinajetjsja_tam_de_zvuchitj_ukrajinsjka_mova (дата звернення: 12.12.2021)
24. Грінченко Б. Д. Галицькі вірші. Критична стаття Василя Чайченка. *Правда*. № 8. 1891. 205 с.
25. Дейк Т. А. ван. К определению дискурса. URL: <http://psyberlink.logiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm> (дата звернення: 12.12.2021)
26. Директор Інституту української мови Павло Гриценко: «Мову зробили політичним товаром. Це злочин проти народу». URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/direktor-institutu-ukrayinskoyi-movi-pavlo-gricenk/> (дата звернення: 12.12.2021)
27. Дискурс. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81> (дата звернення: 12.12.2021)
28. Жадан С.: «Мова, як шкіра, має постійно оновлюватись». URL: <https://blog.yakaboo.ua/ru/zhadan-interview/> (дата звернення: 12.12.2021)
29. Загребельний П. А. Диво. Київ : Дніпро. 1968. 680 с.
30. Звегинцев В. А. Предложение и его отношение к языку и речи. Москва : Издательство Московского университета, 1976. 308 с.
31. Іванишин В. І., Радевич-Винницький Я. К. Мова і нація: тези про місце і роль мови в національному відродженні України. Дрогобич : Відродження, 1994. Т. 1. 218 с.
32. Коваль А. П. Культура української мови. Київ : Наукова думка, 1964. 216 с.
33. Кочерган М. П. Мова як символ соціальної солідарності. *Мовознавство*. 2003. № 1. с. 3 – 10.
34. Крилаті вислови і цитати про українську мову, які актуальні досі. URL: <https://ua.ua.top/19019/> (дата звернення: 12.12.2021)

35. Крилаті вислови і цитати про українську мову, які актуальні досі. URL: https://maximum.fm/ukrayinska-mova-vislovi-citati-pro-ukrayinsku-movu-vidomih-pismennikov_n136541 (дата звернення: 12.12.2021)
36. Крилаті вислови про Українську мову відомих людей. URL: <https://ua.ua/top/23158/> (дата звернення: 12.12.2021)
37. Литвин В. У пошуках європейського духу. Європеїзм як інтелектуальний і світоглядний дороговказ українських діячів імперської доби. URL: <http://www.golos.com.ua/article/342474> (дата звернення: 12.12.2021)
38. Літературно-науковий вісник. Львів-Київ : Наукове Товариство ім. Шевченка, 1907. Т. 37. кн. 2. 384 с.
39. Любіть Україну. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=297> (дата звернення: 12.12.2021)
40. Малкович Іван: Втратити рідну мову і перейняти чужу – найгірший знак підданства. URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/ivan-malkovych-vtratyty-ridnu-movu-i-perejnyaty-chuzhu-najgirshyj-znak-piddanstva/2018-07-27-24453> (дата звернення: 12.12.2021)
41. Мацюк Р. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Наука про рідномовні обов'язки. URL: <https://ntsh.org/node/620> (дата звернення: 12.12.2021)
42. Миронова Н. Н. Политический дискурс vs оценочный дискурс. *Политический дискурс России*. Москва, 1997. 50 с.
43. Мова – Іван Огієнко. URL: https://www.reddit.com/r/Ukrainian/comments/jtj5u5/%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE/ (дата звернення: 12.12.2021)
44. Мова – основа ідентифікації нації. URL: http://www.kozatstvo.net.ua/ua/publications/uk_r.php?d=a&i=774 (дата звернення: 12.12.2021)

45. Мовна ситуація в Україні: дещо про історію та сьогодення. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3816> (дата звернення: 12.12.2021)
46. Мовчан П. М. Мова – явище космічне: Есе, літературно-критичні статті. Київ : Просвіта, 1994. 168 с.
47. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.
48. Огієнко І. І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів : Фенікс, 1995. 46 с.
49. Оксана Забужко: «Українська – мова, за яку розстрілювали». URL: <https://portal.lviv.ua/news/2016/11/09/oksana-zabuzhko-ukrayinska-mova-za-yaku-rozstrilyuvali> (дата звернення: 12.12.2021)
50. Октавіо Пас. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/pas.htm> (дата звернення: 12.12.2021)
51. Панч П. Й. Рідне слово. *Наукова думка*. № 6. Київ, 1972. 199 с.
52. Письменники про мову: Сергій Жадан і Таня Малярчук. URL: <http://litakcent.com/2013/02/27/pysmennyky-pro-movu-serhij-zhadan-i-tanja-maljarchuk/> (дата звернення: 12.12.2021)
53. Полюга Л. М. Думки з приводу нового українського правопису 1996 р. *Мовознавство*. 1995. № 1. с. 12 – 14.
54. Потебня А. А. Слово и миф. Москва : Правда, 1989. 627 с.
55. Потебня А. А. Эстетика и поэтика. Москва : Искусство, 1976. 614 с.
56. Потебня О. О. Мова. Національність. Денаціоналізація. Статті і фрагменти / упор. і вступ. ст. Ю. В. Шевельов. Нью-Йорк, 1992. 157 с.
57. Рідна мова. URL: http://bukvoid.com.ua/library/panas_mirniy/ridna_mova/1.html (дата звернення: 12.12.2021)
58. Рідна мова. URL: http://ukrlit.org/bahrianyi_ivan_pavlovych/ridna_mova (дата звернення: 12.12.2021)

59. Рідномовні обов'язки І. Огієнка. URL: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=r-dnomovn-obov-yazki-og-nka (дата звернення: 12.12.2021)
60. Роль Івана Франка у формуванні єдиної української літературної мови. URL: <https://lib.if.ua/franko/1311683953.html> (дата звернення: 12.12.2021)
61. Семків В. Павло Гриценко: Мова – це справа нашого достоїнства. URL: <https://zbruc.eu/node/62322> (дата звернення: 12.12.2021)
62. Сімович В. Листування Лесі Українки з Й. Маковеєм. URL: <https://zbruc.eu/node/57736> (дата звернення: 12.12.2021)
63. Сімович В. І. Листування Лесі Українки з Йосипом Маковеєм. Львів : Хортиця, 1938. 78 с.
64. Слово про мову: вислови відомих людей. URL: <https://l-ponomar.com/slovo-pro-movu-vyslovy-vidomyh-lyudej/> (дата звернення: 12.12.2021)
65. Тарас Шевченко. Передмова до нездійсненого видання «Кобзаря». URL: <https://chornomorka.com/archive/22136/a-13668.html> (дата звернення: 12.12.2021)
66. Тимошенко П. Д. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови: у 2 томах. Київ : Радянська школа, 1961. Т. 2. 359 с.
67. У пошуках європейського духу. Європеїзм як інтелектуальний і світоглядний дороговказ українських діячів імперської доби. URL: <http://www.golos.com.ua/article/342474> (дата звернення: 12.12.2021)
68. Українка Леся. Листи (1876 – 1897). *Зібрання творів: у 12 т.* Київ : Наукова думка, 1978. Т. 10. 542 с.
69. Українська – не лише мова титульної, – мовознавець Гриценко. URL: https://ukrain.com/ukrainska_ne_lishe_mova_titulnoi_nacii-movoznavec-gricenko.html (дата звернення: 12.12.2021)

70. Українська мова – єдиний шлях збереження української державності. URL: <http://vybory.osp-ua.info/susdumka-idxnews-16102.html> (дата звернення: 12.12.2021)
71. Українська мова сьогодні: політика, практика, сенси. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4299/> (дата звернення: 12.12.2021)
72. Українська мова. URL: http://www.uakrok.cz/ukr_mova.php (дата звернення: 12.12.2021)
73. Українська як код нації: чому дітям варто говорити рідною мовою. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/01/15/ukrayinska-yak-kod-nacziyi-chomu-dityam-varto-govoryty-ridnoyu-movoju/> (дата звернення: 12.12.2021)
74. Фаріон І. Д. Мова як духовно-національний феномен. *Урок української*. 2003. №5/6. С. 51 – 58.
75. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості. *Зібрання творів: у 50 т.* Київ : Наукова думка, 1985. Т. 37. 543 с.
76. Франко І. Я. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. З останніх десятиліть XIX в. Дрогобич, 2008. 444 с.
77. Франко І. Я. Наше літературне життя в 1892 році. *Зоря*. 1893. С. 36 – 37.
78. Франко І. Я. Українці. *Зібрання творів: у 50 т.* Київ : Наукова думка, 1984. Т. 41. 162 с.
79. Франко І. Я. про мову. URL: <http://www.kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine21-2.pdf> (дата звернення: 12.12.2021)
80. Франко І. Я., Старицький М. П. *Зібрання творів, в 50 т.* Київ : Наукова думка, 1985. Т. 33. 250 с.
81. Франко І. Я. Двоязычність і дволичність. *Мозаїка: із творів, що не ввійшли до збір. тв. у 50 т.* / упор. І. Я. Франко, М. Г. Василенко. Львів : Каменярь, 2001. 280 с.
82. Франко І. Я. З останніх десятиліть XIX віку. *Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.* Дрогобич: Відродження, 2008. 396 с.

83. Франко І. Я. Літературна мова і діалекти. *Зібрання творів: у 50 т.* Київ : Наукова думка, 1985. Т. 37. 543 с.
84. Цей автор переносить імпресіонізм у літературу. URL: <https://www.poglyad.tv/tsej-avtor-perenosyt-impresionizm-u-literaturu/> (дата звернення: 12.12.2021)
85. Чехович К. І. Думки О. Потебні про національність. Львів, 1931. 187 с.
86. Шевченко І. С. Проблеми типології дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: монографія / за ред. І. С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. 356 с.
87. Шерех Ю. В. Так нас навчили правильних проізношень. *Пороги і запоріжжя*. Харків, 1998. Т. 3. 249 с.
88. 20 цитат видатних українців про рідну мову. URL: <https://ua.ua.top/22722/> (дата звернення: 12.12.2021)
89. 35 найкращих висловів про рідну мову. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/4284-35-naikrashchykh-vysloviv-pro-ridnu-movu> (дата звернення: 12.12.2021)
90. Franko I. O czym i jak nalezy pisac dla ludu. *Ziarno*, 1883. № 5. s. 56
91. Franko I. Przegląd spraw krajowych za miesiac styczen 1887. *Przegląd społeczny*, 1887. №2. Т. 3, s. 180
92. Kress G. *Linguistic Processes in Sociocultural Practice*. Oxford University Press, 1989. s. 81
93. Lakoff R. *Persuasive discourse and ordinary conversation, with examples of advertising. Analyzing discourse: text and talk* / Ed. by D. Tannen. Washington: Georgetown University Press, 1982. s. 25

Джерела

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

СУМ – Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда.
Київ : Наукова думка, 1970 – 1980.

ВИСЛОВИ ПРО МОВУ

АЙМАТОВ ЧИНГІЗ

- Кожний народ доти народ, доки володіє власною мовою і в цьому – його культурна суверенність. І тільки-но з тих чи тих причин він втрачає можливість вживати й культивувати свою мову, він перестає бути тим, ким він був і мусить бути.

АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ БОРИС

- Мене мало турбує правопис іноземних слів і прізвищ, а от написання слів із звуком *g* на початку чи в середині слова раз у раз змушує гостро відчувати брак скасованої літери при нескасованому звуці, який, звісно, скасувати в живій мові не можна, хоч би як того хотілося задля спрощення чи для якоїсь ще мети.

- Звертайтеся до позиченого, але з обов'язковою умовою – підпорядковувати його законам своєї мови.

- Якої великої ваги надавав наш народ у своїх приказках і повір'ях мові, людському слову! У народі вірили колись, що певним словом, яке мало хто й знає, можна й скарби в землі знаходити, й хвороби та всякі недуги лікувати, й від лихої людини та звіра оборонитись. «Ласкавим словом й гадюк чарують», – каже одна українська приказка, а друга додає: «Слово – не стріла, а глибше ранить», «Гостре словечко коле сердечко», «Сказаного й сокирою не вирубаєш», «Що вимовиш язиком, того не витягнеш волом», – запевняє народна мудрість.

АРЦЕ ХОСЕ-МАРІЯ

- Мова зникає не тому, що її не вчать інші, а тому, що нею не говорять ті, хто її знає.

БАГРЯНИЙ ІВАН

- Ти велична і проста. // Ти стара і вічно нова. // Ти могутня, рідна мово! // Мово – пісня колискова. // Мово – матері уста.

БЛАКАР Р.

- Той, хто бажає реформи суспільства, має у своєму розпорядженні такий ефективний засіб, як реформа мови.

БОРТНЯК АНАТОЛІЙ

- Мов поганих не існує в світі, // Є лише погані мови.

БУАЛО НІКОЛА

- Хто ясно думає, той ясно і говорить.

БУАСТ П'ЄР

- Найдосконаліша мова та, що висловлює найбільшу кількість понять найменшою кількістю слів.

ВЕЛЕХОВА НІНА

- Мова, позбувшись ідеального, перестає бути творцем матеріального.

ВЕРХРАТСЬКИЙ ІВАН

- Як срібло пізнати по звукові (а не по голосу!), так і бесіда виявляє чоловіка.
- Самим головним джерелом нашим єсть живучий мови.
- Не можна кожне людське слово пхати у річ літературну.

ВИШЕСЛАВСЬКИЙ ЛЕОНІД

- Я певен, що знання української мови безмежно збагатить кожну російську людину, яка проживає в Україні.

ВОЛЬТЕР ФРАНСУА

- Чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя.

ГАДЖИАХМЕДОВ НУРМАГОМЕД

- Доля народу нерозривно зв'язана з долею мови. У свою чергу, мова народу є тим стержнем, на якому формується культурна самобутність цього народу.
- Усі розмови чиновників про «прагматизм» і «врахування реальних можливостей», а також судження і навіть теорії про те, що процеси вмирання

мов нібито носять «природній» характер і що їм не потрібно перешкоджати, по суті означають намагання обґрунтувати ідеологію лінгвоциду та етноциду.

- Бог створив народи різними і рівними. Він наділив кожного з нас не тільки розумом, але й призначив бути представником тої чи іншої нації, народу, зі своєю мовою і національною культурою.

- Усі до єдиної мови в світі – надбання всього людства. Вони дозволяють на основі порівняння всіх рівнів мовної структури кожної мови виявити універсальні її властивості, які дали можливість виділитися із живої природи в homo sapiens.

ГЕЙ В.

- Слово не дане ослові, // Дано йому лиш крик. // Топчеться брудно по мові // Рідна орда недорік. // Жайвора пісня – вічна, // Вічний і крик ослів. // Тільки людина калічить // Мову своїх батьків.

ГОГОЛЬ МИКОЛА

- Дивуєшся дорогоцінності мови нашої: в ній що не звук, то подарунок, все крупно, зернисто, як самі перла.

ГОЛОБОРОДЬКО ВАСИЛЬ

- Я народився і прожив майже все життя у тому краю України, де панувала можливість вибору: говорити українською або російською. Обставини підштовхували до переходу до домінуючої тоді російську, що й зробило багато моїх односельців та знайомих. Я ж залишився вірним українській мові, якою говорили мої батьки та дідусь і бабуся. Потім виявилось, що то був не лише вибір мови спілкування, але й вибір своєї подальшої долі. Багато зазнав прикрощів та випробувань через той мій свідомий вибір, але ні хвилини не сумнівався у правильності свого вибору. На тому й стою...

- Мова вмирає, коли наступне покоління втрачає розуміння значення слів.

ГОНЧАР ОЛЕСЬ

- Мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова – це ще й музика, мелодика, фарби, буття, сучасна, художня, інтелектуальна і мисленнєва діяльність народу.

- Мова – це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плекатимемо її.

- Мова вдосконалює серце і розум народу, розвиває їх.

- Кожен із нас має гордитися своєю чудовою мовою, адже вона того варта.

- Навіть така сувора наука, як кібернетика, і та знайшла в українській мові свою першодомівку, адже маємо факт унікальний – енциклопедія кібернетики вперше в світі вийшла українською мовою в Києві.

- Щоб мова тобі повністю відкрилася, маєш бути залюбленим в неї.

- Доля нашої мови залежить і від того, як відгукнеться на рідне слово наша душа, як рідне слово бринітиме в цій душі, як воно житиме в ній.

- Наша рідна українська мова – це основа нашої безмежної багатой культури. Це наш дух, наша душа, наша пісня...

- Запашна, співуча, гнучка, милозвучна, сповнена музики і квіткових пахоців – скількома епітетами супроводяться визнання української мови... Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати поваги до себе.

- Слово Шевченкове й Франкове, художні шедеври нашої класики хай стануть для нас взірцем і мірилом.

- Доля нашої мови залежить і від того, як відгукнеться на рідне слово наша душа, як рідне слово бринітиме в цій душі, як воно житиме в ній.

- Позбавити народ його мови – підірвати в ньому почуття власної гідності.

ГРАБОВСЬКИЙ ПАВЛО

- Народна мова так багата й широка, що затисняти її в рамки вузької граматичності та ще з крайового погляду – зовсім не розсудна річ.

- Що тичиться до мови, то це така річ, що не мусе різнити щирих діячів слова, істинних прихильників родини... Я ніколи не був повітовим патріотом з язикового погляду; я тільки кажу, що мова мусить бути - щиро народною, мусить стратити потроху полонізми та всякі другі «чужими», я не буду навіть допитуватись, якого вийстя те чи інше слово, мені треба лишень знати – вжите воно народом, чи ні. Народна мова так багата й широка, що затисняти її в рамки вузької граматичності та ще з крайового погляду – зовсім нерозсудна річ. По-моєму, мова поезій мусить бути граціозною, щоб, читаючи, не заплітався язик, щоб справляла естетичне враження.

- Рідна мова на чужині // Ще милішою стає.

ГРИЦЕНКО ПАВЛО

- Структурна розвиненість, стабільність і водночас змінність – це ті якості української мови, які забезпечують їй роль інтегратора поліетнічного і різномовного соціуму України.

- Українська мова – не тільки засіб щоденного спілкування, а насамперед камертон духовності народу й запорука незалежності й вічнобуттєвості, збереження в віках.

- Епідемія неволодіння мовою загрожує перерости в пандемію національної безмовності.

- Збіднимо, знищимо українську мову й українську культуру – знищимо Україну. На одну велику культуру збідніє цивілізація.

- Українська незалежність наскрізь пройнята ідеями вільного розвитку української мови з повнотою і декларованих, і реально забезпечених її функцій. Питання української мови, її безперешкодного розвитку виявилися напрочуд сильним, дієвим каталізатором суспільних змін у країні, енергетичним осердям національного відродження: прагнення утвердити

державний і державотворчий статус української мови єднали народ у пориві до незалежності.

- Мова – наша цінність і об’єкт щоденної турботи, а не предмет політичного торгу.

- Мова, культура, нація, ми у світі, ми в часах прийдешніх – усе це взаємопов’язане, взаємозумовлене. Тому таке важливе. Непроминальне...

- Українська мова дедалі повніше набирає на силі, живлячи своєю енергією творення і творців Української Держави.

- Мова – це те, що єднає людей саме як людей.

- Маємо бути дуже ощадливими, розуміючи, яким багатством ми вже володіємо сьогодні, та спиратися насамперед на власні інтелектуальні й культурні ресурси, на свою історичну традицію. Кожен українець повинен мати бодай мінімальні знання про історичне минуле української мови, якою в різні часи було написано й видано величезні зібрання текстів різного спрямування – богословських, поетичних, наукових.

- Я бачу майбутнє української мови зовсім не в темних тонах. Тому що за роки незалежності ми маємо надзвичайної, я б сказав, вибухової, вулканічної сили доплив нових талановитих письменників, поетів, драматургів. Їхні пошуки постійно тривають, часом – у неперспективному ключі, коли вдаються до різних мовних експериментів. Але в цілому кількість і дуже часто – якість того, що прийшло в літературу й доступне сьогодні українському читачеві, вражає. За всіх наших негараздів, які затуляють нам перспективу бачення, повноту картини, ми маємо те, що стверджує українську мову, культуру й, відповідно, націю.

- Відновлення України як держави значною мірою було поєднане з питаннями мови. Українська нація виростала і продовжує виростати саме завдяки осмисленню ролі української мови.

- Зрозуміло, якщо зміцнюється в суспільстві орієнтація на українську мову, то, відповідно, зменшується кількість тих, хто й далі шукатиме для

своїх дітей лише російськомовні школи, а згодом – російськомовні університети. Тому не можемо говорити про якусь ідеальну ситуацію, коли українська мова розширюватиме поле свого функціонування, а при цьому російська мова зможе зберегти свої старі позиції.

- Якщо хтось хоче стояти на заваді розвитку мови, то тут на сторожі мови має бути держава.

- Необхідно домогтися, щоб економічним забезпеченням розвитку мови, мовної ситуації держава займалася предметно, не декларативно чи за залишковим принципом, уділяючи на потреби мови незначну часточку того, що чиновники випадково ще не встигли заофшорити. Держава не має права обіцяти, що належну підтримку мови буде надано за розквіту економіки: підтримка потрібна вже сьогодні. Тому піднесення громадського зацікавлення проблемами мовного життя України, прагнення нарешті подолати наслідки русифікації, доконечна потреба створення умов для нового етапу українізації й гармонійного мовного буття держави – сьогодні особливо на часі.

- Громадянське суспільство тоді зможе розв'язувати нові складні завдання, гідно відповідати на нові виклики часу, коли його мовно-національне обличчя буде чітко профільоване, вирізьблене-викарбоване; аморфна й безлика маса ні в чому не досягає високостей, бо не доросла до суспільства вільних громадян!

- На що зорієнтовані закони нашої країни? На інтеграцію, об'єднання всіх народів і українців як титульної нації у єдине державне, політичне ціле. Для того, аби досягти такої єдності, необхідно, щоб були відповідні важелі впливу. І одним з таких важелів є саме мова – українська мова як державна, яка є інтегратором усіх народів в Україні

- Українська мова – це єдиний шлях збереження української державності.

- Сьогодні безвідповідальним перед європейською і світовою спільнотою й антигуманним за суттю є нищення функціональної повноти

української мови в Україні – єдиному у світі ареалі її природного виникнення, розвитку, на її історичній батьківщині: немає іншої України, де б творилася українська мова та україномовна й українськоментальна культура. Збіднимо, знищимо українську мову й українську культуру – знищимо Україну. На одну велику культуру збідніє цивілізація.

- Сьогодні з тих багатьох ідентифікаторів, які ще можуть ідентифікувати Україну як окремішність у світовій культурі, у світовому просторі залишається мова. Це по-перше.

По-друге, сьогодні, як ніколи, важливим є зберегти українськість як оцю окремішність, тому що ми можемо окрасти світову цивілізацію, призвівши до редукції, до нищення українськості як такої. І тому треба виходити із засади найважливішої, що українська мова – це єдиний шлях збереження української державності.

- Сьогодні важливими напрямками української мови залишається українськи зорієнтована законодавча діяльність щодо мовного регулювання, узгоджені системні дії задля реального удержавлення української мови в базових сферах – освіті, засобах масової комунікації, адміністративно урядовій. Такі програмні дії перекоднують слова про мову і культуру в конкретні справи.

- Українська мова – могутня своїм структурним розмаїття і багатоговірковими осягненнями-традиціями – вистояла в епохи бездержавності, чужомовного домінування й цілеспрямованого лінгвоциду, без належної підтримки й захисту пройшла тернистий шлях розвитку й удосконалення народом-мовотворцем.

- Саме в щоденному користуванні мовою, у спілкуванні в різних сферах – побутовій і діловій, науковій і художньо-творчій – відбувається утвердження української мови, виростає її міць, краса виразності й точності, міцніє суспільний досвід мовотворчості.

ГРІНЧЕНКО БОРИС

- Треба поважати сю мову, як найдорожчі свої святощі!

- Хоть і не можемо заперечити, що язик народу не є виключно його єдиним добром, признати мусимо, що язик єсть одним із найважливіших прикмет і скарбів народу. Стратить народ свій питоменний язик, перестає бути народом, перетворюється, нікчемніє, розпливається, як слина на воді між іншими народами. То теж кожний нарід, що почуває себе народом, дорожить рідною бесідою. Хто ображає річ народну, той ображає святощі народні, ображає весь народ.

ГРУШЕВСЬКИЙ МИХАЙЛО

- Справа літературної мови й застається одним з основних пунктів в українському питанні.

- У наші часи нема вже старих універсальних культурних мов, кожна народність розвиває своєю рідною мовою культурну працю; весь культурний запас зберігається рідною мовою; мова стає питанням життя і смерті, «бути чи не бути» національного існування. Від вирішення цього завдання залежить, чи перейде даний народ до культурних націй, чи залишиться на становищі нижчих народів, що можуть задовольнити власними засобами лише нижчі культурні потреби свого суспільства, а для задоволення вищих потреб вони примушені вдаватися до чужої культури, чужої мови.

ГУМБОЛЬДТ ВІЛЬГЕЛЬМ

- Рушієм національного є дух, а екзистенцією духу є мова.
- Мова – це засіб не виражати вже готову думку, а створювати її, [...] вона не відображення готового світосприйняття, а діяльність, що його формує.

ГАНДІ МАГАТМА

- Наші мови – це наше відображення, і якщо ви говорите мені, що наша мова занадто бідна, щоб точно висловити найкращі думки, тоді вже скажіть: що швидше ми зникнемо з лиця землі, то краще.

ДАВНІ РИМЛЯНИ

- Чия мова – того влада.

ДАУКША МІКАЛОЮС

- Рідна мова – мати єдності, батько громадянства і сторож держави.

ДАНЕШ Д.

- Мова – не просто інструмент, а простір, в якому живемо.

ДЕ БЕРНАР ШАРЛЬ

- Якщо людина не знає мови народу, на землі якого проживає, то вона є або гостем, або окупантом, або не має розуму.

ДЕ КУРТЕНЕ БОДУЕН

- У мові, як загалом у природі, все живе, все рухається...

ДЕ СОССЮР ФЕРДИНАНД

- Врешті-решт мене приваблює лише мальовнича, майже етнографічна сторона мови, що відрізняє її від усіх інших мов як таку, що властива певному народові певного походження.

ДЗЕРОВИЧ ЮЛІАН

- Мова – це кров, що оббігає тіло нації. Виточи кров – умре нація.

ДИВНИЧ ВАДИМ

- Коли ми вже такі унікальні, то чому й нам в обох рідних мовах не мати по два правописи? Для держави і для громадянського суспільства. І нехай держава звикло дбає про убогих, а ми подбаємо про себе самі.

І годі вже нарікати на правописний хаос. Ті, хто вимагає твердого «правописного закону», здається, щиро не розуміють, що накликають замість «хаосу» 20-х років ХХ ст. державне «єдинообразіє» 30-х, яке змусило нас тепер називати те попереднє десятиліття «Розстріляним відродженням».

ДОВЖЕНКО ОЛЕКСАНДР

- Незрівнянна сила впливу кіно на формування естетичного смаку багатомільйонного глядача зобов'язує нас невтомно і пильно берегти чистоту мови. Використовуючи всі її надбані віками скарби, треба очищати її від архаїзмів, провінціалізмів і того хвацького «новаторства», яке під маркою побутових словечок засмічує нашу мову зовсім так, як шуми і тріщання

засмічують звучання радіопередачі, – іноді до такої міри, що вона здається вже ж ненормальною.

ДРАГОМАНОВ МИХАЙЛО

- Кожне слово, сказане неукраїнською мовою, є марнуванням капіталу українського народу.

- Мова, хоч і який коштовний скарб, не є все-таки найвищим скарбом; ...життя народу і його розвій, придбання економічні, громадські і духовні є скарби далеко важніші, для котрих мова є тільки одним із способів.

ЖЕМЧУЖНИКОВ ВОЛОДИМИР

- Життя – сонце, письменник – дзеркало, слова – сонячні зайчики.

ЖИТЕЦЬКИЙ ПАВЛО

- Мова – вільний орган духу.... доля української мови і літератури залежить від самого народу.

ЗАБУЖКО ОКСАНА

- Мова – далеко не тільки «засіб спілкування», тобто передачі «вже готових думок», як нас усіх учили в імперській школі. Куди серйозніша її місія – бути способом народження тих думок: коли «нема мови», людині просто-напросто «нема чим думати».

- Я говорю українською тому, що я українка, і це моя рідна мова. Мова є одним із дуже важливих маркерів ідентичності. Мова живе доти і остільки, доки, і оскільки нею говорять. Якщо мовою не говорять, вона завмирає. Я говорю українською для того, щоб моя мова жила, розвивалася, ширилася і мала майбутнє.

- Українська дуже сильна мова. Той факт, що я в най народилася, для мене особисто велика творча удача і, можна сказати, привілей.

- Я говорю українською, тому що я українка, і це моя рідна мова. Мова є маркером ідентичності, одним з дуже важливих. І мова живе доти і остільки, доки і оскільки нею говорять. Якщо мовою не говорять, вона завмирає. Я говорю українською для того, щоб моя мова жила, ширилася,

розвивалася і мала майбутнє. Українська взагалі дуже сильна мова. Я думаю, що той факт, що я з нею народилася – для мене особисто велика творча удача і, можна сказати, привілей. Українська на відміну від англійської, російської чи польської – мова, яка в модерний період за останні 200 років практично не мала, навіть на відстані одного покоління, постійного політичного даху. Це мова, якої не прикривали армії і флоти, а навпаки – це мова за яку розстрілювали, як у Києві 1918 так і в Донецьку 2014 року. І те, що в цих умовах найменшого сприяння – ця мова не просто вижила і збереглася, а створила прекрасну літературу, спадкоємицею якої честь себе почувати – це показник того, що це – надзвичайно сильна і потужна мова. Мова, за якою, що б там не було, – майбутнє. Не бійтесь говорити українською! Думайте про майбутнє.

- Не бійтесь говорити українською. Думайте про майбутнє.
- Нація, котра мислить про світ і себе в ньому категоріями позиченої мови, неминуче мислить несамотійно.
- Мова кожного народу // Неповторна і – своя; // В ній гримлять громи в негоду, // В тиші – трелі солов'я. // На своїй природній мові // І потоки гомонять; // Зелен-клени у діброві // По-кленовому шумлять. // Солов'їну, барвінкову, // Колосисту – на віки – // Українську рідну мову // В дар мені дали батьки. Берегти її, плекати // Буду всюди й повсякчас, // Бо ж єдина – так, як мати, // Мова в кожного із нас!

ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ ПАВЛО

- Не грек ти і не варяг. Говори, користуйся своєю природною мовою. Не ти її вознесеш – вона тебе

ЗАДОРЖНИЙ ВОЛОДИМИР

- Мова розвивається – змінюється. Усвідомлені зміни є здобутком культури, неусвідомлені – хаотизацією її.

ЗАЄЦЬ ІВАН

- Скільки української мовної території, стільки й української державності.

ЗАХАРЧЕНКО ВАСИЛЬ

- Рідна мова дається народові Богом, чужа – людьми, її приносять на вістрі ворожих списів.

ЙОГАНН ГОТФРІД ГЕРДЕР

- Хто не любить своєї рідної мови, солодких святих звуків свого дитинства, не заслуговує на ім'я людини.

- Хто не любить своєї рідної мови, солодких святих звуків свого дитинства, не заслуговує на ім'я людини.

ІВАНИШИН ВОЛОДИМИР

- Зараз нарешті має прийти той час, коли ми повинні перестати соромитись своєї мови, переходити на російську при спілкуванні з людьми, бо ми – українці, і не варто про це забувати.

ІЛЛЄНКО ВАДИМ

- Рідна мова – найбільш своєрідна форма виявлення духовної культури кожного народу. Вона є акумулятором багатовікового досвіду людей, в ній втілюється плоть і кров, розум і психологія, честь і гідність її носіїв.

КОВАЛЬ АЛЛА

- «Величезна кількість населення України користується, поряд з українською, також і російською мовою. Багато хто з цих мовців, говорячи по-російськи, послуговується, власне кажучи, лише російською лексикою, вимовляючи слова за українськими нормами вимови, до яких вони звикли з дитинства і які підтримуються в них мовним середовищем.

У кожної мови є свої, властиві лише їй, особливості вимови голосних і приголосних звуків. Навіть такі споріднені мови, як російська і українська, теж помітно відрізняються вимовою звуків».

- Літературна мова є засобом здійснення найвищих громадських і культурних завдань. Нею користуються державні й громадські організації та установи, школа, наука, художня література, газети, журнали, театр, радіо, кіно...

Літературна мова – неоціненний народний скарб, і ставитись до неї треба творчо, уважно, дбайливо, особливо при спробах категоричного визначення деяких закономірностей її розвитку, зокрема становлення деяких норм.

КОСТЕНКО ЛІНА

- У всіх народів мова – це засіб спілкування, у нас це – фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоелемент літератури, а з важкої руки Імперії ще й досі для багатьох – це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм.

- Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову. Ми повинні бути свідомі того, що мовна проблема для нас актуальна і на початку ХХІ століття, і якщо ми не схаменемося, то матимемо дуже невтішну перспективу.

- Мова – це також обличчя народу, воно тяжко спотворене.

- Слова росли із ґрунту, мов жита, Добірним зерном колосилась мова. Вона як хліб. Вона мені свята. І кров'ю предків тяжко пурпурова.

- Страшні слова, коли вони мовчать // Коли вони зненацька причаїлись // Коли не знаєш, з чого їх почать // Бо всі слова були уже чиймись.

- Сім'я вже ж вільна і нова. // Та тільки мати ледь жива. // Вона була б і вмерла вже не раз, // Та все питає, і на смертнім ложі, // а де ж те Слово, // що його Тарас // коло людей поставив на сторожі?!

- Народи, явлені у слові, достойно жити можуть на землі

КОЦЮБІНСЬКИЙ МИХАЙЛО

- Я ще можу не противитись, коли ображають мене як людину, але коли ображають мій народ, мою мову, мою культуру, як же я можу не реагувати на це?

КОЧЕРГАН МИХАЙЛО

- Етнічна група усвідомлює свою мовну єдність та своєрідність і пов'язує з цим усвідомленням позитивні емоції, мова буде прищеплювати її носіям почуття патріотизму.

КРАПИВА КІНДРАТ

- Мова – це великий дар природи, розвинутий і вдосконалений за тисячоліття з того часу, як людина стала людиною.

КУЛІШ ПАНТЕЛЕЙМОН

- Спасіння нашого краю в нашому слові.

ЛАТИНСЬКЕ ПРИСЛІВ'Я

- Граматиці підкоряються навіть імператори.

ЛАУБЕ ГЕНРІХ

- Нападати на мову народу – це означає нападати на його серце.

ЛЕМ СТАНІСЛАВ

- Мова для культури – те саме, що центральна нервова система для людини.

ЛИСТОПАД АНТОНІНА

- Мово моя ясночоло! Скільки здіймається барв! Терен терновий – учора. Завтра – проміннячко чар.

МАЛКОВИЧ ІВАН

- Українською мовою розмовляти натхненно, бо наша абетка починається із Ангела та закінчується Янголом, від А до Я.

- Мова наша не працює на повну потужність і не підпускає до себе багато нових слів. Англійська мова щороку поповнюється чи не 20 тисячами нових слів. І наша мова, якщо вона хоче виживати, мусить поповнюватися новими словами.

- Мова – це те, що об'єднує людей, а націю робить сильною. Це найважливіший маркер національної самоідентифікації.

- Ми нарешті маємо зрозуміти, що в нашій країні все налагодиться лише тоді, коли українська мова лунатиме всюди.

- Бачите, українську мову треба не лише оберігати мовними законами чи квотами, а й популяризувати. І мають це робити успішні люди, відомі культурними й спортивними досягненнями.

МАРКС КАРЛ

- Чужою мовою розмовляє у державі або гість, або найманець, або окупант, який нав'язує їй свою мову

МАРТІНЕ АНДРЕ

- Мова перемагає своїх суперників не завдяки якимось внутрішнім якостям, а тому, що її носії є войовничіші, фанатичніші, культурніші, заповзятливіші.

МАЦЬКО ЛЮБОВ

- Мова є тим чинником, що встановлює «природні» межі нації, при цьому, будучи унікальною системою світобачення й самовираження окремої нації, виступає не лише засобом спілкування, а й дає змогу представникам цієї спільноти розуміти одне одного на глибинному, підсвідомому рівні.

МИРНИЙ ПАНАС

- Найбільше і найдорожче добро кожного народу – це його мова, та жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає І своє давнє життя і свої сподіванки, розум, досвід, почування.

МОВЧАН ПАВЛО

- Людина, яка втратила свою мову, – неповноцінна, вона другорядна в порівнянні з носієм рідної мови.

- Мова мстива: будь-яка наруга над нею призводить до душевної ущербності.

МОКРЕНКО АНАТОЛІЙ

- Руйнування мови – основи національної культури – це вже не просто вина, а злочин держави перед народом.

МОЛЬЄР ЖАН-БАТИСТ

- Граматика керує навіть царями.

НАГОРНА НАТАЛІЯ

- Мова без своєї держави беззахисна і згасає. Держава без своєї мови втрачає істотні ознаки своєї суверенітету.

ОГІЄНКО ІВАН

- Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості.

- Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування.

- Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. У мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання.

- Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. У такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я... І поки живе мова – житиме й народ, яко національність... Не стане мови – не стане національності. От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань.

- Велика мовна культура конче веде й до великої сили політичної.

- Богослужбовою мовою церкви мусить бути жива українська літературна мова, або мова староукраїнська.

- Без добре виробленої рідної мови немає всенародної свідомості, без такої свідомості немає нації, а без свідомості нації – немає державності як найвищої громадянської організації, в якій вода отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення.

- Рідна мова – це найважливіша основа, на ній зростає духовно й культурно кожен народ. У житті кожного народу рідна мова відіграє найголовнішу роль: рідна мова – то сила культури, а культура – сила народу. Тому зрозуміло, чому всі культурні народи ставляться до своєї рідної мови з найбільшою святістю, з найчулішою опікою. Рідна мова глибоко пересякає

наше духовне життя – приватне й державне. Давно вже стверджено, що тільки рідна мова приносить людині найбільше і найглибше особисте щастя, а державі – найсильніші патріотичні характери. Без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомості нації – нема державності, як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку і виявлення.

- На кожному кроці й кожної хвилини охороняй честь своєї рідної мови як свою власну, більше того – як честь своєї нації. Хто не береже честі своєї рідної мови, той підкопує основи своєї нації.

- Пильнуйте всіма силами, щоб перша мова вашої дитини була справді матірня, – своя рідна. Не забувайте, що дитина вважатиме тільки ту мову за рідну, якою говоритиме перші п'ять років свого життя.

- Мова – то серце народу; гине мова – гине народ.

- Народ, що не створив собі соборної літературної мови не може зватися свідомою нацією.

- Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.

- Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу.

- Пильнуйте всіма силами, щоб перша мова вашої дитини була справді матірня, – своя рідна. Не забувайте, що дитина вважатиме тільки ту мову за рідну, якою говоритиме перші п'ять років свого життя.

- Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу як окремої нації: без окремої мови нема самобутнього народу.

- Сила нації – в силі її культури, тому треба конче дбати про розвиток рідної мови.

- Народ, що не розуміє сили й значення рідної мови й не працює для збільшення культури її, не скоро стане свідомою нацією й не стоїть на дорозі до державности.

- Соборна літературна мова, заціплюючи народів шляхетне почуття одности, сильно допомагає йому творити національно міцну інтелігенцію й національно міцні характери.

- Таланти й генії звичайно не виховуються в народі, що не став свідомою нацією, цебто що не знає соборної літературної мови, найродючішого ґрунту для великих творців. А коли часом і виховуються, то звичайно пропадають для нього, йдучи на службу чужим.

- У народі, що не знає соборної літературної мови, а тим самим не знає й почуття всенаціональної одности й карности, панує політична й культурна анархія, що приносить йому безсилля, ліпшезнайство, продажність, хунівство, винародовлення, зраду.

- Народ, що не сотворив собі соборної літературної мови, цебто не має почуття всенаціональної одности, звичайно не визнає своїх авторитетів і тим позбавляється доброго проводу й нидіє в анархії. Але чужих «авторитетів» такий народ визнає по-рабському й некритично, й по-рабському клониться їм.

- Скільки книжних мов, стільки й народів. Не робімо з свого єдиного народу кількох народців!

- Якщо урядник ... в своїм приватнім житті не викоує всіх рідномовних обов'язків свого народу, то він дошкульно зраджує свою націю й уже не є її членом.

- Мовним редактором, як і коректором при виданні мусить бути тільки особа, що досконало знає свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, як також глибоко розуміє свої рідномовні обов'язки.

- Особа, що не знає добре своєї соборної літературної мови та своїх рідномовних обов'язків, не може бути робітником пера.

- Театр, що ставить п'єси з нечистою літературною мовою, сильно шкодить тим культурі своєї рідної мови.
- Кожний громадянин, що хоче щастя своєму народові, мусить повсякчасно працювати й для збільшення культури своєї літературної мови.
- Кожен інтелігент, що публічно промовляє: зо сцени, в церкві, в суді, в школі, на зборах, на відчитих і т. ін., обов'язаний промовляти тільки соборною літературною мовою й вимовою.
- Добра літературна вимова – то ознака правдивої інтелігентності людини.
- Ніхто не може знати своєї літературної мови, не вчившись її.
- Уся молодь мусить добре усвідомити собі, що її найперший обов'язок перед своїм народом – навчитися соборної літературної мови й вимови й тим зацепити собі почуття національної одності.
- Юнак чи юнка, що не знають своєї соборної літературної мови, стають зайві для свого народу, як нації.
- Мати, що не навчить своєї дитини рідної мови й не зацепить її правдивої любові до неї, є зрадниця своєї нації. Цей найбільший гріх супроти свого народу непокоїтиме таку матір ціле життя, й вона не зазнає правдивого щастя до могили.
- При розмовах... виправляють один одному помилки супроти своєї соборної літературної мови. Ображатися за ці поправки невільно.
- Коли батьки соромляться своєї рідної мови, будуть її ціле життя соромитись і їхні діти, а тим стануть чужі для і свого народу.
- Дитина, вихована не рідною мовою, ніколи не буде для свого народу національно сильною й морально міцною.
- Коли до тебе на твоїй землі звернеться хто з запитом чужою мовою, а ти не маєш переконання, що він твоєї мови не розуміє, відповідай йому своєю рідною мовою.

- Кожний учений мусить бути зразком доброго знання своєї літературної мови.

- Цитуючи з чужої мови, не зловживайте довгими цитатами з оригіналу, – перекладайте їх на рідну мову.

- Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб.

- Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. В такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я... І поки живе мова – житиме й народ, яко національність... От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань.

- Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування.

ОЛЕСЬ ОЛЕКСАНДР

- Без усякої іншої науки ще можна обійтись, без знання рідної мови обійтись не можна.

- Бринить-співає наша мова, чарує, тішить і п'янить.

- В землі віки лежала мова І врешті вибилась на світ // О мово, ночі колискова! Прийми мій радісний привіт.

ПАВЛИЧКО ДМИТРО

- Як добре на душі, // коли нема боязні // за слово праведне, // що визріло в тобі...

ПАНТЮК СЕРГІЙ

- Мова – не просто символ державності, це знака незалежності до культури, до світу.

ПАНЧ ПЕТРО

- Незаперечною істиною є те, що мова – це найважливіший і всеохоплюючий засіб передачі інформації, як тепер прийнято говорити. Але самим лише спілкуванням, самою тільки інформативністю не вичерпується

суспільне значення мови. Для нас, письменників, мова – це могутнє і єдине знаряддя створення художньо-естетичних цінностей.

- Той, хто дивиться на мову тільки як на засіб спілкування, позбавляє себе найдорожчого в житті – голосу природи.

- Мова багатомільйонного українського народу належить до числа найбільш розвинених і досконалих мов світу. Цією мовою створені немеркнучі й величні художні цінності – українська дожовтнева і радянська літературна класика, якою ми пишаємося, бо це вагомий внесок нашого народу у всесвітню художню скарбницю.

Українська мова серед інших мов відзначається особливою звучністю й мелодійністю, м'якістю й теплотою тону, що знаходить своє найповніше виявлення у народній пісні ...

У ліфті московського готелю ми з товаришем розмовляємо про свої справи. Крім нас двох, присутня ще ліфтерша. Молодиця якось мило усміхнулась, а коли нам треба було вже виходити, зауважила:

– Вы украинцы? Как мягко вы разговариваете, я бы так не смогла.

Почути таку оцінку української мови з уст народу дуже приємно, уже хоч би тому, що в народному поцінуванні бере участь не тільки розум, а й почуття.

Незаперечною істиною є те, що мова – це найважливіший і всеохоплюючий засіб передачі інформації, як тепер прийнято говорити. Але самим лише спілкуванням, самою тільки інформативністю не вичерпується суспільне значення мови. Для нас, письменників, мова – це могутнє і єдине знаряддя створення художньо-естетичних цінностей.

Той, хто дивиться на мову тільки як на засіб спілкування, позбавляє себе найдорожчого в житті – голосу природи. Коли слабує на це письменник, він засуджує до цієї кари ще й своїх читачів. Як це прикро, але є й такі ...

Мова – коштовний скарб, набутий віками нашим народом, його невичерпне духовне багатство. В той же час це й наша зброя в ідейній боротьбі, що постійно точиться між двома світами.

Дбаймо, щоб ця зброя завжди була гостра і гнучка, як шабля, ясна, як сонце».

ПАС ОКТАВІО

- Важко визначити, де зароджується слово – у словах чи у предметах, – проте коли слова роз’їдає іржа та їхній смисл стає приблизним, наші вчинки також втрачають сенс.

- Слово – це сама людина. Нас зіткано зі слів. Вони єдина наша реальність, принаймні єдине свідчення того, що ми існуємо. Без мови немає ні думки, ні того, про що мислити; і перше, що робить людина, стикаючись з чимось незнайомим, – присвоює йому ім’я, називає його.

ПАХЛЬОВСЬКА ОКСАНА

- Раби — це нація, котра не має Слова. Тому й не зможе захистити себе.

ПЕТРАРКА

- Слово – перше дзеркало духу, а дух – не останній водій слова.

ПЕШКОВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР

- Якщо для спілкування людей взагалі потрібна мова, то для культурного спілкування потрібна мова наче в квадраті, що культивується як своєрідне мистецтво – мова нормована.

ПИРОЖЕНКО МИКОЛА

- Рідна мова, Чи в радості, а чи в журбі, Ти поклонишся знову й знову тому, хто виплекав в тобі оцю співучу рідну мову.

ПОЛЮГА ЛЕВКО

- Необхідно скинути «наукові лінгвістичні плащики», за висловленням Михайла Грушевського, які прикривають проросійські або пропольські чи якісь інші теорії підкорення українства і вдягнути український правопис у національні шати, як це прийнято в цивілізованих країнах.

ПОНОМАРІВ ОЛЕКСАНДР

- Інакше навіщо здобувати незалежність усім колишнім колоніальним народам? Бо завжди усі колонізатори перше, що робили, намагалися асимілювати корінний народ: відібрати у нього мову.

- Стан державної мови, рівень володіння нею, поширеність у різних сферах життя – усе це показник цивілізованості суспільства.

ПОТЕБНЯ ОЛЕКСАНДР

- Без знання її [української мови] українські устремління виявляться збудованими на піску.

- Мова – є не тільки одна зі стихій народності, але й найбільш досконала її подоба. Як немислима точка зору, з якої було б видно всі сторони речі, як у слові неможливе уявлення, що виключало б можливість іншого уявлення, так неможливою є всеохоплююча, безумовно, найкраща народність. Якби об'єднання людства за мовою й узагалі за народністю було б можливим, це було б смертельним для загальнолюдської думки, як заміна багатьох відчуттів одним, хоча б це одне було б не дотиком, а зором. Для існування людини потрібні інші люди; для народності – інші народності.

- Правильна, єдина прикмета, за якою ми пізнаємо народ, і водночас єдина, незамінна нічим і неодмінна умова існування народу є єдність мови... Вона є інструментом свідомості й елементарного оброблення думки, і, як інструмент, зумовлює прийоми розумової праці... Тому народність, тобто те, що робить відомий народ народом, полягає не в тому, щоб висловлюватися мовою, а в тому, як висловлюватися.

- Мудрість, дарована колись людині без всяких зусиль з її боку, а водночас і невід'ємні від неї високі якості мови могли тільки забуватися і розгублюватися в наступних мандрюваннях людини по земній долі. Історія мови повинна бути історією її падіння.

- Якщо мова, яка була надихана людині Божеством, менш досконала, ніж мова людей, яким дана свобода помилитися згідно з їх природою, то «роль, яка відводиться Божеству в сотворенні мови, бліда в порівнянні з

участю людини, що не може бути узгоджена з чистотою релігійних вірувань».

- Знання двох мов у ранньому віці це не є опанування двох систем висловлювання й передавання одного й того ж кола думок, а лише роздвоєння цього кола, що стає на заваді одноцільного світогляду та перешкоджає науковій абстракції.

- Людина, яка говорить на двох мовах, переходячи від однієї мови до іншої, разом з тим змінює характер і напрям впливу своєї думки... І навпаки, якщо дві або кілька мов є доволі звичними для того, хто ними говорить, то разом з переміною змісту думка мимоволі вдається то до однієї, то до іншої мови».

- «... Не тільки найкраща, але і найпевніша ознака, за якою ми пізнаємо народ, і разом з тим єдина, незамінна нічим і безсумнівна умова існування народу – це єдність мови».

- Слово – то не просто мовний засіб, а засада мовної свідомості нації, в якій закладено наочне та абстрактне бачення буття.

- Якщо мова народу не розвивається, то не може розвиватися й народний інтелект. Творчі сили народу вмирають.

- Не лише найкраща, а й правдива, єдина прикмета, за якою впізнаємо народ, і водночас єдина, нічим не замінна й обов'язкова умова існування народу – це єдність мови».

- Слово лише тому є органом думки та неодмінною умовою всього наступного розуміння світу й себе, що спочатку є символом, ідеалом і має всі властивості художнього твору.

- Мова – містичне ядро нації, тобто щось об'єктивно дане, що живе у підсвідомих глибинах етнографічної маси, те, що може видобутися на поверхню свідомості й стати керманічем усіх національних змагань у всіх ділянках життя.

ПРОКОПОВИЧ ФЕОФАН

- Наша Батьківщина благає допомоги красномовства, бо так багато її преславних подвигів поминається глибокою мовчанкою.

ПЧІЛКА ОЛЕНА

- Слово – то мудрості промінь, слово – то думка людська.

РАДЧУК ВІТАЛІЙ

- Нам пропонують офіційну двомовність, тобто, по суті, рівні права вовка і зайця з'їсти одне одного.

- Тих небагатьох, хто говорить правильно, сприймають як диваків і чужаків; власне, у юрбі вони й самі почуваються діаспорою.

РЄПН ІЛЛЯ

- Відчуваю й усвідомлюю, яка це красива й легка мова.

РИЛЬСЬКИЙ МАКСИМ

- Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її! Борімося за красу мови, за правильність мови, за доступність мови, за багатство мови...

- Мова – наша зброя, якою ми служимо народові, що нас породив, вигодував і викохав.

- Нове життя нового прагне слова.

- Як парость виноградної лози, // Плекайте мову. // Пильно й ненастанно // Політь бур'ян. // Чистіша від сльози // Вона хай буде. // Вірно і слухняно // Нехай вона щоразу служить вам, // Хоч і живе своїм живим життям.

- Слово – зброя. Як усяку зброю, його треба чистити та доглядати.

РОМАНЕНКО ЯКІВ

- Очевидно це правда, що протягом століть з окремої вимови постає й окрема мова, якщо якимись засобами не запобігти цьому.

РУДЕНКО МИКОЛА

- Безсмертя нації у – слові, // А слово – Бог земних віків.

СВЕРСТЮК ЄВГЕН

- Нам потрібно боротися за українську мову в кожній сім'ї, в кожній родині. Це має стати нормою. Це вирішується на рівні людини. Жоден закон не погубить мови.

СЕРБЕНСЬКА ОЛЕКСАНДРА

- Мова – найважливіша частина нашої особистості, нашої поведінки, нашої думки, вона тіло цієї думки, визначає ступінь нашої свідомості, є своєрідним її мірилом. Мова якнайтісніше пов'язана з духовним світом, сферою почуттєвого, з «розумом серця» – і усвідомлення того, що таке мова, як і за якими ознаками вона живе, що зберігає, а що руйнує її організм, яка її роль у житті людини і народу, виробляє здатність не піддаватися впливам середовища, якщо воно затягує. І насамперед за мовною ознакою людина шукає собі подібних, або, як кажемо, ідентифікує себе.

СЕРДУНИЧ ЛЮБОВ

- Відомо: є мова - є держава, є нація, а зникає мова - зникає держава і нація. В імперські й советські часи українська мова зазнала великого лінгвоциду, мало не зникнувши на рідній землі. Її тримало лише село. Проте селяни, приїхавши у місто, переходили на московинську (панівну) мову, соромлячись рідної, прабатьківської, материнської.

- От до якого стану було доведено психіку і свідомість українців! Без мови нації, нема народу, - кажуть люди. Але ми - є, бо ми - народ! І ми маємо власну мову, яка втрималася завдяки нашій незалежності, відновленій 1991 року.

- Статус української як державної мови закріплено в Конституції України. Основний Закон береже українську мову. Бо мова - це незалежність, це безпека, це воля! А незалежність - це все українське, і мова - в тому числі!

- Втям же, доню і сину, Знай, вояче-герою: Мова – це наша сила, Мова – це наша зброя!

СІМОВИЧ ВАСИЛЬ

- «...Все... зосереджується тільки коло двох пунктів: а) коло «москвофільства» наших авторів (не жахайтеся слова, шановний читачу) у

сфері мови й б) коло своєрідного консерватизму нашої громади в поглядах на все нове, що в нас твориться на тому полі. Під «москвофільством» у сфері мови я розумію ось що: приймати те, що від чужих народів попадає до скарбу нашої мови, не від них безпосередньо, а просіяним крізь московське сито (це проявляється й у правописі чужих слів, і в відміні, й у роді, який прикладаємо до чужих слів і т.д.); ігноруючи закони української граматики, зводити в нашу мову московські форми; оминаючи свої власні фрази, брати московські; дослівно перекладати (а то й не перекладеними лишати) слова й вислови з московської мови, не додивляючись до того, чи вони відповідають духові нашої мови, чи ні й т.д.

Консерватизм наших авторів проявляється в тому, що вони, звикши й до неорганічно не раз утвореного слова, форми, фрази, опираються не тільки витвореним у душі нашої мови новотворам, а й народнім словам чи фонетичним явищам, що, з якоїсь причини, не здобули собі права громадянства в письменницькій мові».

СКРИПНИК МИКОЛА

- Раніше, попередніми роками, кілька вчителів і професорів робили такі заяви. Тепер ми їм сказали: нам треба, щоб у наших школах проводилося навчання українською мовою; коли ви далі хочете бути професором, вивчайте її самі, або на ваше місце доведеться іншого брати. Тепер ми бачимо перехід у багатьох факультетах і цілих ВИШах, в тому числі й медичних та технічних, на викладання українською мовою. А в тім, треба зазначити відставання цього процесу, передусім в індустріально-технічній галузі.

СОКРАТ

- Заговори, щоб я тебе побачив.

СОЛОМОН

- Глибокі води – слова вуст людини.

СОЛОУХІН ВОЛОДИМИР

- Хай живе велика московська мова, але хай живе і солодкоспівуча, ні з чим незрівнянна українська мова.

СОСЮРА ВОЛОДИМИР

- Яке прекрасне рідне слово! Воно – не світ, а всі світи.
- Любіть Україну у сні й наяву, Вишневу свою Україну, Красу її вічно живу і нову, І мову її солов'їну.

СТАРИЙ ЗАВІТ

- Споконвіку було Слово.

СТЕШЕНКО ІВАН

- Тільки тоді вона [літературна мова] стане дійсно народною, коли народ зблизиться з вищою культурою і з вищою мовою, яка б вона не була погана. Се, звичайно, може зробитися поволі, як робиться і для вищих класів, але шлях до цього один: для народу мусять існувати не тільки середні, але й вищі школи, щоб народ міг читати інтелігентські книжки і брати участь в реформі не тільки ідей, але й мови. Тільки тоді літературна мова стане дійсно народною.

- Повна зрозумілість мусить бути лише в книжках науково-популярних, та й то треба пильно дивитись, для якої місцевості книгу писано, – бо для полтавця і подоляка мова повинна бути різна, – і так буде доти, доки українські народні діалекти не об'єднаються... А коли се буде? Та й чи треба, щоб було? А коли й треба, то треба ж вирішити, мова якого діалекту мусить бути зразцевою?.. Розв'язання цього всього довго прийдеться ждати.

СТУС ВАСИЛЬ

- Освіта – це вид гігієни. Письмо з помилками – то як не вимиті руки чи зуби.

СУХОМЛИНСЬКИЙ ВАСИЛЬ

- Мова – духовне багатство народу. Щоб любити – треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як мова, треба її любити.

- Щоб любити – треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як мова, треба її любити.
- Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури.
- Скалічена мова отупляє, оглуплює людину, зводить її мислення до примітива. Бо мова – це лад мислення, це віконця, через які людина бачить світ.
- Хто не знає по-справжньому, а отже й не любить рідної мови, той неук і в інших мовах.
- Слово – це такий могутній засіб, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарба в руках живописці, як різець в руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля-живопису, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи.
- Кожне слово має свій зміст, невміння вибрати потрібне слово – те саме, що замість гостро заструганого олівця на уроці малювання користуватися цвяхом...
- Слово – найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним – велике мистецтво, словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її. Тож оволодіваймо цим різцем так, зоб з-під наших рук виходила тільки краса!
- Уміння виховувати словом було і – поки що, на жаль, залишається ахіллесовою п`ятою теорії і практики нашого виховання. Слабкість багатьох, дуже багатьох учителів у тому, що слова їх не доходять до тих, до кого вони звернені...

ТАНЮК ЛЕСЬ

- Знищити нашу мову неможливо – це те саме, що запломбувати Ніагару.

- Іноді ми замислюємося над тим, чи можна знищити мову. Ми відповідаємо на це: Знищити нашу мову неможливо – це те саме, що запломбувати Ніагару.

- Ми не дозволимо перетворити Україну на смітник інших культур і цивілізацій. Не уподібнюйтесь відомій тьоті Моті з комедії Миколи Куліша «Мина Мазайло», яка вважала, що «гораздо приятнее бить ізнасілованной, чем українізірованной».

ТИЧИНА ПАВЛО

- Усі ми любимо нашу співучу та дзвінку українську мову. Та це аж ніяк не означає, що нам є чужими чи далекими мови інших народів.

- До мови доторкнешся – м'якше // м'якше м'яких вона тобі здається.
// Хай слово мовлено інакше – // та суть в нім наша зостається.

- Бо то не просто мова, звуки, // Бо словникові холоди́ни – // в них чути труд, і піт, і муки, // чуття єдиної родини.

ТОЛСТОЙ ЛЕВ

- Слово є вчинок.
- Я дуже люблю... народну українську мову, звучну, барвисту й таку м'яку.

УКРАЇНКА ЛЕСЯ

- Хто нікчемну душу має, то така ж у нього мова.
- Я тільки думаю, що зовсім нема чого ставити питання про перемогу того чи іншого діалекту, адже літературна мова мусить витворитись з усіх діалектів, без жадного насильства, сварки й колотнечі . Я не такий завзятий лінгвіст, щоб так уже «Переломляти копьє» за мову. Маю надію, що мене розуміють усі добрі люди і в Галичині, і на Україні.

- Слово, моя ти єдина зброе, // Ми не повинні загинуть обоє! // Може, в руках невідомих братів // Станеш та кращим мечем на катів.

- Слово, чому ти не твердая криця, // Що серед бою так ясно іскриться? // Чом ти не гострий, безжалісний меч, // Той, що здійма вражі голови з плеч?

- Хто нікчемну душу має, то така ж у нього мова.

- У нас велика біда, що багато людей думають, що досить говорити по-укр[аїнськи] (а надто вже коли писати дешифровано), щоб мати право на назву патріота, робітника на рідній ниві, чоловіка з певними переконаннями і т. п. Така легкість репутації приманює многих. Ще тепер можна у нас почути фразу: «Як се? От Ви казали, що NN дурень і тупиця, а він же так чудово говорить по-нашому!» «Говорить по-нашому» – се вже ценз! А послухати часом, що тільки він говорить по-нашому, то, може б, краще, він говорив по-китайськи.

- Дехто теж нарікав, що я ховаюсь від «народних» тем і складу мови народної, лізу в літературщину та «інтелігентству», але тут, певне, вся біда в тому, що я інакше розумію слова «народність», «літературність» та «інтелігенція», ніж як їх розуміють мої критики. Ну, та es ist eine alte Geschichte і, певне, вона Вам так вже сприкрилась досі, але мене жаль бере, що у нас на Україні ніяк не скінчаться одвічні сії спори, та й як мають скінчитись, коли сперечники одно одного не розуміють. Мені вже самій страх обридли оці теми: чи треба писати чисто народним чи не чисто народним складом, тенденційно чи нетенденційно, чи Галичина та Волинь все одно що Україна, чи ні, чи треба писати наукові праці по-українськи, чи краще, може, по-російськи, і т. і. Отак люди, певне, варитимуть сю воду, поки вона вже сама не википить до решти. Шкода тільки, що невідь над чим стільки часу люди уводять, та видно, що не для всіх він такий дорогий, той час. Та от я бачу, що і я не знала ціни часові та марнувала його без пуття, а тепер мені все здається, що він від мене втікає, і не знаю, як би його затримати.

- Ніколи іншою мовою, як тільки своєю, листів не писала і, певне, не писатиму.

- Літературна мова мусить витворитись з усіх діалектів, без жадного насильства, сварки й колотнечі. Погляд цей дуже цікавий, тим цікавіший, що він – зовсім правдивий, коли мати на увазі слова, лексику, за яку, власне, і йшла тоді ця боротьба. Розвиток української літературної мови йде в напрямі стабілізації, нормування структуральних її законів – фонетичних та морфологічних, і тут усі діалекти грати ролі не можуть.

- Нація повинна боронити свою мову більше, ніж навіть свою територію.

- Слово – то мудрості промінь, // слово – то думка людська.

УШИНСЬКИЙ КОСТЯНТИН

- Засвоюючи рідну мову, дитина засвоює не самі тільки слова, їх сполучення та видозміни, але безліч понять, поглядів на речі, велику кількість думок, почуттів, художніх образів, логіку і філософію мови.

- Коли зникає народна мова – народу нема більше!.. Відберіть у народу все – і він усе може повернути, але відберіть мову, і він ніколи більше не створить її; нову батьківщину навіть може створити народ, але мови ніколи: вмерла мова в устах народу – вмер і народ.

- Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків.

- Мова є найважливішим, найбагатшим зв'язком, що єднає віджилі, сучасні та майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле.

- У світлих, прозорих глибинах народної мови відбивається не тільки природа рідної країни, але й уся історія духовного життя народу. Покоління народу проходять одне за одним, але результати життя кожного покоління лишаються в мові – в спадщину потомкам. Мова є найважливіший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живуці та майбутні покоління народу в одне велике, історичне ціле. Вона не тільки виражає життєвість народу, але є саме це життя.

ФАЛЬКОВИЧ ГРИГОРІЙ

- Народна мова – скринька золота.

ФАРІОН ІРИНА

• Не ми вибираємо час, а навпаки – нас він він випробовує. І тільки сильні індивідуальності стають реальним знаком часу, відчуваючи силою свого духу та глибиною інтелекту його нагальну потребу: себто природний розвиток мови у сув'язі внутрішньо - та позамовних чинників напротивагу політичному диктатові.

- Чуже берімо, але своє вознесімо.
- Взорваність на чужі мови – це щоразу більше нехтування законами своєї.
- Щоб мова розвивалася, треба цією мовою говорити.

ФЕДИК ОЛЬГА

• Мова – найважливіший національний ідентифікатор, завдяки якому кожна нація вирізняється з-поміж інших, усвідомлюючи себе самодостатнім та самочинним суб'єктом історії.

ФШБЕЙН МОЙСЕЙ

- Українська мова – божиста, богодана, богообрана.
- І темрява клубочиться зимово, // І душі нам просотує сльота. // Горнись до мене, мовенятко, мово, // Неторкана, гвалтована, свята.

ФРАНКО ІВАН

- Мова – коштовний скарб народу.
- Мова, хоч який і який коштовний скарб, не є все-таки найвищим скарбом; придбання економічності, громадські і духовні є скарби далеко важніші.
- Діалект, а ми його надишем Міццю духа і огнем любови І нестертий слід його запишем Самостійно між культурні мови...
- Мова росте елементарно, разом з душею народу і мало дбає на граматичні правила.

- У якій мові вродився і виховався, тої без скалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою.

- Слово, те марне летюче слово, найбільше, бачилось би, хвилевий і нетривкий витвір людського духу, проявило чудодійну силу, починає двигати з упадку ту масу, якій, бачилося, не було рятунку.

- Тепер уже все вітчизняне здавалося дрібним і ганебним, інтереси простого народу не вважалися вартим уваги, розмовляти «селянською мовою», а, щобільше, класти цю мову в основу новостворюваних шкіл, літератури, використовувати її як засіб спілкування між інтелігенцією, оголошувалось божевіллям і нікчемністю, «бо в Росії вже маємо готову і багату літературу.

- Виражаючи якісь думки в певній мові, ще не обов'язково будемо зрозумілими для народу, який розмовляє цією мовою. Потреба вміти пристосуватися до розумінь, уявлень і способу мислення цього народу, – потреба сформуванню загальнолюдські думки в якусь спеціальну, доступну та своєрідну форму для цього народу, так як музикант може змінити певну арію, не змінюючи її системи, а проводячи з однієї тонації в іншу, споріднену».

- Не пишучи зовсім рідною мовою, не матимемо наукової літератури в українській мові.

- Аби для народу все було зрозуміле, повинен використовувати його власну мову, часто навіть діалекти або жаргони».

- Тільки вглубляючися в духа мови, ми можемо вияснити собі процес естетичної уяви.

- Здається, мова – се щось спільне нам усім, а проте нема сумніву, що як кожна дитина в перших роках виробляє собі свій окремий жаргон, так і кожний письменник, особливо талановитий, виробляє собі свою окрему мову, має свої характерні вислови, звороти, свою будову фраз, свої улюблені слова. Письменник, у кого немає своєї індивідуально забарвленої мови, –

слабий письменник, він пише безбарвно, мляво і не може числити на довшу, тривку популярність.

- Кожна літературна мова доти жива і здібна до життя, доки має можливість, з одного боку, всисати в себе всі культурні елементи сучасності, значить, збагачуватися новими термінами та висловами, відповідними до прогресу сучасної цивілізації, не тратячи при тім свого основного типу і не переходячи в жаргон якоїсь спеціальної верстви чи купи людей, а з другого боку, доки має тенденцію збагачуватися чимраз новими елементами з питомого народного життя і з відмін та діалектів народного говору.

- Кожний, хто брався писати тою [українською] мовою, наскільки черпав із книжної традиції, мусив зачинати від Котляревського, Квітки, Шевченка, Марка Вовчка, Нечуя-Левицького, мусить бачити, що тут, у мові тих письменників, лежить основа того типу, яким мусить явитися вироблена літературна мова всіх українців. Уже хоч би тому, що та мова на величезному просторі від Харкова до Кам'янця-Подільського виявляла таку однотайність, такий брак різкіших відмін, який вповні відповідав українському національному типові, також вимішаному і вирівняному в цілій масі, як мало котрий подібний тип у світі. І от кожний, галичанин чи українець, хто бажає друкованим словом промовити до найбільшої маси українського народу, мусить уживати мови тої найбільшої маси, а до того мови виробленої найбільшим числом талановитих та популярних письменників.

- Здається, мова се щось спільне нам усім, а проте нема сумніву, що як кожна дитина в перших роках виробляє собі свій окремий жаргон, так і кожний письменник, особливо талановитий, виробляє свою окрему мову, має свої характерні вислови, звороти, свою будову фраз, свої улюблені слова.

- Писатель мусить поперед усього владати добре мовою свого народу, – пише він, – і то не мовою одного села, одного повіту або одної губернії, але мовою такою, котра була б однаково своя, зрозуміла і любя всім повітам,

губерніям та селам, мовою літературною, мовою школи і інтелігентного товариства.

- Цураючися української літературної мови, яку чули довкола себе і якою переважно говорили й самі, не чуючи себе в силах писати російською літературною мовою, якої не знали гаразд, деякі молодші письменники-москвофіли в Галичині кинулися писати місцевими галицькими діалектами, лемківським та бойківським. Розуміється, ми можемо лише благословити їх на тій дорозі, в тім переконанні, що чим глибше вони вникатимуть не лише в людовий говір, але також у суть людового життя і чим більші між ними проявляться таланти на тім полі, тим ближчі вони будуть до нас і до нашої української літератури.

- Здається, мова се щось спільне нам усім, а проте нема сумніву, що як кожна дитина в перших роках виробляє собі свій окремий жаргон, так і кожний письменник, особливо талановитий, виробляє свою окрему мову, має свої характерні вислови, звороти, свою будову фраз, свої улюблені слова.

- Слово, те марне летюче слово, найбільше, бачилось би, хвилевий і нетривкий витвір людського духу, проявило чудодійну силу, починає двигати з упадку ту масу, якій, бачилося, не було рятунку.

- Народе мій, / Задармо в слові твому іскряться / І сила, й м'якість, дотеп, і потуга, / І все, чим може вгору дух піднятися?

- Якби ти знав, як много важить слово, /Одно сердечне, теплеє слівце! /Глибокі рани серця як чудово/ Вигоює – якби ти знав оце! / Ти, певно б, поуз болю і розпуки, / Заціпивши уста, безмовно не минав, / ти сіяв би слова потіхи і принуки, / Мов теплий дощ на спрагли ниви й луки, – /Якби ти знав!

- Діалект чи самостійна мова? / Найпустіше в світі се питання – / Міліонам треба того слова / І гріхом усяке тут хитання.

- Діалект..., а ми його надишем /Міццю духа і огнем любові. / І нестертий слід його запишем / Самостійно між культурні мови.

- Слово – полова, // Але вогонь в одежі слова – // Безсмертна, чудотворна фея, // Правдива іскра Прометея.

ФРАНС АНАТОЛЬ

- Немає магії сильнішої, ніж магія слів.

ХОМ'ЯК ІВАН

- Наша мова – одна із найрозвиненіших і найдосконаліших мов світу. Про це свідчать результати численних лінгвістичних конкурсів. Уявіть, чого б ми могли досягнути, якби додати до передових позицій мови авторитет нашої держави, яка тільки-но стає на ноги.

ЦЮПА ІВАН

- Кожне слово – це ніби діамантова намистинка на величезному разку нашої пребагатої мови.

ЧЕЛЕБИ ЄВЛІЯ

- Українці – стародавній народ, а мова їхня багатша і всеосяжніша, ніж персидська, китайська, монгольська і всілякі інші.

ЧЕХОВИЧ КОСТЯНТИН

- Не використовуючи сповна своєї мови, тої національної перетворювальної машини, цілий народ слабіє і поволі дегенерується у всіх ділянках життя.

ШАФРАНИК ЮРІЙ

- Народ, що не усвідомлює значення рідної мови для свого вищого духовного життя і сам її покидає й відрікається, виконує над собою самовбивство.

ШВЕБЕЛЬ ВІЛЬГЕЛЬМ

- Гарна мова надає пристойної форми навіть дурним думкам.

ШЕВЧЕНКО ТАРАС

- Ну що б здавалося, слова... Слова та голос – більш нічого. А серце б'ється – ожива, Як їх почує!..

- І возвеличимо на диво // І розум наш, і наш язик...

- А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чиє краще, нехай судять люди.

- Мова рідна, // слово рідне, // хто вас забуває, // той у грудях не серденько, // тільки камінь має.

- Не одцуравсь того слова, // Що мати співала, // Як малого повивала.

ШЕРЕХ ЮРІЙ

- Викривлення глибинної структури мови може легко приректи її розвиватися так само, як мова, з якої ці розвиткові тенденції переймаються.

ШИРАЗІ СААДИ

- Людина вища за тварину здатністю до мови, але нижча за неї, коли негідно поводитися з мовою.

ШКОЛИЧЕНКО МИКОЛА

- Мова, і тільки єдина мова, будить національне самопізнання і становить його на непохібний ґрунт. Де нема язика, там нема і самої національності. Язик класифікує чоловіка і робить з його сім'янина вістимої національності. Язик помагає переняти умогляд народу, створившого цей язик, помагає зрозуміти заховані в його найвищі, ледві досягаємі ворущіння розуму, а також і самі найтонші окремності власного умогляду, злитого з чоловіком природою органічно, язик помагає чоловікові ділитись впечатками, вихопленими з найвужчих, всесвітніх справ, з другими людьми і цим самим допомагає їм робити поступ, язик вабить одного чоловіка до другого, мимохить находить своїх братів там, де чоловік і не шукає; язик робить рідного брата з чужою мовою чужим чоловіком і навиворот – зовсім чужого чоловіка робить нам рідним братом, коли чоловік такий звернеться до нас на чужині на нашій рідній мові. – У язика майже виявляється весь чоловік!

ШУМИЛО МИКИТА

- Мова – це глибина тисячоліть.

ЯРЕМЕНКО ОЛЬГА

- Людина, котра знає українські слова, ще не знає мови.
- Один філософ сказав, що чужу мову можна вивчити за кілька місяців, глибинами рідної мови треба оволодівати все життя. Тому погоджуємося з висловом Ольги Єременко, яка стверджує, що людина, котра знає українські слова, ще не знає мови.